

Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας

Πολυτεχνική Σχολή

Τμήμα Μηχανικών Χωροταξίας, Πολεοδομίας και Περιφερειακής Ανάπτυξης

Διπλωματική εργασία

Μελέτη πάνω στη Διασυνοριακή Συνεργασία και την ανάπτυξη της Συνοριακής γραμμής μεταξύ ΕΕ-15 και Χωρών της Κεντρικής Ευρώπης

Σπουδάστρια: Γεωργαλή Μαρία

Επιβλέπων καθηγητής: Πετράκος Γιώργος

Βόλος, Σεπτέμβριος 2008

**ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ
ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ & ΚΕΝΤΡΟ ΠΛΗΡΟΦΟΡΗΣΗΣ
ΕΙΔΙΚΗ ΣΥΛΛΟΓΗ «ΓΚΡΙΖΑ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ»**

Αριθ. Εισ.: 6564/1
Ημερ. Εισ.: 09-10-2008
Δωρεά: Συγγραφέα
Ταξιθετικός Κωδικός: ΠΤ – ΜΧΠΠΑ
2008
ΓΕΩ

Περίληψη

Σκοπός της Διπλωματικής εργασίας είναι η μελέτη της συνοριακής γραμμής μεταξύ της Ευρώπης-15 και των Χωρών της Κεντρικής Ευρώπης. Το χερσαίο αυτό σύνορο αποτέλεσε για πολλά χρόνια τη διαχωριστική γραμμή μεταξύ Δύσης και Ανατολής. Σήμερα, 4 χρόνια μετά την ένταξη των ΧΚΕ στην ΕΕ και την εντονότερη παρά ποτέ προσπάθεια ενοποίησης του Ευρωπαϊκού χώρου, είναι ενδιαφέρον να δούμε τις δυνάμεις που ασκήθηκαν σε αυτό το σύνορο. Αρχικά γίνεται μια γενική αναφορά γύρω από τα χαρακτηριστικά που εμφανίζουν οι συνοριακές περιοχές και στην συνέχεια αναλύονται τα αποτελέσματα της συνεργασίας των Ευρωπαϊκών χωρών με τις ΧΚΕ που συνορεύουν, καθώς η επίδραση των προγραμμάτων που εφαρμόστηκαν στις περιφερειακές ανισότητες. Τέλος, επιχειρείται, μέσω της ανάλυσης συγκεκριμένων δεικτών, η αποτίμηση της ανάπτυξης που έχει επιτευχθεί στις περιοχές γύρω από την εν λόγω συνοριακή γραμμή.

Λέξεις- κλειδιά: Σύνορο, Συνοριακές περιοχές, Διασυνοριακή συνεργασία, Χώρες της Κεντρικής Ευρώπης, INTERREG

Abstract

The aim of the project is the study of the border line between EU-15 and Countries of Central Europe. This terrestrial border was for many years the dividing line between West and East. Today, 4 years after the accession of CCE in the EU and the intensive efforts towards the integration of the European territory, it is interesting to observe the forces exercised on this specific border line. Initially, we review the characteristics revealed on border regions and onwards we analyse the effectiveness of the co-operation between the European Countries and the CCE with whom they share borders with. Moreover, we discuss the effectiveness of the programmes introduced, over the regional inequalities. Finally, we evaluate the development achieved on border regions, estimating specific growth indices.

Key-words: Border, Border region, Cross-border cooperation, Countries of Central Europe, INTERREG

Ευχαριστίες

Πρώτα απ' όλα θα ήθελα να ευχαριστήσω τον Αλχατζίδη Σταύρο για τις πολύτιμες συμβουλές του και για την συμπαράστασή του σε όλη τη διάρκεια αυτής της εργασίας. Επίσης θα ήθελα να ευχαριστήσω τον Καλιώρα Δημήτρη για τα ψηφιακά δεδομένα που έδωσε στη διάθεσή μου και τον κύριο Λευτέρη Τοπάλογλου για τη γενικότερη βοήθειά του.

Περιεχόμενα

Κεφάλαιο 1ο

1.1. Η φύση και η συμβολικότητα του συνόρου	σελ.13
1.1.1. Ορισμοί.....	σελ.13
1.1.2. Κατηγορίες συνόρων	σελ.14
1.1.3. Τρόπος καθορισμού των συνόρων διαχρονικά	σελ.14
1.1.4. Η διαπερατότητα των συνόρων.....	σελ.15
1.1.5. Σύνορα και κράτος- έθνος.....	σελ.16
1.1.6. Σύνορα και τρόπος διακυβέρνησης/ τύπος οικονομίας.....	σελ.17
1.1.7. Η μετάλλαξη των συνόρων.....	σελ.19
1.2. Συνοριακές περιοχές	σελ.21
1.2.1. Τα χαρακτηριστικά των συνοριακών περιοχών.....	σελ.21
1.2.2. Τα προβλήματα που αντιμετωπίζουν οι συνοριακές περιοχές	σελ.22
1.3. Η Σύνορα και Ευρωπαϊκή Ένωση	σελ.24
1.3.1. Η επικαιρότητα του θέματος των συνόρων.....	σελ.24
1.3.2. Η σημασία των συνόρων στην ΕΕ.....	σελ.25

Κεφάλαιο 2ο

2.1. Διασυνοριακή συνεργασία	σελ.27
2.1.1. Το αντικείμενο.....	σελ.27
2.1.2. Οι λόγοι ανάπτυξης.....	σελ.27
2.1.3. Παράγοντες επιτυχίας μιας συνεργασίας.....	σελ.28
i. Επίπεδο ανάπτυξης απόλυτο και σχετικό.....	σελ.29
ii. Ιστορικοί λόγοι.....	σελ.29
iii. Κρίσιμη πληθυσμιακή μάζα.....	σελ.30
iv. Ομιλούμενη γλώσσα.....	σελ.31
v. Γεωγραφική θέση	σελ.32
vi. Μεταφορικές υποδομές.....	σελ.32
vii. Προηγούμενη συνεργασία.....	σελ.33
2.1.4. Τα αναμενόμενα αποτελέσματα.....	σελ.33
2.2. Μοντέλα αλληλεπίδρασης – η συνεργασία στη θεωρία	σελ.34

Κεφάλαιο 3ο

3.1. Η διασυνοριακή συνεργασία στη ΕΕ.....	σελ.36
3.1.1. Ιστορική αναδρομή.....	σελ.36
3.1.2. Δομές Διασυνοριακή Συνεργασίας.....	σελ.36
3.2. Προγραμματική περίοδος 1990-1993.....	σελ.37
3.2.1. INTERREG I.....	σελ.37
3.2.2. Αποτελέσματα.....	σελ.38
3.3. Προγραμματική περίοδος 1994-2000.....	σελ.39
3.3.1. INTERREG II.....	σελ.39
3.3.2. PHARE-CBC.....	σελ.40
3.3.3. Συντονισμός INTERREG / PHARE-CBC.....	σελ.41
3.3.4. Αποτελέσματα.....	σελ.42
3.4. Προγραμματική περίοδος 2000-2006.....	σελ.44
3.4.1. Interreg III.....	σελ.44
3.4.2. Αποτελέσματα.....	σελ.47
3.5. Ανισότητες μεταξύ των περιφερειών ΕΕ-15 και ΧΚΕ.....	σελ.50
3.6. Συμπεράσματα	σελ.52

Κεφάλαιο 4ο

4.1. ΝΚΜ και μετάβαση.....	σελ.56
4.2. Διασυνοριακή ζώνη ΕΕ-15 με ΝΚΜ.....	σελ.58
4.2.1. Παρουσίαση περιοχής μελέτης.....	σελ.58
4.2.2. Γεωγραφικό ανάγλυφο.....	σελ.59
4.2.3. Δημογραφικά χαρακτηριστικά.....	σελ.59
4.2.4. Οικονομικά χαρακτηριστικά.....	σελ.62
4.2.5. Ανεργία.....	σελ.64
4.2.6. Μεταφορικές υποδομές.....	σελ.65

<u>Συμπεράσματα Διπλωματικής εργασίας.....</u>	σελ.68
---	---------------

<u>Παράρτημα.....</u>	σελ.70
------------------------------	---------------

Κατάλογος Πινάκων- Διαγραμμάτων-Χαρτών

Πίνακας 1: Euroregions μεταξύ ΕΕ-15 και ΧΚΕ.....	σελ.70
Πίνακας 2: Προγράμματα INTERREG ΙΙΑ μεταξύ ΕΕ-15/ ΝΚΜ.....	σελ.70
Πίνακας 3: Συνολική κατανομή προγραμμάτων INTERREG σε διασυνοριακές δράσεις	σελ.71
Πίνακας 4: Κατάταξη των συνόρων με όρους Απομόνωσης και Συνεργασίας στην αρχή της περιόδου 1994-1999.....	σελ.71
Πίνακας 5: Υπολογισμός του CVw και max/min των συνοριακών περιφερειών ΕΕ-15 με ΧΚΕ για την περίοδο 1995-1995.....	σελ.72
Πίνακας 6: Μεταβολή (%) του ΑΕΠ των ΝΚΜ της ΕΕ κατά τη διάρκεια της μετάβασης.....	σελ.73
Πίνακας 7: Δημογραφικά χαρακτηριστικά των περιφερειών της Τσεχίας.....	σελ.73
Πίνακας 8: Δημογραφικά χαρακτηριστικά των περιφερειών της Ουγγαρίας.....	σελ.73
Πίνακας 9: Δημογραφικά χαρακτηριστικά των περιφερειών της Πολωνίας.....	σελ.74
Πίνακας 10: Δημογραφικά χαρακτηριστικά των περιφερειών της Σλοβενίας.....	σελ.74
Πίνακας 11: Δημογραφικά χαρακτηριστικά των περιφερειών της Σλοβακίας.....	σελ.74
Πίνακας 12: Δημογραφικά χαρακτηριστικά των περιφερειών της Γερμανίας.....	σελ.75
Πίνακας 13: Δημογραφικά χαρακτηριστικά των περιφερειών της Ιταλίας.....	σελ.76
Πίνακας 14: Δημογραφικά χαρακτηριστικά των περιφερειών της Αυστρίας.....	σελ.76
Πίνακας 15: ΑΕΠ των συνοριακών χωρών με ΕΕ-15.....	σελ.77
Πίνακας 16: ΑΕΠ των συνοριακών χωρών με ΝΚΜ.....	σελ.77
Πίνακας 17: Οικονομικά χαρακτηριστικά των περιφερειών της Τσεχίας.....	σελ.77
Πίνακας 18: Οικονομικά χαρακτηριστικά των περιφερειών της Ουγγαρίας.....	σελ.78
Πίνακας 19: Οικονομικά χαρακτηριστικά των περιφερειών της Πολωνίας.....	σελ.78
Πίνακας 20: Οικονομικά χαρακτηριστικά των περιφερειών της Σλοβενίας.....	σελ.79
Πίνακας 21: Οικονομικά χαρακτηριστικά των περιφερειών της Σλοβακίας.....	σελ.79
Πίνακας 22: Οικονομικά χαρακτηριστικά των περιφερειών της Γερμανίας.....	σελ.80
Πίνακας 23: Οικονομικά χαρακτηριστικά των περιφερειών της Ιταλίας.....	σελ.81
Πίνακας 24: Οικονομικά χαρακτηριστικά των περιφερειών της Αυστρίας.....	σελ.81
Πίνακας 25: Πραγματική αύξηση του ΑΕΠ σε τιμές αγοράς (ως ποσοστό στο ΑΕΠ του προηγούμενου έτους) των περιφερειών της Τσεχίας.....	σελ.82
Πίνακας 26: Πραγματική αύξηση του ΑΕΠ σε τιμές αγοράς (ως ποσοστό στο ΑΕΠ του προηγούμενου έτους) των περιφερειών της Ουγγαρίας.....	σελ.82

Πίνακας 27: Πραγματική αύξηση του ΑΕΠ σε τιμές αγοράς (ως ποσοστό στο ΑΕΠ του προηγούμενου έτους) των περιφερειών της Πολωνίας.....	σελ.83
Πίνακας 28: Πραγματική αύξηση του ΑΕΠ σε τιμές αγοράς (ως ποσοστό στο ΑΕΠ του προηγούμενου έτους) των περιφερειών της Σλοβενίας.....	σελ.83
Πίνακας 29: Πραγματική αύξηση του ΑΕΠ σε τιμές αγοράς (ως ποσοστό στο ΑΕΠ του προηγούμενου έτους) των περιφερειών της Σλοβακίας.....	σελ.83
Πίνακας 30: Πραγματική αύξηση του ΑΕΠ σε τιμές αγοράς (ως ποσοστό στο ΑΕΠ του προηγούμενου έτους) των περιφερειών της Γερμανίας.....	σελ.84
Πίνακας 31: Πραγματική αύξηση του ΑΕΠ σε τιμές αγοράς (ως ποσοστό στο ΑΕΠ του προηγούμενου έτους) των περιφερειών της Ιταλίας.....	σελ.84
Πίνακας 32: Πραγματική αύξηση του ΑΕΠ σε τιμές αγοράς (ως ποσοστό στο ΑΕΠ του προηγούμενου έτους) των περιφερειών της Αυστρίας.....	σελ.85
Πίνακας 33: Ανεργία των περιφερειών της Τσεχίας.....	σελ.85
Πίνακας 34: Ανεργία των περιφερειών της Ουγγαρίας.....	σελ.85
Πίνακας 35: Ανεργία των περιφερειών της Πολωνίας.....	σελ.86
Πίνακας 36: Ανεργία των περιφερειών της Σλοβακίας.....	σελ.86
Πίνακας 37: Ανεργία των περιφερειών της Γερμανίας.....	σελ.87
Πίνακας 38: Ανεργία των περιφερειών της Ιταλίας.....	σελ.88
Πίνακας 39: Ανεργία των περιφερειών της Αυστρίας.....	σελ.88
Διάγραμμα 1: Διαχρονική μεταβολή του ΣΣΔ για τις συνοριακές περιφέρειες ΕΕ-15/ ΧΚΕ.....	σελ.89
Διάγραμμα 2: Διαχρονική μεταβολή του δείκτη min/max για τις συνοριακές περιφέρειες ΕΕ-15/ ΧΚΕ.....	σελ.89
Διάγραμμα 3: Διαχρονική μεταβολή του ΑΕΠ των ΧΚΕ.....	σελ.90
Χάρτης 1: Τα Euroregions στη συνοριακή γραμμή ΕΕ-15 και ΧΚΕ.....	σελ.91
Χάρτης 2: Προγράμματα της INTERREG IIA στη συνοριακή γραμμή ΕΕ-15/ΧΚΕ.....	σελ.92
Χάρτης 3: Προγράμματα της INTERREG IIIA στη συνοριακή γραμμή ΕΕ-15/ ΧΚΕ...σελ.93	
Χάρτης 4: Κατανομή υλοποιημένων δράσεων της INTERREG IIIA	σελ.94
Χάρτης 5: Ονοματολογία NUTSII των περιφερειών της Ουγγαρίας.....	σελ.95
Χάρτης 6:Ονοματολογία NUTSII των περιφερειών της Τσεχίας.....	σελ.95
Χάρτης 7:Ονοματολογία NUTSII των περιφερειών της Πολωνίας.....	σελ.96
Χάρτης 8:Ονοματολογία NUTSII των περιφερειών της Σλοβενίας.....	σελ.96

Χάρτης 9:Ονοματολογία NUTSII των περιφερειών της Σλοβακίας.....	σελ.97
Χάρτης 10:Ονοματολογία NUTSII των περιφερειών της Ιταλίας.....	σελ.97
Χάρτης 11:Ονοματολογία NUTSII των περιφερειών της Γερμανίας.....	σελ.98
Χάρτης 12:Ονοματολογία NUTSII των περιφερειών της Αυστρίας.....	σελ.98
Χάρτης 13: Βαθμός ανομοιογένειας των συνοριακών περιφερειών ΕΕ-15/ΧΚΕ.....	σελ.99
Χάρτης 14: Γεωμορφολογικό ανάγλυφο της συνοριακής γραμμής ΕΕ-15/ΧΚΕ.....	σελ.100
Χάρτης 15:Πληθυσμιακή πυκνότητα (NUTSII) 2006 των χωρών μεταξύ ΕΕ-15/ΧΚΕ...σ.	101
Χάρτης 16:Πληθυσμιακή πυκνότητα (NUTSIII) 2006 των χωρών μεταξύ ΕΕ-15/ΧΚΕ σ.	102
Χάρτης 17: Μεταβολή πληθυσμού 1995-2006 των χωρών μεταξύ ΕΕ-15/ΧΚΕ.....	σελ.103
Χάρτης 18: ΑΕΠ κατά κεφαλήν, 2005, των χωρών μεταξύ ΕΕ-15/ΧΚΕ.....	σελ.104
Χάρτης 19: Μεταβολή του ΑΕΠ 1995-2005, των χωρών μεταξύ ΕΕ-15/ΧΚΕ.....	σελ.105
Χάρτης 20: Ανεργία 2006.....	σελ.106
Χάρτης 21: Μεταφορικές υποδομές των χωρών μεταξύ ΕΕ-15/ΧΚΕ.....	σελ.107

Συντομογραφίες

ΑΕΠ (κκ): Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν (και κατά κεφαλήν)

ΔΖ: Διασυνοριακή ζώνη

ΔΣ: Διασυνοριακή Συνεργασία

ΕΕ: Ευρωπαϊκή Ένωση

ΕΤΠΑ: Ευρωπαϊκό Ταμείο Περιφερειακής Ανάπτυξης

ΣΓ: Συνοριακή γραμμή

ΣΣΔ: Σταθμισμένος συντελεστής Διακύμανσης

ΕΕ-15: Τα 15 πρώτα μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης

ΝΚΜ: Τα 10 Νέα Κράτη Μέλη που εντάχθηκαν το 2004

ΧΚΕ: Χώρες της Κεντρικής Ευρώπης

INTERACT: Interreg Animation Co-operation and Transfer

ESPON: European Spatial Planning Observation Network

NUTS: Nomenclature Statistics of Territorial Units

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Τα σύνορα και η φύση τους είναι ένα φαινόμενο πολύπλοκο. Οι συνοριακές περιοχές είναι αναμφισβήτητα από τα πιο αμφιλεγόμενα σημεία του χώρου. Η συζήτηση γύρω από αυτές μοιάζει να είναι ατέρμονη και για το λόγο αυτό η μελέτη τους παρουσιάζει ενδιαφέρον σε όλες τις χρονικές περιόδους. Ποια είναι όμως τα χαρακτηριστικά του συνόρου; Πως καθορίστηκαν τα σύνορα στην Ευρώπη ιστορικά και πως συνδέονται με την ανάπτυξη του εθνικού κράτους; Επιπλέον, ποια είναι τα χαρακτηριστικά των περιοχών γύρω από τα σύνορα και τι προβλήματα αντιμετωπίζουν αυτές οι περιοχές;

Στην παρούσα φάση, 4 χρόνια μετά την 5^η και μεγαλύτερη διεύρυνση της Ευρωπαϊκής Ένωσης το 2004 και την ένταξη της Βουλγαρίας και της Ρουμανίας ένα χρόνο πριν, τα δεδομένα γύρω από τις συνοριακές περιοχές αλλάζουν. Τα παλιά εξωτερικά σύνορα γίνονται εσωτερικά, και τα εξωτερικά σύνορα μετακινούνται ανατολικά. Ποια είναι η σημασία που έχουν τα σύνορα για την ΕΕ;

Ήδη από το 1958 οι περιοχές γύρω από τα σύνορα αντιμετωπίστηκαν ως ξεχωριστές «οντότητες» στο χώρο με κοινά χαρακτηριστικά και προβλήματα έτσι ώστε να επιχειρήσουν οι εμπλεκόμενες πλευρές μια από κοινού επίλυσή τους. Ποιοι είναι οι παράγοντες που επηρεάζουν αυτή τη συνεργασία και ποια αναμένεται να είναι τα αποτελέσματά της;

Η χερσαία συνοριακή γραμμή ανάμεσα στην ΕΕ-15 και 5 από τα 10 ΝΚΜ (ΧΚΕ)¹, στην οποία εστιάζεται η ανάλυση, διήλθε μέσα από πολλές αλλαγές (πολιτικές, ιστορικές κλπ) με αποτέλεσμα την εξασθένησή της. Το σύνορο αυτό, που μέχρι πριν κάποια χρόνια αποτελούσε την διαχωριστική γραμμή μεταξύ Ανατολής και Δύσης, χάνει σταδιακά τη σημασία του με αποκορύφωμα την ένταξη των 10 ΝΚΜ από όπου σταματάει να είναι μέσο διαχωρισμού αλλά επιχειρεί να μετατραπεί σε δίοδο επικοινωνίας. Πόσο επηρέασαν αυτές οι αλλαγές την οικονομική ανάπτυξη των περιοχών γύρω από αυτή τη συνοριακή γραμμή; Σε ποια σημεία και γιατί τα αποτελέσματα των αλλαγών ήταν θετικότερα; Ποιο είναι το χωρικό πρότυπο που αναπτύσσεται κατά μήκος της συνοριακής γραμμής ΕΕ-15 και ΧΚΕ;

Η επιθυμία της ΕΕ για ολοκλήρωση του Ευρωπαϊκού χώρου οδηγεί σε μια συζήτηση περί συνόρων με συνεχώς αυξανόμενο ενδιαφέρον. Ήδη από το 1990 και τις μελλοντικές τότε διευρύνσεις της Ένωσης², η ανάγκη για άρση των περιορισμών των συνόρων είχε γίνει κατανοητή. Έτσι η ΕΕ χρηματοδότησε μια σειρά από προγράμματα

---

1 Οι Χώρες της Κεντρικής Ευρώπης είναι η Πολωνία, η Τσεχία, η Σλοβακία, η Ουγγαρία και η Σλοβενία.

2 Η τέταρτη διαύρυνση το 1995 περιλάμβανε την ένταξη της Αυστρίας, της Φιλανδίας και της Σουηδίας.

Διασυνοριακής Συνεργασίας μέσω της κοινοτικής πρωτοβουλίας INTERREG τα οποία στόχο είχαν να βοηθήσουν τις περιοχές γύρω από τα σύνορα των κρατών-μελών της να ανταπεξέλθουν στα νέα δεδομένα και να μειώσουν τα αρνητικά αποτελέσματα που βιώνουν οι περιοχές αυτές λόγω της συνοριακής φύσης τους. Μετά το 1994, όπου η παραπέρα διεύρυνση προς την Ανατολή φαινόταν δρομολογημένη, η Ένωση αναγνωρίζοντας την σημασία της από κοινού προσπάθειας για την επίτευξη αυτού του σκοπού, δρομολόγησε τα κατάλληλα μέσα ώστε να αναπτυχθούν τα αντίστοιχα προγράμματα από την πλευρά των ΧΚΕ. Έτσι η συνοριακή γραμμή μεταξύ ΕΕ-15 και ΧΚΕ τονώθηκε. Ποια ήταν αυτά τα προγράμματα και σε τι στόχευαν; Ποιες ήταν οι προτεραιότητες τους; Ήταν ίδιες για όλα τα εμπλεκόμενα κράτη; Πόσο αποτελεσματικά ήταν τελικά; Κατάφεραν να μειώσουν τις ανισότητες μεταξύ των περιφερειών της παλαιάς και της νέας ΕΕ; Τι προβλήματα αντιμετώπισαν;

Στο πρώτο κεφάλαιο αυτής της Διπλωματικής εργασίας, γίνεται μια βιβλιογραφική επισκόπηση με σκοπό να φωτίσει τη σημασία και τα χαρακτηριστικά του συνόρου και των συνοριακών περιοχών, ενώ στο τέλος του κεφαλαίου γίνεται αναφορά στην ΕΕ και τη σημασία που έχουν τα σύνορα για αυτήν.

Στο δεύτερο κεφάλαιο, η συζήτηση εστιάζεται στην Διασυνοριακή Συνεργασία, η οποία έμελλε να αποτελέσει βασική πολιτική της ΕΕ. Αναλύονται το αντικείμενο, οι λόγοι ανάπτυξης της καθώς και οι παράγοντες που επηρεάζουν την επιτυχία της. Είναι σημαντικό να αναφέρουμε ότι όσο καλύτερα γνωρίζουμε τους παράγοντες που επηρεάζουν αυτή τη συνεργασία, τόσο περισσότερο θα κατανοήσουμε την αποτελεσματικότητά της στην συνοριακή γραμμή μεταξύ ΕΕ-15 και ΧΚΕ.

Στο τρίτο κεφάλαιο, η ανάλυση εστιάζεται στην Διασυνοριακή Συνεργασία όπως αυτή αναπτύχθηκε μέσα στους κόλπους της ΕΕ. Γίνεται αναφορά στα προγράμματα της Κοινοτικής πρωτοβουλίας INTERREG κατά μήκος της συνοριακής γραμμής ΕΕ-15 και ΧΚΕ ενώ αναλύεται η αποτελεσματικότητά τους.

Στο τέταρτο και τελευταίο κεφάλαιο, αναλύεται μέσω κάποιων δεικτών η διαχρονική αναπτυξιακή πορεία των περιοχών γύρω από την εν λόγω συνοριακή ζώνη και αναλύεται το χωρικό πρότυπο που αναπτύχθηκε.

Στο σημείο αυτό θα ήθελα να αναφέρω κάποια στοιχεία σχετικά με την εκπόνηση της εργασίας. Πρώτα απ' όλα, τα στατιστικά δεδομένα που χρησιμοποιήθηκαν προήλθαν από τις βάσεις δεδομένων της Eurostat καθώς και από την Διδακτορική διατριβή του Δημήτρη Καλλιώρα. Σχετικά με τα δεδομένα της Eurostat, τα δεδομένα σε επίπεδο NUTS III (Nomenclature of Statistical Territorial Units) ήταν από το 1995 έως και το 2005 και αυτά αφορούσαν μόνο το ΑΕΠ, κκΑΕΠ, πληθυσμιακή πυκνότητα, έκταση,

πληθυσμό. Επιπλέον, για κάποιους νομούς (δυστυχώς μέσα σε αυτούς κάποιοι συνοριακοί) δεν υπήρχαν ούτε αυτά τα στοιχεία γεγονός που εικάζω ότι οφείλεται σε τρεις λόγους: α) να μην υπήρχαν διαθέσιμα από τη ίδια την Eurostat, β) Εξ' αιτίας της μεταβολής στο σύστημα διοικητικών μονάδων σε κάποιες χώρες, γ) διότι την περίοδο που εκπόνησα την εργασία, τα δεδομένα και το site της Eurostat βρισκόταν υπό καθεστώς αναθεώρησης. Σχετικά με την παραγωγική διάρθρωση των περιοχών δεν υπήρχαν καθόλου στοιχεία σε επίπεδο NUTS III ή II παρά σε επίπεδο εθνικό. Αυτές οι συνθήκες έκαναν την ανάλυση κάπως περιορισμένη. Επιπλέον, πρέπει να λάβουμε υπ' όψη ότι τα NUTS υφίστανται συνεχείς μεταβολές. Σχετικά με τις ΧΚΕ η πρώτη βελτίωση έγινε το 2005 ενώ μέχρι και τώρα (2008) τα στοιχεία αλλάζουν. Είναι χαρακτηριστικό το γεγονός ότι κατά τη διάρκεια εκπόνησης της εργασίας, οι χάρτες με την κατάταξη των NUTS II και III άλλαξαν. Πιστεύω ότι τα συμπεράσματα θα ήταν πιο ασφαλή αν μπορούσα να αναλύσω κάποια στοιχεία σε χαμηλότερο επίπεδο αποκέντρωσης και αν είχα πρόσβαση σε κάποια επιπλέον δεδομένα.

Επιπλέον, κρίνω ότι το χρονικό διάστημα από την ένταξη των ΝΚΜ στην ΕΕ και πόσο μάλλον η έλλειψη των στοιχείων που το περιορίζουν ακόμη περισσότερο δεν είναι αρκετό για να μπορέσει να δείξει εμφανείς μεταβολές στην οικονομική ανάπτυξη των περιοχών αυτών μετά την ένταξη των ΧΚΕ. Στόχος μου είναι να καταγράψω κάποιες τάσεις, να δημιουργήσω (υπό τις παρούσες συνθήκες) ένα χωρικό πρότυπο και να προσπαθήσω να θεωρήσω κάποια πράγματα για το μέλλον.

Κεφάλαιο 10

«Borders are scars on the face of the earth»

Σκεφτόμαστε τα σύνορα σαν γραμμές πάνω στο χάρτη που χωρίζουν διαφορετικές χωρικές μονάδες. Θα μπορούσαμε να φανταστούμε το σύνορο επί χάρτου σαν μια ζωγραφιά όπου μια καθαρή γραμμή χωρίζει δύο μέρη με διαφορετικά χρώματα. Τα διαφορετικά χρώματα κάθε φορά συμβολίζουν τα διαφορετικά κράτη, την διαφορετική θρησκεία, την εθνική ταυτότητα ή οποιαδήποτε άλλη ποιοτική και ποσοτική μεταβλητή βάση της οποίας τα σύνορα κάνουν διαχωρισμό. Όπως θα δούμε και παρακάτω, η ζωγραφιά αυτή θα μπορούσε να μας δώσει μια εικόνα για την λειτουργία των συνόρων όταν αυτά είναι κλειστά. Τι γίνεται όμως όταν τα σύνορα ανοίγουν; Τότε τα δύο χρώματα διαχέονται προς την άλλη πλευρά, δημιουργώντας μια μίξη χρωμάτων (δηλαδή χαρακτηριστικών) που όμως διαφέρει από τα χρώματα που βρίσκονται στο μέσο του κάθε μέρους. Η περιοχή που βρίσκεται γύρω από τα σύνορα δεν μοιάζει με καμία άλλη και φέρει ιδιαίτερα χαρακτηριστικά γνωρίσματα που δεν απαντώνται στον υπόλοιπο χώρο.

Πως όμως είναι δυνατόν μια τεχνητή γραμμή να διαφοροποιεί τόσο έντονα τον συνεχή χώρο; Πως γίνεται να παρουσιάζονται τόσο διαφορετικές αντιλήψεις σε κατοίκους που μπορεί να ζουν σε απόσταση λίγων χιλιομέτρων; Πως μπορεί μια νοητή γραμμή να κάνει εχθρούς ή φίλους ανθρώπους που ζουν σε ένα ίδιο ουσιαστικά περιβάλλον; Τα σύνορα έχουν την ιδιότητα να είναι ταυτόχρονα ανύπαρκτα και υπαρκτά, να μην τα βλέπουμε και όμως να επηρεάζουν πολλές σημαντικές πτυχές της ζωής μας.

1.1. Η φύση και η συμβολικότητα του συνόρου

1.1.1. Ορισμοί

Τα σύνορα ορίζονται ως οι νοητές γραμμές επί του εδάφους που σκοπό έχουν να χωρίσουν τα τμήματα γης. Η συνοριακή περιοχή ή συνοριακή ζώνη «περιλαμβάνει περιοχές που βρίσκονται ακριβώς δίπλα στα εξωτερικά εθνικά σύνορα ή ακόμη και διοικητικές περιοχές που εφάπτονται σε ένα σύνορο των οποίων τα κέντρα βρίσκονται γεωγραφικά και κοινωνικά μακριά από το σύνορο αυτό» (Anderson και O' Dowd, 1999)

Τα σύνορα εκτός από τεχνητά (δηλαδή νοητές γραμμές) μπορούν να είναι και φυσικά, να καθορίζονται δηλαδή από το γεωγραφικό ανάγλυφο του εδάφους όπως για παράδειγμα από βουνά, θάλασσα κλπ.

1.1.2. Κατηγορίες συνόρων

Υπάρχουν διάφορες κατηγορίες συνόρων. Το σύνορο χρησιμοποιείται κυρίως για να υποδηλώσει τα εθνικά εξωτερικά σύνορα ενός κράτους. Δηλαδή σκοπό έχουν να περικυκλώνουν και απομονώνουν από το εξωτερικό περιβάλλον διαφορετικά έθνη (Τοπάλογλου, 2007). Ωστόσο, υπάρχουν και τα εσωτερικά σύνορα, όπως για παράδειγμα αυτά που συναντάμε στα ομόσπονδα κράτη (Γερμανία, Η.Π.Α. κλπ) ή αυτά που δημιουργούνται από ένα έντονα αποκεντρωμένο σύστημα διακυβέρνησης, όπου η επαρχιακή και τοπική διακυβέρνηση είναι σε μεγάλο βαθμό αυτόνομες (πχ στο Ηνωμένο Βασίλειο). Παρ' όλο που στις περισσότερες περιπτώσεις οι άνθρωποι έχουν στο νου τους την πρώτη κατηγορία, η αξία των εσωτερικών συνόρων δεν είναι μικρότερη. Στην περίπτωση ομοσπονδιακών κρατών, όπως για παράδειγμα στην Αμερική, η (εσωτερική) συνοριακή γραμμή μπορεί να είναι «η διαχωριστική γραμμή μεταξύ ζωής και θανάτου» όπως χαρακτηριστικά αναφέρουν οι Christiansen και Jørgensen (2000). Πέρα από τις δύο αυτές κατηγορίες, τα εξωτερικά εθνικά σύνορα και τα εσωτερικά διαδρούν με μια πληθώρα άλλων κοινωνικών συνόρων ανάμεσα σε διακριτές ομάδες (μέσα ή έξω από την εθνική επικράτεια) που διαχωρίζουν τους ανθρώπους σύμφωνα με την θρησκεία, τον πολιτισμό, την γλώσσα κλπ. (Anderson και O' Dowd, 1999).

1.1.3. Τρόπος καθορισμού των συνόρων διαχρονικά

Πέρα από τον τρόπο με τον οποίο ορίζονται τα σύνορα (τεχνητά ή φυσικά) μπορούμε να διακρίνουμε τέσσερις τρόπους με τους οποίους τα σύνορα καθορίστηκαν ιστορικά. Οι δύο πρώτοι αφορούν τα φυσικά σύνορα και οι δύο επόμενοι τα τεχνητά. Πρώτον, τα σύνορα καθορίστηκαν από *φυσικά* εμπόδια με *ακούσιο* τρόπο. Για παράδειγμα μια φυλή ή ένα έθνος εγκαθίσταται σε μια περιοχή για λόγους άλλους από την προστασία (πχ κλίμα κλπ) και η ύπαρξη κάποιου φυσικού εμποδίου (πχ μια μεγάλη οροσειρά) λειτουργεί σαν σύνορο, εφόσον κάνει την προσβασιμότητα στη περιοχή σχεδόν αδύνατη. Δεύτερον, καθορίστηκαν και πάλι από *φυσικά* εμπόδια με τρόπο *εκούσιο* και *συνειδητό*. Δηλαδή μια φυλή εγκαθίσταται συνειδητά σε περιοχές όπου υπάρχουν φυσικά εμπόδια έτσι ώστε να προστατευτεί από εισβολές άλλων φυλών. Στην περίπτωση που τα σύνορα είναι *τεχνητά*, ο καθορισμός τους μπορεί να είναι αποτέλεσμα διαμάχης, οπότε η συνοριακή γραμμή χαράσσεται *ακούσια* ανάλογα με το αποτέλεσμα, δηλαδή ποιος κερδίζει και ποιος χάνει. Τέλος, *τεχνητά* σύνορα μπορούν να χαράσσονται με πολύ *συνειδητές επιλογές* ανθρώπων ή κυβερνήσεων όπως για παράδειγμα στην περίπτωση του

Ισραήλ και της Αλβανίας. Το ίδιο όμως μπορεί να ισχύει και αντίστροφα όταν τα σύνορα είναι επιλογή των λαών ως αποτέλεσμα της ανθρώπινης ανάγκης για τάξη, έλεγχο και προστασία ή για την ενίσχυση του αισθήματος της ομοιογένειας (δηλαδή της κοινής ταυτότητας με κάποιους) ή της ετερογένειας (διαφοροποίησης από κάποιους άλλους) (O' Dowd, 2002).

Οι δύο τελευταίες κατηγορίες καταδεικνύουν ότι τα σύνορα δεν είναι ούτε στατικά κατασκευάσματα ούτε μια αέναη και σταθερή κατάσταση στο χώρο. Αντίθετα παρουσιάζουν δυναμικό χαρακτήρα. Έχουν δηλαδή την τάση να αμφισβητούνται και να προσαρμόζονται ανάλογα με τις ανάγκες ή τη θέληση λαών ή κυβερνώντων.

Στο σύγχρονο κόσμο, ο τρόπος με τον οποίον οριοθετήθηκαν τα σύνορα ιστορικά είναι μάλλον το παράγωγο πολέμων, συρράξεων, εισβολών, δύναμης και εξαναγκασμού (O' Dowd, 2002). Όλες αυτές οι διαδικασίες, παρ' ότι δεν είναι δημοκρατικές, αποτελούν άμεσα ή έμμεσα ανθρώπινες επιλογές. Αυτή ακριβώς η στενή σύνδεσή τους με την ανθρώπινη συμπεριφορά (O' Dowd, 2002) τους προσδίδει έναν δεύτερο χαρακτήρα. Έτσι «τα σύνορα έχουν τόσο υλική όσο και συμβολική χρήση». Η συμβολική και ιστορική αξία τους δε είναι σημαντικότερη μιας και καταδεικνύει τις ανθρώπινες επιλογές και την ανθρώπινη συμπεριφορά στο χρόνο. Σε κάποιες περιπτώσεις έχουν μια σαφή υλική υπόσταση (όπως για παράδειγμα το τείχος του Βερολίνου) αλλά ακόμη κι όταν δεν είναι έτσι ενσαρκώνουν την ιστορία. «Είναι ο χρόνος γραμμένος στο χώρο» (Rupnik, 1994, όπως αναφέρεται από τους Anderson και O' Dowd, 1999)

1.1.4. Η διαπερατότητα των συνόρων

Η διαπερατότητα μιας συνοριακής γραμμής συνίσταται στην δυνατότητα μετακίνησης ανθρώπων, αγαθών και κεφαλαίων. Έτσι τα σύνορα αντιμετωπίζονται με δύο τρόπους: είτε ως φραγμοί και εμπόδια στην ελεύθερη μετακίνηση ανθρώπων, κεφαλαίου και αγαθών είτε ως μέσο προστατευτισμού (Van Houtum, 2002). Η διαπερατότητα των συνόρων ποικίλλει (Anderson και O' Dowd, 1999) και μπορούμε να την αναπαραστήσουμε με μία γραμμική κλίμακα όπως φαίνεται παρακάτω.

Ερμητικά
κλειστά

Ερμητικά
ανοιχτά

Τα σύνορα παίρνουν συνήθως τη μορφή «τείχους» και η διαπερατότητά τους είναι συνεπώς μηδενική. Ένα τέτοιο παράδειγμα ήταν το τείχος του Βερολίνου (το οποίο είχε μια ξεκάθαρη υλική υπόσταση) αλλά και το σύνορο μεταξύ Ανατολής και Δύσης που οριοθετούνταν από τη συνοριακή γραμμή της πρώην ΕΣΣΔ. Σε μια τέτοια μορφή συνόρου, οι ροές ανθρώπων, αγαθών, πληροφοριών και κεφαλαίου είναι αδύνατες.

Στην άλλη ακραία κατάσταση, όλες οι παραπάνω ροές γίνονται ελεύθερα. Το πιο σύγχρονο (και ίσως το πιο πετυχημένο) παράδειγμα ενοποίησης του χώρου είναι αυτό της ΕΕ στην οποία κυριαρχούν οι νόμοι της ελεύθερης αγοράς και έτσι όλες οι ροές γίνονται χωρίς περιορισμούς.

Σε όλες τις ενδιάμεσες περιπτώσεις, οι ροές ανθρώπων και κεφαλαίου είναι δυνατές αλλά περιορισμένες, άλλοτε λιγότερο και άλλοτε περισσότερο. Τέτοια παραδείγματα είναι και τα συνηθέστερα.

Όπως θα δούμε παρακάτω, η διαπερατότητα των συνόρων συνδέεται τόσο με το σύστημα διακυβέρνησης όσο και με τον τύπο της οικονομίας. Κατά τη γνώμη μου, όμως, το σημαντικότερο αντίκτυπο που έχει το επίπεδο διαπερατότητας των συνόρων είναι αυτό επάνω στην ανθρώπινη ζωή. Σε καθεστώς κλειστών συνόρων οι άνθρωποι χάνουν το δικαίωμα της αυτοδιάθεσης. Χαρακτηριστικό είναι το παράδειγμα του τείχους του Βερολίνου. Σε περιπτώσεις όπου τα σύνορα είναι ανοιχτά λειτουργούν σαν «πόρτες» οι οποίες μπορούν να αποτελέσουν τον τρόπο ή το δρόμο διαφυγής από καταπιεστικά καθεστώτα ή ακόμη και από φτωχές (υποανάπτυκτες) κοινωνίες (Ο' Dowd, 2002). Η ανθρωπιστική προσέγγιση γύρω από το θέμα των συνόρων πρέπει να έχει εξέχουσα θέση και να μη λησμονείται.

1.1.5. Σύνορα και κράτος-έθνος

Τα σύνορα, όπως τα γνωρίζουμε σήμερα, αλλά και ο τρόπος που λειτουργούν σχετίζονται άμεσα με την κρατικοκεντρική δομή του κόσμου, δηλαδή την επικράτηση του μοντέλου του κράτους-έθνους. Η χωρική επικράτεια ενός έθνους (που ορίζεται από τη χάραξη συνόρων) είναι μια έννοια και ένα εργαλείο που χρησιμοποιήθηκε από τα έθνη κράτη για να διαφυλάξουν τους φυσικούς πόρους τους και να ελέγξουν τους ανθρώπους και τις οικονομίες τους (Anderson και Ο' Dowd, 1999). Η σχέση αυτή ισχύει αμφίδρομα καθώς η έννοια του συνόρου «έχει καθορίσει το μοντέρνο έθνος- κράτος: η αρχή της εθνικής (χωρικής) κυριαρχίας, στην οποία τα κράτη στηρίζουν τη νομιμότητα και τη δύναμή τους, είναι αδιανόητη χωρίς την ύπαρξη των συνόρων» (Christiansen και Jørgensen, 2000).

Η σημασία και ο ρόλος του κράτους-έθνους ακολούθησε σταδιακά φθίνουσα πορεία. Για το μεγαλύτερο μέρος του 20^{ου} αιώνα ο κόσμος θεωρείτο σαν ένα σύνολο οριοθετημένων κρατών όπου τα σύνορα περιέβαλαν την έννοια του εθνικού κράτους, τις εθνικές οικονομίες αλλά και τις κοινωνίες. Αυτή η τάση έφτασε στο απόγειο της κατά τον Β παγκόσμιο πόλεμο και συνέχισε μέχρι την δεκαετία του '70. Από εκείνο το σημείο και έπειτα η κρατικοκεντρική δομή άρχισε να φθίνει και τα σύνορα γίνονταν σταδιακά περισσότερο πορώδη και διαπερατά (Anderson κ.α., 2003: 17).

Οι λόγοι για τους οποίους το μοντέλο του σύγχρονου κράτους ακολούθησε φθίνουσα πορεία σχετίζονται με τα νέα δεδομένα διακυβέρνησης που ήρθαν στο προσκήνιο μαζί με την ανάπτυξη της τεχνολογίας (Anderson και O' Dowd, 1999). Κατά τις νέες αυτές μορφές διακυβέρνησης διάφορες αρμοδιότητες σχετικά με την οικονομική δραστηριότητα ενός κράτους μετατίθενται σε άλλα ανώτερα επίπεδα λήψης αποφάσεων (όπως στην περίπτωση της Ευρωπαϊκής Ένωσης). Έτσι η έννοια της εθνικής κυριαρχίας φαίνεται να χάνει σταδιακά την σημασία της. Επιπλέον, οι νέες τεχνολογίες και η επικράτηση του «χώρου των ροών» έναντι του «χώρου των τόπων»³ καταργούν σταδιακά την έννοια του χώρου καθώς η διάδραση των ανθρώπων μέσω των νέων τεχνολογιών γίνεται άμεσα στο χρόνο χωρίς την ανάγκη της φυσικής εγγύτητας. Όλα αυτά θέτουν και πάλι στο προσκήνιο την σημασία του κράτους και των συνόρων του (Anderson και O' Dowd, 1999).

1.1.6. Σύνορα και τρόπος διακυβέρνησης/ τύπος οικονομίας

Η φύση των συνόρων συνδέεται στενά με τον τρόπο ή καλύτερα τον τύπο διακυβέρνησης. Τα ερμητικά κλειστά σύνορα υποδηλώνουν ένα σύστημα διακυβέρνησης *αυστηρό και ιεραρχικό* με μια κεντρική αρχή, όπου υπάρχουν κοινοί θεσμοί αποδεκτοί από τους κατοίκους σε όλη την επικράτεια ενώ υπάρχει υψηλός βαθμός πολιτιστικής ομοιογένειας μεταξύ των πολιτών. Αντίθετα, τα «ρευστά» ή ανοιχτά σύνορα υποδηλώνουν ένα *πολυκεντρικό* σύστημα διακυβέρνησης που ενισχύει την κατά τόπους διαφορετικότητα (πολιτιστική, θεσμική κλπ) (Zielonka, 2001).

Τα δύο αυτά μοντέλα διακυβέρνησης, αποτέλεσαν και συνεχίζουν να είναι στο επίκεντρο της συζήτησης για την Ευρωπαϊκή ολοκλήρωση, στο βαθμό που η Ευρωπαϊκή Ένωση οδηγείται προς τη μία ή την άλλη κατεύθυνση. Αναμφισβήτητα, κάθε επιλογή ως προς το ποιος πρέπει να είναι ο ρόλος των συνόρων, παρουσιάζει πλεονεκτήματα και

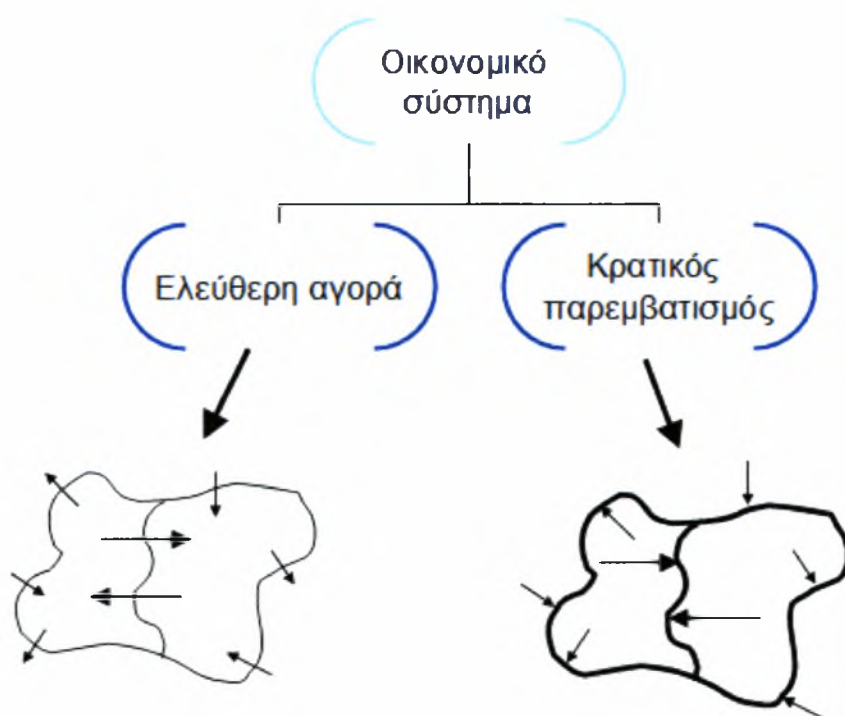
---

³ Βλ. Manuel Castells, 2004, *Space of flows, space of places: materials for a theory of urbanism in the information age*

μειονεκτήματα. Η σύνδεση, όμως, δύο τόσο αντιφατικών τάσεων φαίνεται δύσκολη. Από τη μια πλευρά η άρση των συνόρων στο εσωτερικό της Ένωσης και από την άλλη η ενδυνάμωση των εξωτερικών συνόρων (Zielonka, 2001).

Επιπλέον, η διαπερατότητα μιας συνοριακής γραμμής συνδέεται άμεσα με το οικονομικό σύστημα μιας χώρας. Δηλαδή, δεν θα μπορούσαν τα σύνορα να είναι «ανοιχτά» αν δεν υπάρχει το καθεστώς της ελεύθερης αγοράς και το αντίστροφο. Τα κλειστά σύνορα ενισχύουν τον κρατικό προστατευτισμό σε αντίθεση με τα ανοιχτά σύνορα που ευνοούν την ελεύθερη οικονομία. Έτσι ανάμεσα στην διαπερατότητα των συνόρων και στο οικονομικό σύστημα υπάρχει μια αμφίδρομη σχέση. Βέβαια, είναι πιθανότερο το οικονομικό σύστημα να καθορίζει το βαθμό διαπερατότητας των συνόρων, παρά το αντίστροφο.

Ιστορικά και σε σχέση με την σταδιακή κατάρρευση του μοντέλου κράτους-έθνους, ο κρατικός παρεμβατισμός ακολούθησε μια αντιστρόφως ανάλογη πορεία. Δηλαδή, όσο το μοντέλο έφθινε, ο κρατικός παρεμβατισμός εξαπλώθηκε και εγκαταστάθηκε ακόμη περισσότερο στην καθημερινή ζωή των πολιτών, όχι μόνο στα κράτη που είχαν κεντρικά σχεδιασμένες οικονομίες αλλά και στον φιλελεύθερο Δυτικό κόσμο (Anderson κ.α., 2003).

1.1.7. Η μετάλλαξη των συνόρων

Η έννοια των συνόρων, όπως είπαμε παραπάνω, συνδέεται στενά με την έννοια του εθνικού κράτους. Έτσι, η σημασία και η έννοια των συνόρων μπορεί να αλλάζει δραματικά στο χώρο και το χρόνο καθώς αλλάζουν τα πολιτεύματα και τα συστήματα διακυβέρνησης (Anderson και O' Dowd, 1999). Πράγματι τα σύνορα αλλάζουν ή καλύτερα μεταβάλλονται το πέρασ του χρόνου. Τα σύνορα όπως τα γνωρίζουμε σήμερα (δηλαδή στον μοντέρνο κόσμο) είναι «σύλληψη» της Δυτικής Ευρώπης που «επιβλήθηκε» στον υπόλοιπο κόσμο (O' Dowd, 2002).

Το πρώτο στάδιο μετάλλαξης των συνόρων στον σύγχρονο κόσμο συντελέστηκε κατά τον Α παγκόσμιο πόλεμο, περίοδος κατά την οποία κατέρρευσαν όλες οι παλαιές αυτοκρατορίες. Το γεγονός αυτό σηματοδότησε την κατάργηση πολλών παλαιών συνοριακών γραμμών ενώ την περίοδο μετά τον Α παγκόσμιο πόλεμο ακολούθησε ένας πολλαπλασιασμός εθνικών συνόρων. Ταυτόχρονα με την αύξησή τους σε αριθμό, άλλαξε και η φύση τους. Ενώ μέχρι το 1918 τα σύνορα ήταν πιο πορώδη και το διεθνές εμπόριο άκμαζε, μετά τον Α παγκόσμιο πόλεμο τα σύνορα ορθώθηκαν σαν τείχη (στην ανάγκη για προστασία) και το διεθνές εμπόριο μειώθηκε. Οι χώρες στράφηκαν σε μια πιο αυτόνομη και αυτάρκη οικονομία μέσα στα όρια του κράτους και μέσα από τα προστατευτικά σύνορα (Anderson και O' Dowd, 1999).

Το δεύτερο στάδιο μετάλλαξης των συνόρων είναι ο Β παγκόσμιος πόλεμος. Μετά τη λήξη του, πολλές συνοριακές ζώνες επαναπροσδιορίστηκαν. Πιο συγκεκριμένα, μετά το 1945 η Γερμανία κατακερματίστηκε, τα σύνορά της μετακινήθηκαν ενώ έως και 8,000,000 Γερμανοί κάτοικοι στην Πολωνία εκδιώχθηκαν. Η Ανατολική Γερμανία έγινε μέρος της Σοβιετικής Ένωσης ενώ η Δυτική Γερμανία αναπτύχθηκε σε ομόσπονδα κράτη, υπό την κατοχή των τριών μεγάλων δυνάμεων (Αγγλία, Αμερική, Γαλλία). Η Πολωνία επεκτάθηκε έως και 500 χιλιόμετρα Δυτικότερα. Τέλος, μια σειρά από συμφωνίες σταθεροποίησαν την κατάσταση στα σύνορα της Ιταλίας με την Γαλλία, την Αυστρία και την Γιουγκοσλαβία (O' Dowd, 2002).

Αυτή η κατάσταση των συνόρων παρέμεινε σταθερή μετά τον Β παγκόσμιο πόλεμο. Ωστόσο, οι καταστροφές που προκλήθηκαν μετά τους πολέμους ήταν πολύ μεγάλες. Η ανάγκη για τερματισμό των εχθροπραξιών και η θέληση να μην ξαναδεί η Ευρώπη τέτοιου είδους καταστροφή δημιούργησε σταδιακά την ελπίδα της άρσης των συνόρων και της επανενοποίησης της Ευρωπαϊκής χερσονήσου (Christiansen και Jørgensen, 2000).

Το τρίτο στάδιο μετάλλαξης των συνόρων έγινε μετά την πτώση του τείχους του

Βερολίνου (1989). Οι αλλαγές που συντελέστηκαν αφορούσαν τόσο τα εξωτερικά σύνορα της ΕΕ όσο και τα εσωτερικά. Μέχρι το 1990 η Ευρώπη θεωρούνταν ως ένα «απόρθητο φρούριο». Τα σύνορά της ήταν ερμητικά κλειστά. Μετά το 1990 η εικόνα αυτή μεταβάλλεται και εσπιάζεται (ακολουθώντας τις παγκόσμιες τάσεις) γύρω από την κινητικότητα, τη μετανάστευση και την ελεύθερη διακίνηση των ανθρώπων (Zielonka, 2001). Έτσι τα σύνορα σταδιακά γίνονται πιο διαπερατά και ευνοούν περισσότερο την ελεύθερη οικονομία. Ταυτόχρονα η ΕΕ είδε μία ραγδαία αύξηση μεταναστών κυρίως από χώρες της Ανατολικής Ευρώπης και των Βαλκανίων σε αναζήτηση μόνιμης κατοικίας στους κόλπους της (Zielonka, 2001)

Την περίοδο αυτή η Ευρώπη γνώρισε ένα νέο κατακερματισμό παλαιών κρατών και τη δημιουργία νέων. Με αυτό τον τρόπο τα εθνικά σύνορα πολλαπλασιάστηκαν για μία ακόμη φορά. Ταυτόχρονα, πολλαπλασιάστηκαν και τα εσωτερικά σύνορα μέσα στα υφιστάμενα κράτη. Το φαινόμενο αυτό οφείλεται αφ' ενός στην αναγκαιότητα του σχεδιασμού προγραμμάτων ανάπτυξης στα κράτη (είτε μέσω της ΕΕ είτε όχι), γεγονός που ευνοείται από την ύπαρξη παράλληλων δομών και μονάδων αποκέντρωσης, και αφ' ετέρου στην αναποτελεσματικότητα των κεντρικών κυβερνήσεων και την ανάγκη για αποκέντρωση των αρμοδιοτήτων. Τα εσωτερικά σύνορα έτσι άρχισαν να λαμβάνουν εξέχουσα σημασία εφ' όσον οι διάφορες λειτουργίες διασπείρονται σε διαφορετικά χωρικά επίπεδα. Όλα αυτά τα λειτουργικά σύνολα και υποσύνολα που δημιουργήθηκαν με τον πολλαπλασιασμό παντός είδους συνόρων ενώνονται μέσω κοινών πολιτικών (Christiansen και Jørgensen, 2000).

Ο επαναπροσδιορισμός όμως και η δημιουργία νέων συνόρων μέσα σε ήδη υφιστάμενα δεν είναι εύκολος, κυρίως για τους κατοίκους των περιοχών που καλούνται να ζήσουν σε μια νέα πραγματικότητα. Η διαδικασία αυτή και η χάραξη συνόρων συχνά ένωνε αλλά ενίοτε χώριζε ομοιογενείς περιοχές και ανθρώπους με πολύ κοινά χαρακτηριστικά και κοινές ταυτότητες (Christiansen και Jørgensen, 2000). Δεν είναι λίγες οι περιπτώσεις κατά τις οποίες δημιουργήθηκαν μειονότητες στις συνοριακές περιοχές των κρατών, όπου η πολιτιστική ταυτότητα υπερτερούσε έναντι της εθνικής. (Christiansen και Jørgensen, 2000). Και αυτός ήταν με τη σειρά του ένας σημαντικός λόγος εξεγέρσεων από την πλευρά των ανθρώπων, οι οποίοι φανερά δεν ευνοούν την επαναχάραξη συνόρων. Την ίδια πολιτική ακολουθούν και οι εκάστοτε κυβερνήσεις τόσο στους κόλπους της Ευρωπαϊκής Ένωσης αλλά και ευρύτερα. Αρκεί να θυμηθούμε τα γεγονότα μετά την διάσπαση της Γιουγκοσλαβίας και τον επαναπροσδιορισμό των συνόρων στα Δυτικά Βαλκάνια. Το γεγονός αυτό τίθεται έντονα τελευταία όπου τα κράτη μέλη καλούνται να πάρουν θέση στο θέμα του Κοσόβου.

Επιπλέον, πρέπει να σημειώσουμε ότι η μετάλλαξη των συνόρων δεν είναι δείγμα μιας διάσπασης του χώρου όπως τον γνωρίζουμε παρά η επαναδημιουργία του (Anderson κ.α., 2003). Τελικά, παρ' ότι τα σύνορα μεταλλάσσονται, συνεχίζουν με την ύπαρξή τους να διαχωρίζουν κράτη και έθνη με πολύ διαφορετικές δομές (Petraκος και Topaloglou, 2007).

1.2. Συνοριακές περιοχές

1.2.1. Τα χαρακτηριστικά των συνοριακών περιοχών

Από τη φύση τους οι συνοριακές περιοχές κρύβουν κάποια οξύμωρα σχήματα. Αυτό είναι ίσως που κάνει και τη μελέτη για τα σύνορα τόσο ενδιαφέρουσα. Πρώτα απ' όλα βλέπουμε ότι ενώ ο χώρος είναι από τη φύση του ενιαίος (και στις περισσότερες περιπτώσεις ομοιογενής) παρ' όλ' αυτά μπορεί να διαφοροποιείται σε πολύ μεγάλο βαθμό από την χάραξη συνόρων. Μπορεί κανείς διασχίζοντας μια συνοριακή γραμμή να μην το αντιλαμβάνεται καθώς το τοπίο δεν παρουσιάζει μεταβολές, ωστόσο η διαφορά γίνεται αισθητή όταν έρχεται αντιμέτωπος με κατοίκους ή ακόμη και ένα αστικό περιβάλλον. Τέτοια είναι η περίπτωση των συνόρων μεταξύ Ελλάδας και πρώην Γιουγκοσλαβίας. Βέβαια, το φαινόμενο αυτό εκλείπει στον ενοποιημένο Ευρωπαϊκό χώρο. Αν διασχίσει κανείς τα σύνορα μεταξύ Βελγίου και Γαλλίας δύσκολα θα αντιληφθεί διαφορές. Η σύγκριση των δύο αυτών περιπτώσεων είναι ένα καλό παράδειγμα των αποτελεσμάτων που μπορεί να επιφέρει η ολοκλήρωση μιας συνοριακής ζώνης, όπως θα δούμε και παρακάτω.

Έπειτα τα σύνορα παρουσιάζουν διπλό χαρακτήρα. Κοιτούν ταυτόχρονα προς τα μέσα (εθνική επικράτεια) και προς τα έξω (διαχωρισμός από τα άλλα κράτη). Ενώνουν και ταυτόχρονα χωρίζουν, περικλείουν ή αποκλείουν. Είναι ταυτόχρονα πύλες αλλά και εμπόδια στον έξω κόσμο, άλλοτε προστατευτικά και άλλοτε περιοριστικά. Από την μία πλευρά είναι αυταρχικά (εξαναγκαστικά) συμπεριλαμβάνοντας ή αποκλείοντας ανθρώπους πέρα από τη θέλησή τους, αλλά από την άλλη παρέχουν ασφάλεια και την αίσθηση μιας επικρατούσας ταυτότητας σε ένα δημοκρατικό σύστημα (Anderson και O' Dowd, 1999).

Έτσι, οι συνοριακές ζώνες είναι τόποι ευκαιριών και ταυτόχρονα έντονης ανασφάλειας, ζώνες επαφής ή διαμάχης, συνεργασίας ή ανταγωνισμού. Φιλοξενούν διαφορούμενες ταυτότητες ενώ ενισχύουν τη δυναμική διεκδίκηση της διαφορετικότητας από τους πολίτες που κατοικούν εκεί σε μια προσπάθεια διατήρησης της δικής τους

ταυτότητας αλλά και παράδοσης έναντι των άλλων. Όλες αυτές οι διαφοροποιήσεις αντικατοπτρίζονται στην καθημερινή συμπεριφορά των ανθρώπων που κατοικούν σε συνοριακές περιοχές αλλά και στις αντιλήψεις τους για τους «απέναντι» (Anderson και O' Dowd,1999).

1.2.2. Τα προβλήματα που αντιμετωπίζουν οι συνοριακές περιοχές

Οι συνοριακές περιοχές κατά τόπους παρουσιάζουν πολλές διαφορές και ασυμμετρίες σε οικονομικό, πολιτικό, πολιτιστικό και κοινωνικό επίπεδο (Anderson και O' Dowd,1999). Μπορούν να ακόμη να έχουν διαφορετικά μεγέθη και σχήματα, άλλες να έχουν υψηλή πληθυσμιακή πυκνότητα και άλλες να είναι αραιοκατοικημένες, κάποιες να βαλτώνουν εξ' αιτίας του περιφερειακού χαρακτήρα τους και άλλες να τον μετατρέπουν σε συγκριτικό πλεονέκτημα (Anderson και O' Dowd,1999). Ωστόσο όλες έχουν κάποια κοινά χαρακτηριστικά προβλήματα. Η ένταση των προβλημάτων αυτών δεν είναι ίδια παντού, η φύση τους όμως μένει αναλλοίωτη. Επιπλέον, δεν είναι μόνο προβλήματα οικονομικής ανάπτυξης αλλά και κοινωνικής ευημερίας των κατοίκων τους.

Τα οικονομικά προβλήματα των συνοριακών περιοχών συνδέονται με δύο αρνητικές ιδιότητες των συνόρων. Η πρώτη σχετίζεται με την απόσταση των περιοχών αυτών από τα αναπτυγμένα κέντρα της ενδοχώρας τους (περιφερειακός χαρακτήρας) και η δεύτερη με την αρνητική επίδραση του συνόρου στο εύρος της αγοράς (γνωστό και ως border effect) (European Commission, 2000). Παραδοσιακά, ήταν περιοχές με λιγιστές ευκαιρίες και φιλοξενούσαν λιγότερο ανεπτυγμένες τοπικές οικονομίες ενώ ταυτόχρονα βρίσκονται χαμηλά στην Ευρωπαϊκή κλίμακα και είναι λιγότερο ανεπτυγμένες από τους εθνικούς μέσους όρους (Petrakos και Topaloglou, 2007). Οι συνοριακές περιοχές είναι αποκομμένες και περιθωριοποιημένες από την ενδοχώρα.

Σε συνθήκες όπου τα σύνορα είναι κλειστά (κλειστή οικονομία) οι διασυνοριακές ζώνες αντιμετωπίζουν χαμηλά επίπεδα ανάπτυξης εξ' αιτίας μιας σειράς βασικών παραγόντων που είναι αλληλένδετοι μεταξύ τους⁵. Κατ' αρχήν βρίσκονται μακριά από τα μεγάλα οικονομικά κέντρα και συνεπώς είναι δύσκολο για τις επιχειρήσεις λόγω αυξημένου μεταφορικού κόστους να εξάγουν προϊόντα σε μεγάλες αγορές. Έτσι στις περιοχές αυτές δεν φτάνει εισόδημα. Αν το δούμε ανάποδα, οι μεγάλες επιχειρήσεις θέλοντας να μεγιστοποιήσουν το κέρδος τους, είτε μειώνοντας το κόστος παραγωγής είτε

---

4 Βλ. Τοπάλογλου, 2007

5 Σε διασυνοριακές περιοχές που φιλοξενούν την πρωτεύουσα της χώρας ή κάποια άλλη μεγάλη πόλη τα δεδομένα διαφοροποιούνται ή τουλάχιστον συναντώνται με μικρότερη ένταση.

επωφελούμενες από οικονομίες συγκέντρωσης, δεν επιλέγουν να εγκατασταθούν στις περιοχές αυτές. Επιπρόσθετα, παρά την αυξημένη απόσταση από τις μεγάλες αγορές, η ύπαρξη των συνόρων συρρικνώνει ακόμη περισσότερο την τοπική αγορά και κατ' επέκταση το μέγεθος αγοράς των επιχειρήσεων ⁶ (Petrakos βιβλίο).

Η χαμηλή ελκυστικότητα που χαρακτηρίζει τις συνοριακές ζώνες με τη σειρά της φέρνει μικρή ζήτηση, γεγονός που τελικά διαμορφώνει την παραγωγική βάση των περιοχών αυτών (Petrakos και Topaloglou, 2007). Έτσι στις περιοχές αυτές εκλείπει ένας βασικός κινητήριος μοχλός της οικονομίας αλλά και ταυτόχρονα ένα μεγάλο κομμάτι της παραγωγικής τους βάσης. Στις περισσότερες περιπτώσεις η παραγωγική τους βάση είναι αγροτική. Τελικά, η αγροτική παραγωγική βάση δεν μπορεί να τροφοδοτήσει την ανάπτυξη των περιοχών και συνεπώς βαίνουμε σε έναν φαύλο κύκλο υπανάπτυξης.

Ακόμη, είναι γεγονός ότι συνοριακές περιοχές είναι στρατηγικής σημασίας. Η προστασία τους είναι το μέσο με το οποίο τα κράτη διαφυλάττουν την εθνική κυριαρχία τους. Αυτός είναι και ο τρόπος με τον οποίο τα κράτη τα αντιμετωπίζουν. Για τα κράτη η πολιτική και η στρατιωτική σημασία των συνόρων προηγείται της οικονομικής. Συνεπώς το ενδιαφέρον δεν εστιάζεται στην οικονομική τους κατάσταση. Για το λόγο αυτό ο κρατικός έλεγχος εκεί είναι ενισχυμένος, παρά την μεγάλη απόσταση από τα διοικητικά κέντρα (Anderson και O' Dowd, 1999).

Επιπλέον, οι συνοριακές περιοχές αντιμετωπίζουν και προβλήματα ανθρωπίνων πόρων. Συνήθως έχουν χαμηλή πληθυσμιακή πυκνότητα (για την Ευρώπη 75 κάτοικοι/τετ.χιλ. σε σύγκριση με 145 κάτοικοι/τετ.χιλ. στην υπόλοιπη Ένωση, European Commission, 2002) και μειωμένο πληθυσμό που οφείλεται κυρίως σε εσωτερική μετανάστευση προς τα μεγάλα αστικά κέντρα. Άμεσο συνεπακόλουθο της μετανάστευσης είναι ο δημογραφικά γηρασμένος πληθυσμός τους, εφ' όσον κατά τη διαδικασία της μετανάστευσης φεύγει το ενεργό μέρος του πληθυσμού. Οι ανθρωπίνους πόροι που βρίσκονται στις περιοχές αυτές δεν μπορούν να αποτελέσουν τη βάση για την ανάπτυξη της οικονομίας⁷. Σε αυτά προστίθεται και το άσχημο γεωγραφικό ανάγλυφο (βουνά, θάλασσα) που συχνά υπάρχει αλλά και η έλλειψη μεταφορικών υποδομών η οποία επιδεινώνει την ήδη άσχημη οικονομική τους κατάσταση (European Commission, 2002).

Ένα άλλο σημαντικό πρόβλημα των συνοριακών περιοχών είναι η συνύπαρξη διαφορετικών ελεγκτικών μηχανισμών από τις δύο πλευρές των συνόρων. Η κατάσταση αυτή δημιουργεί το κατάλληλο περιβάλλον για παράνομες συναλλαγές, λαθρεμπόριο και

---

6 Βλ. Τοπάλογλου, 2007

7 Για τη σχέση ανάμεσα στους ανθρωπίνους πόρους και το επίπεδο ανάπτυξης βλ. Λαμπριανίδης, (2006) Οικονομική Γεωγραφία: Στοιχεία θεωρίας και Εμπειρικά Παραδείγματα, Πατάκη

λαθρομετανάστευση (Anderson και O' Dowd,1999). Όπως θα δούμε και παρακάτω, όλες οι παραπάνω συνθήκες δυσκολεύουν την προώθηση και την εφαρμογή αναπτυξιακών προγραμμάτων.

Εκτός όμως από τα προβλήματα οικονομικής φύσης, υπάρχουν και τα κοινωνικά προβλήματα των συνοριακών περιοχών. Αυτά σχετίζονται κυρίως με την ανάγκη για εθνική ταυτοποίηση των κατοίκων. Παρ' ότι το κεντρικό κράτος τάσσεται υπέρ της ομογένειας⁸ επικρατούν περισσότερο οι πτυχές της διαφοροποίησης (Anderson και O' Dowd,1999). Αυτή η διεκδίκηση της διαφορετικότητας έναντι της ομογένειας είναι συχνά πηγή προβλημάτων. Η ένταση των προβλημάτων ποικίλλει ανάλογα με την ιστορία των δύο γειτονικών κρατών. Υπάρχουν περιπτώσεις όπου οι απόψεις των κατοίκων μιας χώρας για τους απέναντι είναι θετικές ενώ το ανάποδο δεν ισχύει⁹.

1.3. Σύνορα και Ευρωπαϊκή Ένωση

1.3.1. Η επικαιρότητα του θέματος των συνόρων

Τα σύνορα και η μελέτη τους καθίσταται θέμα επίκαιρο όσο ποτέ για μια σειρά λόγους. Πρώτον, είναι γεγονός ότι η Ευρωπαϊκή ήπειρος πολύ πρόσφατα (από το 1990) ήρθε αντιμέτωπη με την κατάργηση παλαιών συνόρων και την δημιουργία νέων. Παραδείγματα αυτής της πορείας είναι η πτώση του Σιδηρού Παραπετάσματος που σηματοδότησε το τέλος του ψυχρού πολέμου, η πτώση του τείχους του Βερολίνου που σηματοδότησε την πτώση του Κομμουνισμού στην Ανατολική Ευρώπη, η διάλυση της πρώην Γιουγκοσλαβίας που είχε σαν αποτέλεσμα την δημιουργία πολλών μικρών κρατών ακόμη και το «βελούδινο διαζύγιο» της Τσεχοσλοβακίας. Δεύτερον, η ανάγκη για μελέτη των συνόρων σχετίζεται με την παγκοσμιοποίηση και την ανάγκη για συναλλαγές με όλο τον κόσμο, φαινόμενο που εντείνεται όλο και περισσότερο. Τρίτον, το συνεχώς αυξανόμενο ενδιαφέρον για τα σύνορα συνοδεύτηκε από την ευρεία αναγνώριση της σημασίας που έχουν στην κοινωνική ζωή των ανθρώπων. Έτσι σε μια προσπάθεια ισόρροπης ανάπτυξης προς όφελος των ανθρώπων, οι συνοριακές περιοχές χρήζουν ιδιαίτερης προσοχής.

---

⁸ Το φαινόμενο αυτό δεν είναι καθολικό αλλά διαφοροποιείται στις περιπτώσεις όπου οι λαοί και οι κυβερνήσεις είναι φανατισμένοι (πχ πρώην Γιουγκοσλαβία)

⁹ Βλ. Τοπάλογλου, 2007

1.3.2. Η σημασία των συνόρων στην ΕΕ

Η κουβέντα για τα σύνορα μπορεί να αλλάξει εντελώς κατεύθυνση εάν αυτά ιδωθούν μέσα στα πλαίσια της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Βασικοί στόχοι της Ευρωπαϊκής Ένωσης είναι ο ενιαίος οικονομικός χώρος και η ενιαία «Ευρωπαϊκή ταυτότητα». «Η θεωρία πίσω από την ενιαία αγορά ήταν ότι τα κράτη μέλη της ΕΕ υπέφεραν από έλλειψη ανταγωνιστικότητας. Δημιουργώντας μια ενιαία αγορά, χωρίς σύνορα, μειώνονται τα κόστη μεταφοράς και αυξάνεται η ανταγωνιστικότητα στο εσωτερικό της Ένωσης» (Ο' Dowd, 2002). Ακόμη, μέσα στα πλαίσια της Ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης η «ενοποίηση» (των διασυνοριακών περιοχών) μπορεί να εκληφθεί ως ένας μηχανισμός ενδυνάμωσης της Ευρωπαϊκής ταυτότητας και αυτός είναι ένας ακόμη λόγος για την ανάπτυξη της ΔΣ (Scott, 2006). Συνεπώς τα σύνορα παύουν να αποτελούν πλέον διαχωριστικές γραμμές (οικονομικές και πολιτισμικές) ανάμεσα στις χώρες, παρά εξαλείφονται σταδιακά στο «βωμό» της Ευρωπαϊκής ενοποίησης (Πετράκος και Τοπάλογλου, 2007). Τα σύνορα αποτελούν εμπόδια και επομένως πρέπει να καταργηθούν. Αντίστροφα, η ανάπτυξη των συνοριακών περιοχών είναι πια το κύριο μέσο της Ευρωπαϊκής Ένωσης για την ολοκλήρωση του χώρου.

Στο σημείο αυτό πρέπει να αναφέρουμε ότι η έννοια της ολοκλήρωσης είναι σύνθετη και καλύπτει *οικονομικο-κοινωνικές, υλικές και διοικητικές πτυχές*. Η *οικονομικο-κοινωνική* πτυχή μπορεί να καλύπτει ένα ευρύ φάσμα που κυμαίνεται από την ανάπτυξη οικονομικής δραστηριότητας μέχρι συνεργασίες στον τομέα της εκπαίδευσης και του πολιτισμού. Η *διοικητική* πτυχή μπορεί να διαφέρει σε ένταση: από απλή συνεργασία μεταξύ ισοδύναμων φορέων έως την εγκαθίδρυση μόνιμων σχέσεων συνεργασίας. Τέλος, η απουσία *υλικών* πτυχών όπως οι μεταφορικές υποδομές μπορεί να αποτελέσει ένα βασικό μειονέκτημα στην διαδικασία της ολοκλήρωσης (European Commission, 2000). Συνολικά, μπορούμε να πούμε ότι «μια περιοχή μπορεί να θεωρηθεί “ολοκληρωμένη” αν το περιφερειακό σύστημα παραγωγής αλλά και οι κανονισμοί από τις δύο πλευρές των συνόρων συνδέονται μεταξύ τους» (Krätke, 1999).

Έτσι ο βαθμός ολοκλήρωσης των συνοριακών περιοχών μπορεί να είναι *χαμηλός, μέσος ή υψηλός* αλλά σε κάθε περίπτωση στόχος της Ευρωπαϊκής Ένωσης είναι να μεταβαίνουν οι περιοχές αυτές σε όλο υψηλότερα σημεία ολοκλήρωσης (European Commission, 2000).

Στην Ευρώπη, τα εκτεταμένα σύνορα και οι μικρές χώρες υποδηλώνουν ότι πολλές περιοχές μπορούν να αντιμετωπιστούν ως συνοριακές. Πιο συγκεκριμένα 21,5 % του εδάφους της ΕΕ μπορεί να αντιμετωπιστεί ως συνοριακές ζώνες ενώ σε αυτό κατοικεί

το 15% του πληθυσμού της (INTERACT, 2007).

Κοιτώντας το θέμα από άλλη οπτική γωνία θα μπορούσαμε να παρατηρήσουμε ότι ενώ τα σύνορα μέσα στον Ευρωπαϊκό χώρο τείνουν να εξαλείφονται, αντίθετα η σημασία τους εντείνεται στα εξωτερικά σύνορα της Ένωσης και το ενδιαφέρον για την εξωτερική πολιτική και προστασία εστιάζεται εκεί (Πετράκος και Τοπάλογλου, 2007). Σε Ευρωπαϊκό επίπεδο, η συνθήκη Schengen εκφράζει ρητά αυτήν την πολιτική και επιθυμία. Δηλαδή ότι μέσω της διεύρυνσης τα εσωτερικά σύνορα καταργούνται σταδιακά ενώ τα εξωτερικά σύνορα γίνονται όλο και περισσότερο σφιχτά (Τοπάλογλου, 2007). Το γεγονός αυτό, θα μπορούσαμε να πούμε ότι δηλώνει την επιθυμία της Ένωσης για μια πιθανή κοινή εξωτερική κατεύθυνση και ίσως τη δημιουργία ενός «ομόσπονδου κράτους».

Το φαινόμενο βέβαια αυτό, γίνεται πιο έντονο σε χώρες που συνορεύουν τόσο με χώρες της ΕΕ όσο και με αυτές εκτός Ένωσης. Έτσι θα περιμέναμε να δούμε από τη μια μεριά οικονομική ανάπτυξη στις περιοχές όπου τα σύνορα και συνεπώς οι οικονομικοί φραγμοί αίρονται (πχ συνοριακή γραμμή ΕΕ-15 και ΝΚΜ) ενώ αντίθετα τον «μαρασμό» ή τον «αποκλεισμό» περιοχών που συνορεύουν με χώρες εκτός της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

Κεφάλαιο 2ο

2.1. Διασυνοριακή συνεργασία

2.1.1. Το αντικείμενο

Η διασυνοριακή συνεργασία έχει ως αντικείμενο την εξάλειψη των εμποδίων στις παραμεθόριες περιοχές για την προώθηση της ενοποίησης του Ευρωπαϊκού χώρου. Είναι ένα σχέδιο μεγάλης κλίμακας σχεδιασμένο για να ενδυναμώσει τις τοπικές κοινωνίες, να δημιουργήσει νέες στρατηγικές συμμαχίες μεταξύ των πόλεων και των περιοχών και να διευκολύνει τη διάχυση κοινωνικής, πολιτικής και οικονομικής καινοτομίας (Lindström et. al. 1996, όπως αναφέρεται από τον Scott, 2006)

Ο τρόπος παρέμβασης των προγραμμάτων ΔΣ μπορεί να είναι σημειακός ή γενικευμένος. Δηλαδή, η διασυνοριακή συνεργασία μπορεί να αφορά μια πληθώρα μεμονωμένων αντικειμένων παρέμβασης όπως η ανάπτυξη τουρισμού, υποδομών, η χωρική ανάπτυξη κλπ. μπορεί όμως να αφορά και έναν ευρύτερο ενιαίο σχεδιασμό, οπότε μιλάμε για στρατηγικό επίπεδο δράσεων.

Την πρωτοβουλία για την ανάπτυξη ενός προγράμματος ΔΣ μπορούν να λάβουν πολλοί φορείς. Μπορεί να πραγματοποιηθεί με πρωτοβουλία των χωρών και των κυβερνήσεων στα πλαίσια μιας μεταξύ τους συμφωνίας ή ακόμα και στα πλαίσια μιας Συνθήκης (πχ Συνθήκη της Μαδρίτης). Την πρωτοβουλία για την ανάπτυξη συνεργασιών μπορούν να λάβουν όμως και τοπικές και περιφερειακές αρχές. Αντιλαμβανόμαστε έτσι ότι η διασυνοριακή συνεργασία είναι ένα πολύπλοκο φαινόμενο με πολλές πτυχές. (Τοπάλογλου, 2007)

2.1.2. Οι λόγοι ανάπτυξης της ΔΣ

Όπως είδαμε και παραπάνω, τα σύνορα και οι περιοχές που βρίσκονται γύρω από αυτά λαμβάνουν όλο και περισσότερη σημασία στον Ευρωπαϊκό χώρο. Ο πολλαπλασιασμός των συνόρων αλλά και τα ιδιαίτερα αναπτυξιακά προβλήματα που αντιμετώπιζαν οι περιοχές γύρω από αυτά έκανε επιτακτική την ανάγκη μιας από κοινού προσπάθειας για ανάπτυξή τους. Ταυτόχρονα, η διασυνοριακή συνεργασία έγινε επιτακτική λόγω του οράματος της δημιουργίας της Ενιαίας αγοράς από την Ευρωπαϊκή Ένωση.

Οι παραπάνω συνθήκες οδήγησαν την ΕΕ στην μελέτη τρόπων και μεθόδων

ανάπτυξής τους. Σε ειδικές περιπτώσεις συνόρων όπου υπήρξαν προβλήματα (όπως για παράδειγμα στην Κύπρο ή στην Ιρλανδία) η λύση που προτάθηκε είναι η ενίσχυση των συνόρων. Αλλά κάτι τέτοιο σπάνια έχει θετικό αποτέλεσμα. Η επίλυση τέτοιων προβλημάτων συνήθως απαιτεί την χαλάρωση των φραγμών και το άνοιγμα των συνόρων (Anderson και O' Dowd, 1999). Ένας σημαντικός παράγοντας στην αύξηση των δυνατοτήτων ανάπτυξης των διασυνοριακών περιοχών είναι η ενδυνάμωση της διασυνοριακής συνεργασίας και η περιφερειακή ολοκλήρωση των περιοχών αυτών.

Επιπλέον, μέσω της ΔΣ δίνεται η δυνατότητα για από κοινού δημιουργίας έργων που θα εξυπηρετούν και τις δύο πλευρές των συνόρων ενώ ταυτόχρονα θα διαμοιράζεται το κόστος του. Κάτι τέτοιο έχει εξαιρετική σημασία, καθώς δεν είναι λίγες οι περιπτώσεις όπου παρατηρήθηκε η κατασκευή παράλληλων έργων από τις δύο πλευρές των συνόρων.

2.1.3. Παράγοντες επιτυχίας μιας συνεργασίας

Η αλληλεπίδραση, όμως, δύο συνοριακών περιοχών δεν είναι εύκολη υπόθεση. Οι συνοριακές ζώνες μπορεί να βρίσκονται σε πολύ διαφορετική κατάσταση με αποτέλεσμα να προσπαθούμε να «ενώσουμε» χωρικά και οικονομικά περιοχές που μοιάζουν ασύμβατες μεταξύ τους (Krätke, 1999).

Η επιτυχία ή η αποτυχία μιας ΔΣ εξαρτάται από μια σειρά από παράγοντες. Αυτοί μπορεί είτε να την ευνοήσουν ή να την αποθαρρύνουν. Η γνώση δε των παραγόντων αυτών μας δίνει τη δυνατότητα αφ' ενός να ερμηνεύουμε τα αποτελέσματα μιας πραγματοποιημένης συνεργασίας και αφ' ετέρου να «προβλέπουμε» τα αποτελέσματα μιας μελλοντικής ΔΣ (και συνεπώς να τη σχεδιάζουμε πιο αποτελεσματικά).

Οι παράγοντες αυτοί συνδέονται μεταξύ τους και θα μπορούσαν να αναφερθούν ως «Αρχικές συνθήκες» (δηλαδή οι δείκτες οικονομικής και κοινωνικής ανάπτυξης -ποσοτικοί και ποιοτικοί- που σημειώνει μια περιοχή). Ωστόσο μπορούμε να τους κατατάξουμε σε πιο εξειδικευμένες κατηγορίες. Επιπλέον, οι περισσότεροι από αυτούς σχετίζονται με τις αναπτυξιακές επιδόσεις μια περιοχής, δηλαδή με το πως επηρεάζουν την ανάπτυξη των περιοχών καθ' αυτών. Αρκεί ωστόσο να θυμόμαστε ότι η καθ' αυτή οικονομική ανάπτυξη των περιοχών συμβάλλει σημαντικά στην επίτευξη διασυνοριακής συνεργασίας. Αυτοί οι παράγοντες είναι οι εξής:

i. Επίπεδο ανάπτυξης απόλυτο και σχετικό

Γενικά όσο πιο αναπτυγμένη είναι μια συνοριακή περιοχή, τόσο καλύτερα μπορεί να ανταπεξέλθει στις ανάγκες μιας συνεργασίας σε όλα τα επίπεδα. Στο σχεδιασμό και την εφαρμογή των προγραμμάτων, στην κατάρτιση των εμπλεκόμενων πλευρών κλπ. Περιμένουμε συνεπώς περιοχές με υψηλότερο βιοτικό επίπεδο να συγκεντρώνουν στοιχεία που την βοηθούν να αναπτύξει μια τέτοια συνεργασία.

Αυτό που είναι όμως περισσότερο ενδιαφέρον είναι το σχετικό επίπεδο ανάπτυξης των περιοχών που συνεργάζονται. Η μελέτη των θεωρητικών υποδειγμάτων μας οδηγεί στο συμπέρασμα ότι όσο περισσότερο είναι διαφοροποιημένο το επίπεδο ανάπτυξης των δύο περιοχών, τόσο πιο αποτελεσματική τείνει να είναι η συνεργασία όχι τόσο σε απόλυτους όσο σε σχετικούς όρους. Με άλλα λόγια, η λιγότερο αναπτυγμένη περιοχή θα «λάβει» ταχύτερα τα πλεονεκτήματα της συνεργασίας και θα σημειώσει καλύτερα αποτελέσματα. Η έρευνα που εκπονήθηκε από το INTERACT σχετικά με τα ευρήματα από τα INTERREG III επιβεβαίωσε την παραπάνω υπόθεση όταν το 42% των ερωτηθέντων απάντησαν ότι η οικονομική διαφορά είναι θετικός παράγων στην ανάπτυξη ΔΣ ενώ μόνο το 2% απάντησε το αντίθετο.

Η ίδια έρευνα κατηγοριοποίησε τις συνοριακές περιοχές με βάση τις αρχικές συνθήκες και το επίπεδο διαφοράς με βάση το ΑΕΠ. Η υπόθεση που έγινε είναι ότι όσο μεγαλύτερες είναι οι οικονομικές διαφορές τόσο περισσότερες είναι οι πιθανότητες για ανάπτυξη ΔΣ. Έτσι έχουμε τις περιοχές *Forerunners* που έχουν τόσο καλό επίπεδο αρχικών συνθηκών όσο και καλές προοπτικές για ανάπτυξη ΔΣ, *Hardworkers* που έχουν καλό επίπεδο αρχικών συνθηκών αλλά λίγες προοπτικές για ανάπτυξη ΔΣ, *Candidates* με χαμηλό επίπεδο αρχικών συνθηκών και πολλές πιθανότητες ανάπτυξης ΔΣ και τέλος τις *Handicapped* με κακό επίπεδο αρχικών συνθηκών και λίγες δυνατότητες ανάπτυξης συνεργασίας.

ii. Ιστορικοί παράγοντες

Οι ιστορικοί παράγοντες επηρεάζουν περισσότερο τις αντιλήψεις των ανθρώπων γύρω από τα σύνορα¹⁰ με αποτέλεσμα οι ίδιοι να είναι περισσότερο ή λιγότερο δεκτικοί (και επομένως ενεργοί ή όχι) σε μια συνεργασία με τους «γείτονες». Για παράδειγμα, στα σύνορα μεταξύ Γερμανίας και Πολωνίας οι ιστορικοί παράγοντες παίζουν σημαντικό ρόλο καθώς, εξ' αιτίας των ιστορικών συνθηκών (πόλεμοι, ανταλλαγές

---

10 Βλ. Τοπάλογλου, 2007

πληθυσμών, αλλαγή των συνόρων κλπ) οι αντιλήψεις για τους «απέναντι» είναι αρνητικές με αποτέλεσμα να μην είναι θετικά διακείμενοι προς αυτούς.

Οι ιστορικοί παράγοντες μπορεί να είναι τέτοιοι που σε εξαιρετικές περιπτώσεις να δημιουργούν φαινόμενα εθνικισμού όπως για παράδειγμα μεταξύ των χωρών της πρώην Γιουγκοσλαβίας, τώρα μεταξύ FYRoM και Μακεδονίας. Ο εθνικισμός βέβαια με τη σειρά του σχετίζεται με την οικονομική ανάπτυξη καθώς όσο βελτιώνεται η ευημερία των ανθρώπων τόσο τα εθνικιστικά συναισθήματα τείνουν να εξασθενούν. Το ίδιο αποτέλεσμα έχει και ο χρόνος καθώς όσο περισσότερο απομακρυνόμαστε χρονικά από τα γεγονότα, τόσο τα αισθήματα εξασθενούν. Σε κάθε περίπτωση, τα φαινόμενα εθνικισμού από τις δύο πλευρές των συνόρων κάνουν τη συνεργασία ένα εγχείρημα εξαιρετικά δύσκολο.

Στους ιστορικούς παράγοντες θα μπορούσε να ενταχθεί και η *αμοιβαία εμπιστοσύνη και κατανόηση* των εμπλεκόμενων χωρών που είναι επίσης ένας σημαντικός παράγοντας για την αποτελεσματικότητα του εγχειρήματος (Carpellin 1993, όπως αναφέρεται από τον Krätke, 1999). Στην ίδια περίπτωση της Γερμανο-Πολωνικής συνοριακής ζώνης, λόγω των γεγονότων μετά τον Β Παγκόσμιο πόλεμο η αμοιβαία κατανόηση ήταν μικρή, γεγονός που έκανε την συνεργασία μεταξύ τους δύσκολη.

Το πολιτικό παρελθόν των χωρών μπορεί να παίζει σημαντικό ρόλο στην μεταξύ τους κατανόηση. Έτσι περιμένουμε ότι οι χώρες της Δυτικής Ευρώπης θα συνεργάζονται καλύτερα μεταξύ τους παρά με την Ανατολική Ευρώπη.

Αντιλαμβανόμαστε εύκολα λοιπόν, ότι οι διασυνοριακές περιοχές δεν είναι ούτε συνηθισμένες ούτε προβλέψιμες. Η διασυνοριακή συνεργασία, ομοίως, δεν είναι εύκολο εγχείρημα. Στο βαθμό που οι ιστορικές συγκυρίες παίζουν έναν καθοριστικό ρόλο και διαφοροποιούν έντονα δύο τμήματα γης, είναι ενδιαφέρον να δούμε στην πράξη πόσο έντονες είναι αυτές οι διαφορές, σε ποιους τομείς εντείνονται αλλά και ακόμη περισσότερο τι γίνεται όταν τα σύνορα καταργούνται .

iii. Κρίσιμη πληθυσμιακή μάζα

Η πληθυσμιακή πυκνότητα μιας περιοχής επηρεάζει βασικά τον σχεδιασμό προγραμμάτων και την αποτελεσματικότητά τους. Είναι, για παράδειγμα, δύσκολο να σχεδιάσουμε προγράμματα για περιοχές όπου ο πληθυσμός είναι λίγος και υπάρχουν φαινόμενα μετανάστευσης πρώτον διότι τίθεται το θέμα της «ανάπτυξης των περιοχών» έναντι της «ανάπτυξης της ευημερίας των κατοίκων»¹¹. Δηλαδή αξίζει να κατασκευάσουμε ένα έργο υποδομής μεγάλου κόστους όταν οι κάτοικοι που θα εξυπηρετηθούν είναι λίγοι;

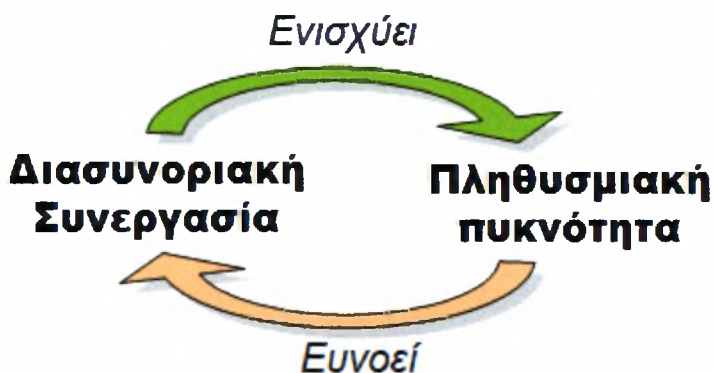
---

¹¹ λ. Πετρ κος, 2002: 193-197

Έτσι τίθεται και το θέμα του «κόστους ευκαιρίας». Μήπως θα συνέφερε να γίνει κάποιο άλλο έργο; Ο δεύτερος λόγος για τον οποίο η πληθυσμιακή μάζα των περιοχών είναι σημαντική είναι οι ανθρώπινοι πόροι. Πως θα μπορούσαμε να σχεδιάσουμε προγράμματα που βασίζονται στην δραστηριοποίηση των ανθρώπων όταν το ενεργό κομμάτι του πληθυσμού εκλείπει; Ακόμη περισσότερο, πως μπορούν να αναπτυχθούν προγράμματα ΔΣ σε δύο περιοχές που πάσχουν εξίσου από έλλειψη πληθυσμού;

Στην περίπτωση των συνοριακών περιοχών, τα πράγματα γίνονται περισσότερο πολύπλοκα. Είναι τόσο σημαντική η διατήρηση της εθνικής κυριαρχίας των κρατών ώστε στο ερώτημα περί της ανάπτυξης των περιοχών έναντι της ευημερίας των κατοίκων η λύση είναι κατευθυνόμενη από ένα κριτήριο. Την μη ερήμωση των συνοριακών περιοχών.

Αντιλαμβανόμαστε ότι μεταξύ της διασυνοριακής συνεργασίας και της πληθυσμιακής πυκνότητας υπάρχουν αλληλένδετες σχέσεις. Αφ' ενός η σημαντική πληθυσμιακή μάζα κάνει τη συνεργασία πιο εύκολη και αφ' ετέρου η συνεργασία βοηθάει τις περιοχές να αυξήσουν τον πληθυσμό τους (αφού δημιουργεί καλύτερες συνθήκες διαβίωσης).

iv. Ομιλούμενη γλώσσα

Η ομιλούμενη γλώσσα θεωρήθηκε σκόπιμο να αναφερθεί ως ένας ξεχωριστός παράγοντας εξ' αιτίας κυρίως του έντονου προβλήματος που παρουσιάστηκε κατά την εκπόνηση της εργασίας, όπου πολλά στοιχεία σχετικά με τα προγράμματα διάφορων χωρών υπήρχαν μόνο σε τοπικές γλώσσες με αποτέλεσμα να μην υπάρχει πρόσβαση σε μια σειρά στοιχείων που θεωρήθηκε ότι είναι σημαντικά για την εργασία, όπως για παράδειγμα η αξιολόγηση των INTERREG από κάθε μία χώρα ή σχετικά έγγραφα.

Για το λόγο αυτό, αντιλαμβανόμαστε ότι η γλώσσα είναι ένας σημαντικός παράγοντας. Πρώτα απ' όλα για την συνεννόηση και την συνεργασία μεταξύ των εμπλεκομένων φορέων στη ΔΣ. Ακόμη όμως κι αν θεωρήσουμε ότι υπάρχει συνεννόηση σε

κάποια κοινώς αποδεκτή γλώσσα (πχ Αγγλικά) όλα τα στοιχεία που αφορούν τη μία ή την άλλη χώρα είναι γραμμένα (τις περισσότερες φορές) στην ομιλούμενη γλώσσα. Έτσι η συνεργασία δυσχεραίνεται. Η επιρροή της γλώσσας είναι εμφανής και σε χαμηλότερα επίπεδα αλληλεπίδρασης των κατοίκων. Για παράδειγμα η οργάνωση ανταλλαγών μεταξύ μαθητών, οι πολιτιστικές εκδηλώσεις, η αγορά κλπ είναι τομείς οι οποίοι δεν αναπτύσσονται εύκολα όταν οι ομιλούμενες γλώσσες στις δύο πλευρές των συνόρων είναι διαφορετικές. Έτσι, η γλώσσα μπορεί να λειτουργήσει ως αντικίνητρο και να «μεγαλώσει την απόσταση» μεταξύ δύο περιοχών. Σαν παράδειγμα θα χρησιμοποιήσω και πάλι την περίπτωση της Γαλλίας και του Βελγίου, όπου η γλώσσα βοηθά σημαντικά.

v. Γεωγραφική Θέση

Με τον όρο γεωγραφική θέση δεν εννοούμε την περιμετρική θέση των συνοριακών περιοχών σε σχέση με το εθνικό κράτος παρά την γεωγραφική θέση μιας συνοριακής ζώνης σχετικά με ένα ευρύτερο χωρικό πλαίσιο (στην περίπτωση αυτή την ΕΕ). Είναι γεγονός ότι οι συνεργασίες που λαμβάνουν χώρα σε σύνορα στο κέντρο της Ευρώπης ευνοούνται από την εγγύτητα με τα κέντρα αποφάσεων. Βεβαίως, ευνοούνται οι συνοριακές περιοχές καθ' αυτές και αυτό με τη σειρά του βελτιώνει την αποτελεσματικότητα των προγραμμάτων.

vi. Μεταφορικές υποδομές

Οι μεταφορικές υποδομές (οδικό και σιδηροδρομικό δίκτυο, λιμάνια, σταθμοί ferry, γέφυρες αλλά και ποδηλατικά και οδοιπορικά μονοπάτια) θα μπορούσαμε να πούμε ότι αποτελούν προϋπόθεση για την ανάπτυξη διασυνοριακών επαφών. Σύμφωνα με την έρευνα που εκτόνησε το INTERACT για τα αποτελέσματα του Interreg IIIA το 37% των ερωτηθέντων απάντησαν ότι η οδική και σιδηροδρομική σύνδεση βοηθά στην ανάπτυξη πλούσιας συνεργασίας. Το ίδιο σημαντικά είναι και τα συνοριακά περάσματα (Border crossings). Γενικά συνοριακές ζώνες με μεγάλη πυκνότητα συνοριακών περασμάτων έχουν περισσότερες πιθανότητες να συνεργαστούν μελλοντικά. Αντίθετα, περιοχές με λίγους συνοριακούς κόμβους ή φυσικά εμπόδια (θάλασσα, λίμνες, ποτάμια) έχουν λιγότερες πιθανότητες για να επιτυχημένη διασυνοριακή συνεργασία.¹²

---

¹² Αυτό βέβαια δεν είναι απόλυτο. Υπάρχουν περιπτώσεις όπου συμβαίνει το αντίθετο. Για παράδειγμα στην περίπτωση της ΔΖ Ιταλίας-Αυστρίας υπάρχει ισχυρή συνεργασία ενώ σε περιοχές που δεν αντιμετωπίζουν φυσικούς φραγμούς όπως Εσθονία-Λετονία-Λιθουανία τα προγράμματα λόγω ελάχιστης

vii. Προηγούμενη εμπειρία από ΔΣ

Η ΔΣ είναι μια διαδικασία η αποτελεσματικότητα της οποίας αυξάνεται όσο μεγαλύτερη είναι η εμπειρία των εμπλεκόμενων πλευρών σε μια παρόμοια συνεργασία. Είναι χαρακτηριστικό ότι σε περιοχές όπου είχε αναπτυχθεί συνεργασία πριν από την εφαρμογή προγραμμάτων INTERREG (πχ σε euroregions) τα αποτελέσματα ήταν με διαφορά σημαντικότερα. Όπως θα δούμε και στην περίπτωση της συνοριακής ζώνης μεταξύ ΕΕ-15 και ΧΚΕ στη συνέχεια, ο παράγοντας αυτός έπαιξε σημαντικό ρόλο.

2.1.4. Τα αναμενόμενα αποτελέσματα

Η διασυνοριακή συνεργασία είναι κατεξοχήν χωροταξική δράση και ίσως είναι και η σημαντικότερη στα πλαίσια της ΕΕ για την ενοποίηση του χώρου. Τα αποτελέσματά της αναμένονται να είναι μακροχρόνια θετικά. Σε θεσμικό επίπεδο, όλες οι εμπλεκόμενες περιφερειακές και τοπικές αρχές, οι οργανώσεις αλλά και οι κοινωνικοί εταίροι έχουν την ευκαιρία να ανταλλάξουν εμπειρίες και τεχνογνωσία και να συμβάλλουν έτσι στην αμοιβαία κοινωνικο- πολιτική κατανόηση και επομένως σύγκλιση. Επιπλέον, η συνεργασία ωθεί την δημιουργία υποδομών οι οποίες αφ' ενός είναι οικονομικό κέρδος για την κάθε περιοχή (εφ' όσον το βάρος των κατασκευών μοιράζεται) αλλά ακόμη σημαντικότερα είναι αναπτυξιακός μοχλός. Δημιουργούνται έτσι νέες θέσεις απασχόλησης και προωθείται η παραπέρα οικονομική και κοινωνική ανάπτυξη των περιοχών (Καμχής 2007).

Τα αναμενόμενα αποτελέσματα της ΔΣ είναι θετικά τόσο σε οικονομικό όσο και σε κοινωνικό επίπεδο. Μέσω της συνεργασίας, τα σύνορα αλλάζουν έννοια. Αντί να αντιμετωπίζονται ως διαχωριστικές γραμμές γίνονται η αιτία για συνεργασία. Αντί να καθορίζουν τον αποκλεισμό, προσδιορίζουν την ενότητα (Christiansen και Jørgensen, 2000). Συνεπώς δίνεται η ευκαιρία για άρση των προβλημάτων κοινωνικής φύσεως που υπάρχουν στις περιοχές αυτές.

Η έλλειψη συνεργασίας από την άλλη πλευρά, σαφώς δεν οδηγεί στην κατεύθυνση την ενοποίησης. Αν δούμε τις συνοριακές περιοχές μέσα από τη σκοπιά του εθνικού κράτους, τότε μπορούμε να αντιληφθούμε ότι οι συνοριακές περιοχές μπορούν να αναπτυχθούν πολύ διαφορετικά, ανάλογα με το μοντέλο ανάπτυξης που θέλει να επιβάλει το κάθε κράτος. Οι διασυνοριακές ζώνες υπόκεινται σε μια σύγκρουση διαφορετικών οικονομικών δομών, κοινωνικού και πολιτιστικού περιβάλλοντος και έτσι τα σύνορα μπορούν να λειτουργήσουν σαν φραγμοί επικοινωνίας που θα οδηγήσουν στη δημιουργία

διαφορετικών μοντέλων ανάπτυξης στις δύο πλευρές. Τα σύνορα όμως, δεν πρέπει να λαμβάνονται μόνο από την πλευρά του εθνικού κράτους αλλά σαν κομμάτι του διεθνούς χωρικού προτύπου, μέσα στο οποίο τα ίδια αλλάζουν συνεχώς θέση στο σύστημα των περιφερειακών οικονομιών (Krätke, 1999).

Παρατηρούμε ωστόσο ότι η ΔΣ καθώς και η μείωση της σημασίας των συνόρων έχει και επίδραση σε άλλα επίπεδα. Μέσω της άρσης των συνόρων, οι χώροι και οι περιοχές (διοικητικές ή μη) που είναι υποψήφιος για την ένταξη σε ένα πρόγραμμα διασυνοριακής συνεργασίας, δημιουργούν γύρω τους ένα πολιτικό σύνολο με θεσμούς και λειτουργίες, που αποτελεί εκ νέου ένα νοητό σύνορο (Christiansen και Jørgensen, 2000). Είναι άραγε το καθεστώς των συνοριακών περιοχών ένα καινούργιο σύνορο;

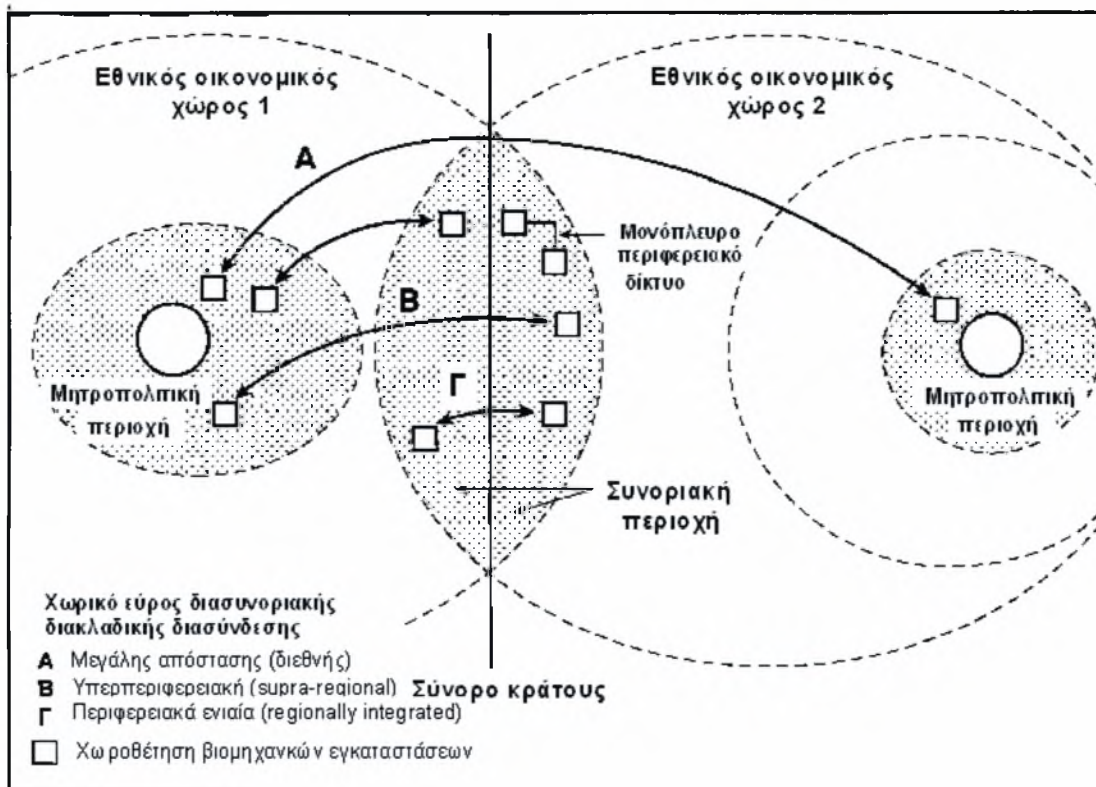
2.2. Μοντέλα αλληλεπίδρασης – η συνεργασία στη θεωρία

Υπάρχουν δύο ειδών δυνάμεις που μπορούν να επηρεάσουν την πορεία μιας τέτοιας συνεργασίας. Από τη μία είναι οι *εξωγενείς* που σχετίζονται με τις μετακινήσεις των κεφαλαίων κ.α. και από την άλλη οι *ενδογενείς* που σχετίζονται με τις *αρχικές συνθήκες* που υπάρχουν στις περιοχές αυτές. Τόσο οι εξωγενείς δυνάμεις (στο βαθμό που οι επενδυτικές δραστηριότητες χωροθετούνται με επιλεκτικό τρόπο) όσο και οι ενδογενείς δεν τείνουν να παράγουν ένα ενιαίο χωρικό μοντέλο ανάπτυξης αλλά ένα μωσαϊκό από διαφορετικά μορφώματα περιφερειακής ανάπτυξης (Krätke, 1999).

Ο Krätke (1999) ισχυρίζεται ότι υπάρχουν 3 τρόποι με τους οποίους γίνονται οι συναλλαγές μεταξύ δύο επιχειρήσεων όταν άρονται οι περιορισμοί των συνόρων, σύμφωνα με την γεωγραφική απόσταση.¹³ Ο τύπος Α είναι *μεγάλης απόστασης* διασυνοριακή συνεργασία, τα αποτελέσματα της οποίας δεν επηρεάζουν τις συνοριακές ζώνες. Ο τύπος Β είναι *υπερ-περιφερειακή* δομή συνεργασίας (*supra-regional*) η οποία αφήνει απ έξω ένα κομμάτι της διασυνοριακής ζώνης. Ο τύπος Γ *περιφερειακά ενιαία* (*regionally integrated*) συνεργασία η οποία αφορά τη συνεργασία μεταξύ εταιριών από τις δύο πλευρές των συνόρων και λαμβάνει χώρα μέσα στη διασυνοριακή ζώνη.

---

¹³ Τα αποτελέσματα που παρουσιάζει προκύπτουν από τη μελέτη της διασυνοριακής ζώνης ανάμεσα στη Γερμανία και την Πολωνία.

Πηγή: Krätke, 1999

Χαρακτηριστικό παράδειγμα του φαινομένου αυτού είναι η περίπτωση της διασυνοριακής ζώνης μεταξύ Πολωνίας και Γερμανίας. Η μελέτη έδειξε ότι οι νέοι οικονομικοί δεσμοί που αναπτύσσονται δεν οδηγούν πάντα στην ολοκλήρωση της συνοριακής ζώνης, καθώς ένα μεγάλο μέρος των Άμεσων Ξένων Επενδύσεων στη Πολωνία χωροθετείται σε μεγάλες αστικές συγκεντρώσεις και όχι στα σύνορα. Επιπλέον, τα δίκτυα που αναπτύσσονται μεταξύ μητροπολιτικών περιοχών και συνόρων λιγοστεύουν ακόμη περισσότερο τις πιθανότητες για την ολοκλήρωση της διασυνοριακής ζώνης (Krätke, 1999).

Αυτά ισχύουν στη θεωρία, καθώς στην πράξη πολλές φορές τα πράγματα δεν συνέβησαν έτσι. Κατά τη διαδικασία μετάβασης των ΝΚΜ, όπου τα επίπεδα ανάπτυξης ήταν πολύ διαφοροποιημένα, υπήρξαν συνοριακές περιοχές οι οποίες ανέπτυξαν ένα μοντέλο ανάπτυξης «οικονομίας παζαριού». Αυτό στηρίζεται σε εξαγωγική δραστηριότητα και επικρατούν ανεπίσημες, βραχυπρόθεσμες και συχνά κερδοσκοπικές οικονομικές δραστηριότητες. Αυτού του είδους η οικονομία διεγείρει την αναζωογόνηση των παραγωγικών δραστηριοτήτων οι οποίες στρέφουν την παραγωγή τους στην κατεύθυνση της ζήτησης των «παζαριών». Έτσι τα ανεπίσημα αυτά «παζάρια» μπορούν να λειτουργούν παράλληλα με επίσημες δομές αγοράς. Η εμπειρία έχει δείξει ότι σε αρκετές περιπτώσεις η διασυνοριακή συνεργασία αναπτύχθηκε ασύμμετρα όπου η μία πλευρά ωφελείται από την διαφορά μεταξύ των επιπέδων των μισθών των δύο πλευρών (Krätke, 1999).

3.1. Η διασυνοριακή συνεργασία στη ΕΕ

3.1.1. Ιστορική αναδρομή

Η ιδέα για συνεργασία μεταξύ των περιοχών που χωρίζονταν από ένα εθνικό σύνορο, δεν ήταν ιδέα της Ευρωπαϊκής Ένωσης αλλά δάνειο που έκανε. Αρχικά, τα σχέδια διασυνοριακής συνεργασίας φαίνονταν σαν μια «παραξενιά» στο γενικότερο πλαίσιο του Ψυχρού πολέμου. Η πρώτη διασυνοριακή συνεργασία έλαβε χώρα ανάμεσα στις χώρες Γερμανία και Ολλανδία με δική τους πρωτοβουλία το 1958 σε μια περιοχή που ονομάστηκε Euroregio Gronau. Ακολούθησαν άλλες τέσσερις παρόμοιες πρωτοβουλίες κατά μήκος του ίδιου συνόρου, αποτελώντας έτσι ένα μοντέλο διασυνοριακής συνεργασίας για την Ευρωπαϊκή Ένωση (Strüver, 2005: 111-126)

Μετά το 1990 υπήρξε ένας απότομος πολλαπλασιασμός σε τέτοιες προσπάθειες για ανάπτυξη ΔΣ γεγονός που συνδέεται άμεσα με την χρηματοδοτική υποστήριξη τέτοιων δράσεων από την πλευρά της ΕΕ. Σήμερα, όλες οι περιφέρειες της ΕΕ είναι ενταγμένες σε κάποιο πρόγραμμα ΔΣ με ελάχιστες εξαιρέσεις (Τοπάλογλου, 2007).

Εκτός από την ΕΕ σημαντικό ρόλο στην ανάπτυξη διασυνοριακών δράσεων έχουν διαδραματίσει και άλλοι οργανισμοί. Οι διασυνοριακές συνεργασίες έχουν αυξηθεί σε αριθμό αλλά και σε σημασία κυρίως με τη βοήθεια και την πρωτοβουλία του Συμβουλίου της Ευρώπης (Anderson και O' Dowd, 1999). Καταλυτικό ρόλο σε όλο αυτό το εγχείρημα έπαιξαν οι ευρωπεριφέρειες που προϋπήρχαν των προγραμμάτων της Κοινοτικής στήριξης.

3.1.2. Δομές Διασυνοριακή Συνεργασίας

Η διασυνοριακή συνεργασία βασίστηκε κυρίως σε δύο δομές. Τις Ευρωπεριφέρειες ή Euroregions που ήταν μέσα στα πλαίσια του Συμβουλίου της Ευρώπης και τα προγράμματα της ΕΕ για τη διασυνοριακή συνεργασία, δηλαδή τα INTERREG.

Υπάρχουν τρία είδη Euroregion. Πρώτα είναι τα Euroregions «Ευρωπαϊκού τύπου» έπειτα τα Euroregions «Σκανδιναβικού τύπου» και τα «Working Communities». Η διαφορά μεταξύ των δύο πρώτων είναι ότι στα πρώτα εγκαθιδρύθηκαν με μια προσέγγιση «Bottom up» ενώ τα δεύτερα με «Top-down». Επιπλέον τα Euroregions «Σκανδιναβικού τύπου» είναι πολύ μεγαλύτερα από τα Ευρωπαϊκά και καλύπτουν εκτεταμένες περιοχές.

Τα Euroregions μπορούμε να τα συναντήσουμε ως «Euregio», «Euregion», «Euroregion», «Europaregion», «Grand Region», «Regio», «Region» ή «Council» ωστόσο πρόκειται για παρόμοιες δομές ΔΣ. Η βασική διαφορά τους είναι στον τομέα της εσωτερικής οργάνωσης.

Τα Euroregions δεν αποτελούν μια νέα τοπική ή περιφερειακή διακυβέρνηση αλλά το χώρο ανταλλαγής όπου δημόσιοι και ιδιωτικοί φορείς μπορούν να δράσουν για στόχους που αφορούν και τις δύο πλευρές των συνόρων. Αν και δεν έχουν την ευθύνη εφαρμογής των σχεδίων είναι βασικοί πρωτεργάτες της συνεργασίας.

Εξ' αιτίας του μεγέθους τους οι Euroregions μπορούν να θεωρηθούν σαν συνοριακές ζώνες μικρής κλίμακας. Γενικά τα Euroregions που βρίσκονται στις ΧΚΕ είναι μικρότερα και πιο πολυάριθμα από αυτά στην Δυτική Ευρώπη.

Τα Working Communities είναι οι μεγαλύτερες δομές ΔΣ και αυτή είναι και η διαφορά τους από τις άλλες μορφές. Ουσιαστικά είναι σχέσεις μεταξύ τοπικών ή περιφερειακών αρχών με σκοπό την επίτευξη κοινών στόχων. Ξεκίνησαν το 1972 (με την δημιουργία του πρώτου Working Community). Το τελευταίο ιδρύθηκε το 2002.

Η ύπαρξη των Euroregions και των Working Communities έχει βοηθήσει πολύ στην εφαρμογή των προγραμμάτων INTERREG και κυρίως το τελευταίο (III). Ωστόσο τα Working Communities δεν είχαν τόσο σημαντική συνδρομή όσο τα Euroregions. Είναι χαρακτηριστικό ότι όλες οι περιοχές που συμμετέχουν στο Interreg IIIA συμμετέχουν σε τουλάχιστον ένα Euroregions ή Working Community.

Κατά μήκος της διασυνοριακής ζώνης ΕΕ-5 και ΧΚΕ υπάρχουν σήμερα πολλές τέτοιες δομές συνεργασίας (πίνακας 1). Αν και τα Euroregions που υπάρχουν εκτείνονται σε συνοριακούς δήμους, στο χάρτη 1 μπορούμε να πάρουμε μια ιδέα για τον χώρο στον οποίο βρίσκεται καθένα από αυτά.

3.2. Προγραμματική περίοδος 1990-1993

3.2.1. INTERREG I

Όπως είδαμε παραπάνω, μέχρι το 1986 η διασυνοριακή συνεργασία είχε προωθηθεί ελάχιστα από την Ευρωπαϊκή Ένωση. Τα πρώτα πιλοτικά προγράμματα διασυνοριακής συνεργασίας χρηματοδοτήθηκαν την περίοδο 1989-1990. Η σημασία τους και η αναγκαιότητά τους για την βέλτιστη λειτουργία του ενιαίου Ευρωπαϊκού χώρου έγινε γρήγορα κατανοητή.

Έτσι, το 1990, η διασυνοριακή συνεργασία καθιερώθηκε ως κοινοτική

πρωτοβουλία η οποία ονομάστηκε INTERREG I (Καμχής 2007). Σκοπός των προγραμμάτων Interreg (ήδη από το 1989) ήταν να διασφαλίσουν ότι τα εθνικά σύνορα δεν θα αποτελέσουν φραγμούς στην πορεία ολοκλήρωσης της Ένωσης.

Το INTERREG I (1990-1993) είχε αποκλειστικό αντικείμενο την προώθηση της συνεργασίας μεταξύ συνοριακών περιοχών (τα επόμενα INTERREG διεύρυναν τους στόχους τους) και χρηματοδότησε συνολικά 31 συνοριακά προγράμματα (1,034 εκ Ευρώ) τέσσερα εκ των οποίων αφορούσαν παράκτια σύνορα.

Το ιδιαίτερο χαρακτηριστικό του INTERREG που το έκανε και ταυτόχρονα τόσο σημαντικό είναι ότι τα κεφάλαια και οι πόροι δεν ήταν απαραίτητο να παραχωρούνται στα κράτη-μέλη ή στην τοπική αυτοδιοίκηση αλλά σε άλλες διασυνοριακές δομές όπως για παράδειγμα οι Euroregions (European Commission, 2002)

Ωστόσο, το πρόγραμμα απευθυνόταν σε χώρες κράτη της ΕΕ. Έτσι στη συνοριακή ζώνη ΕΕ-15 και ΝΚΜ μόνο η μία πλευρά τύχαινε χρηματοδότησης¹⁴. Το γεγονός αυτό έκανε την συνεργασία σε οποιοδήποτε επίπεδο αδύνατη.

3.2.2. Αποτελέσματα

Αρχικά ένα τέτοιο εγχείρημα δεν φαινόταν να έχει αποτέλεσμα μακροπρόθεσμα για τα κράτη-μέλη της ΕΕ. Στα πρώτα στάδια έγιναν συζητήσεις μεταξύ των ενδιαφερόμενων πλευρών. Οι διαβουλεύσεις που έγιναν για τις διασυνοριακές περιοχές δεν φάνηκε να έχουν κάποιο δυναμικό χαρακτήρα αλλά αντίθετα παρέμεναν στο επίπεδο της ανταλλαγής απόψεων. Το σημαντικότερο αποτέλεσμα των συζητήσεων εκατέρωθεν των συνόρων ήταν η πληροφόρηση που απόκτησαν οι μεν για τους δε ενώ έγιναν και τα πρώτα βήματα ανίχνευσης των θεμελιωδών προβλημάτων των περιοχών αυτών (Christiansen και Jørgensen, 2000).

Το INTERREG I δεν συνοδεύτηκε από κάποια κείμενα αξιολόγησης. Έτσι είναι δύσκολο να αποτιμήσουμε τα αποτελέσματα του προγράμματος ανά τομέα παρέμβασης. Ωστόσο μπορούμε να επισημάνουμε κάποια γενικότερα συμπεράσματα. Επιπλέον, η έλλειψη προγραμμάτων «αντιδιαμετρικά» της συνοριακής ζώνης, δεν μας δίνει την δυνατότητα να αποτιμήσουμε την ΔΣ.

Πρώτα' απ' όλα τα αποτελέσματα δεν ήταν ίδια για όλες τις περιοχές που συμμετείχαν στο πρόγραμμα. Οι συνοριακές περιοχές που είχαν πρωτύτερα αναπτύξει σχέσεις συνεργασίας μεταξύ τους μέσω άλλων δομών (πχ Euroregions) δεν δυσκολεύτηκαν

---

14 Την περίοδο αυτή η Αυστρία δεν αποτελούσε μέλος της ΕΕ. Εντάχθηκε σε αυτήν το 1995 με την τέταρτη διεύρυνση της ΕΕ.

ιδιαίτερα να υιοθετήσουν και να προσαρμοστούν στις απαιτήσεις του νέου προγράμματος σε αντίθεση με περιοχές που δεν είχαν καμία πρότερη εμπειρία. Επιπλέον, ο παράγοντας της γεωγραφικής απόστασης διαφοροποιεί σημαντικά τα αποτελέσματα. Για τις πιο απομακρυσμένες περιφέρειες από την κεντρική Ευρώπη η συνεργασία ήταν πιο δύσκολη. Ακόμη, υπήρξαν περιοχές που παρά τα κοινά χαρακτηριστικά τους, για μια σειρά από διάφορους ιστορικούς λόγους, αντιμετώπισαν δυσκολίες στη συνεργασία¹⁵. Χαρακτηριστικό είναι το παράδειγμα της Ισπανο- Πορτογαλικής συνοριακής γραμμής (που είναι το παλαιότερο χερσαίο σταθερό σύνορο της Ευρώπης¹⁶) (Καμχής 2007). Ωστόσο, η σημασία που έδωσε η πρωτοβουλία στα εξωτερικά σύνορα προανήγγελλε κατά κάποιο τρόπο τη μελλοντική διεύρυνση της ΕΕ. ¹⁷

3.3. Προγραμματική περίοδος 1994-2000

3.3.1. INTERREG II

Η πρωτοβουλία INTERREG συνεχίστηκε και την επόμενη προγραμματική περίοδο, αυτή τη φορά όμως διεύρυνε τους στόχους της και αναπτύχθηκε σε τρεις δέσμες. Η δέσμη Α αφορούσε τα διασυνοριακά προγράμματα που την περίοδο αυτή αυξήθηκαν τόσο σε αριθμό όσο και σε χρηματοδότηση.

Το INTERREG IIA ενίσχυσε τη διασυνοριακή συνεργασία τόσο στα εσωτερικά όσο και στα εξωτερικά σύνορα της ΕΕ. Μέσω της πρωτοβουλίας και με την τέταρτη διεύρυνση της ΕΕ (Φιλανδία, Σουηδία και Αυστρία), πραγματοποιήθηκαν διασυνοριακές συνεργασίες οι οποίες φαίνονταν αδύνατες κάποια χρόνια πριν (για παράδειγμα της Αυστρίας με την Τσεχία, την Ουγγαρία, την Σλοβακία και τη Σλοβενία, της Φιλανδίας με τη Ρωσία, της Γερμανίας με την Πολωνία κλπ)(Καμχής 2007).

Η δέσμη Α περιέλαβε 59 προγράμματα ΔΣ (εκ των οποίων 16 παράκτια) από τα οποία 28 με τα εξωτερικά σύνορα της ΕΕ και 21 με τα εσωτερικά. Από αυτά 9 αφορούσαν τη χερσαία ΔΖ μεταξύ ΕΕ-15 και ΝΚΜ (Χάρτης 2). Στον πίνακα 2 φαίνονται τα προγράμματα που κάλυψαν την συνοριακή ζώνη, η χρηματοδότηση που έλαβαν καθώς και το μέγεθός τους.

Ωστόσο, το INTERREG IIA συνέχιζε να χρηματοδοτεί έργα και προγράμματα

---

¹⁵ Όπως είχαμε πει παραπάνω υπάρχουν διάφοροι παράγοντες που επηρεάζουν την αποτελεσματικότητα ενός προγράμματος ΔΣ. Μέσα σε αυτούς οι ιστορικοί παράγοντες έχουν σημαντική θέση.

¹⁶ Βλ. Καμχής, Μ. (2007) pp.113

¹⁷ Ενδεικτικά οι προϋπολογισμοί των τριών INTERREG ήταν: INTERREG I 23 εκ.ecu, INTERREG II 3,5 δισ. ecu, INTERREG III 5,5 δισ. ευρώ.

μόνο στα κράτη-μέλη. Την περίοδο αυτή, και σε συνδυασμό με την επιθυμία της ΕΕ για διεύρυνση προς την Ανατολή, καθιερώθηκε ένα νέο πρόγραμμα το οποίο θα χρηματοδοτούσε τις συνοριακές περιοχές των ΝΚΜ. Στόχος της ίδρυσης του PHARE-CBC ήταν είχε να λειτουργήσει συμπληρωματικά κατά κάποιον τρόπο με το INTERREG ΙΙΑ έτσι ώστε να είναι δυνατόν να εκπονηθούν έργα και δράσεις από κοινού.

3.3.2. PHARE-CBC

Το πρόγραμμα PHARE δημιουργήθηκε το 1989 από την Ευρωπαϊκή Κοινότητα και στόχο είχε να παράσχει οικονομική βοήθεια στην Πολωνία και την Ουγγαρία (Poland and Hungary: Assistance for Restructuring their Economies) έτσι ώστε να μπορέσουν να μεταρρυθμίσουν τις οικονομίες τους εν όψη μιας μελλοντικής ένταξης. Το πρόγραμμα αυτό δεν είχε διασυνοριακό χαρακτήρα. Σταδιακά επεκτάθηκε και στα υπόλοιπα ΝΚΜ της ΕΕ¹⁸ (Τοπάλογλου, 2007).

Το 1994 το πρόγραμμα PHARE μετεξελίχθηκε σε PHARE-CBC (Cross Border Co-Operation)¹⁹ σαν μέρος της πρωτοβουλίας INTERREG²⁰ που προβλέπει τη χρηματοδότηση για διασυνοριακή συνεργασία στα Νέα Κράτη Μέλη της Ευρωπαϊκή Ένωσης όσο αυτά ήταν υποψήφια μέλη (European Commission, 2002). «Το πρόγραμμα PHARE-CBC (Phare- διασυνοριακή συνεργασία) έχει ως στόχο την προώθηση της διασυνοριακής συνεργασίας κατά μήκος των συνόρων μεταξύ των κρατών- μελών και των υποψηφίων χωρών αλλά και μεταξύ των υποψηφίων χωρών» (Καμχής 2007).

Στόχος του ήταν να αντιμετωπίσει τα αρνητικά αποτελεσμάτων συνόρων στις ζωές των ανθρώπων που ζουν σε συνοριακές περιοχές, να εμβαθύνει την αμοιβαία συνεργασία μεταξύ των κατοίκων και να θέσει τις βάσεις για περαιτέρω ανάπτυξη στις συνοριακές ζώνες.

Η διαφορά των προγραμμάτων από τις δύο πλευρές των συνόρων είχε αρκετές φορές αρνητική επιρροή στην αποτελεσματικότητα των δράσεων που έλαβαν χώρα. Από τη στιγμή όμως που καθιερώθηκε το PHARE CBC τα δύο αυτά προγράμματα έπρεπε να «συνεργαστούν».

3.3.3. Συντονισμός INTERREG / PHARE-CBC ²¹

¹⁸ Εκτός από την Μάλτα και την Κύπρο.

¹⁹ Commission Regulation No 2760/98

²⁰ Έλεπτα από απόφαση του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου

²¹ Οι διαφορές που παρατίθενται παρακάτω προκύπτουν από την ανάλυση της τρίτης προγραμματικής περιόδου (2000-2006).

Μεταξύ του INTERREG και του Phare CBC υπάρχουν κάποιες βασικές διαφορές. Όπως θα δούμε και παρακάτω, οι διαφορές αυτές ήταν τόσο σημαντικές ώστε να δημιουργούνται συχνά προβλήματα στην συνεργασία.

Κατ' αρχήν ο προγραμματισμός του INTERREG II ήταν πολυετής. Αντίθετα, τα προγράμματα υπό το καθεστώς PHARE CBC είχαν μικρότερο χρονικό ορίζοντα και λάμβαναν ετήσια χρηματοδότηση. Σχετικά με τις επιλέξιμες περιοχές στο INTERREG II είναι όλες οι NUTS III και υπάρχει 20% ελαστικότητα για περιοχές που συνορεύουν με αυτές. Αντίθετα, τα ΝΚΜ όφειλαν να παρουσιάσουν τις προτάσεις τους σε κλειστή διαβούλευση με το Directorate Generale. Ο προϋπολογισμός για τα δύο προγράμματα θα έπρεπε να είναι σε γενικότερη ισορροπία, αν και σε αρκετές περιπτώσεις ήταν πολύ διαφορετικοί.

Σχετικά με τον σχεδιασμό των προγραμμάτων, στόχος ήταν να υπάρχει μια κατά το δυνατόν ενιαία αναπτυξιακή στρατηγική. Έτσι και οι δύο ενδιαφερόμενες πλευρές κατέθεταν τα προγράμματα τους τα οποία στη συνέχεια συνιστούσαν ένα ενιαίο προγραμματικό κείμενο με δύο υποστάσεις. Η χώρα που χρηματοδοτείται από το INTERREG όφειλε μαζί με το πρόγραμμα (που είχε ορίζοντα 2000-2006) να υποβάλλει και συμπληρωματικό πρόγραμμα (Program complement) αλλά και μία εκ των προτέρων αξιολόγηση. Η χώρα που βρισκόταν υπό το καθεστώς PHARE CBC κατέθετε το πρόγραμμά της με περιορισμένο χρονικό ορίζοντα (πχ την περίοδο 2000-2002) και το εφάρμοσε με μία σειρά ετήσιων χρηματοδοτήσεων. Επιπλέον, το πρόγραμμα υπό το PHARE CBC έπρεπε να είναι περισσότερο λεπτομερές.

Σε επίπεδο μέτρων οι κατευθυντήριες γραμμές (guidelines) του INTERREG προβλέπουν ένα ευρύ πεδίο μέτρων. Αντίθετα, στο PHARE CBC σε μικρού προϋπολογισμού έργα είναι επιλέξιμες μόνο συγκεκριμένες κατηγορίες δράσεων. Πιο συγκεκριμένα δράσεις προβλέπονται για τους τομείς του τουρισμού, της πολιτιστικής συνεργασίας και πρωτοβουλίες σχετικά με την τοπική απασχόληση.

Σχετικά με τον προϋπολογισμό των έργων, για το INTERREG δεν υπάρχει εκ των προτέρων περιορισμός ενώ για το PHARE CBC τα μικρά προγράμματα δεν πρέπει να υπερβαίνουν τα 300.000 €. Επιπλέον, συνολικά τα μικρά προγράμματα δεν θα πρέπει να υπερβαίνουν το 20 % του συνολικού προϋπολογισμού. Η έγκριση των δύο προγραμμάτων περνά επίσης από διαφορετική διαδικασία. Στην περίπτωση του INTERREG η έγκριση των σχεδίων γίνεται από τη Συντονιστική Επιτροπή²² (Monitoring Committee) σύμφωνα με τα κριτήρια επιλογής των σχεδίων (που καθορίστηκαν κατά την κατάρτιση του

---

²² Είναι το όργανο που είναι υπεύθυνο για το ενιαίο πρόγραμμα και στις δύο πλευρές των συνόρων.

συμπληρωματικού προγράμματος). Αντίθετα, την τελική ευθύνη για την έγκριση χρηματοδοτήσεων στο PHARE CBC έχει η Επιτροπή στις Βρυξέλες. (Shotton)

Τα PHARE CBC είχαν άμεση επίδραση στον τομέα του περιβάλλοντος, των υποδομών αλλά και σε πιο συγκεκριμένες δράσεις όπως η βελτίωση του πόσιμου νερού κα. Οι παρεμβάσεις αυτές επαγρύπνησαν τους κατοίκους των συνοριακών περιοχών των ΧΚΕ για την διαδικασία μετάβασης.

Συμπερασματικά μπορούμε να πούμε ότι το PHARE CBC προσέφερε σημαντική εμπειρία για το μετέπειτα ολοκληρωμένο INTERREG. Είναι αμφίβολο αν οι περιοχές θα κατάφερναν να επιτύχουν καλό επίπεδο συνεργασίας μέσα στα πλαίσια της Ένωσης αν δεν είχε αποκτηθεί η προηγούμενη εμπειρία. Ο αρχικός σχεδιασμός ήταν κακός αλλά τα πράγματα βελτιώθηκαν μετά το 2001, οπότε οι χώρες άρχισαν να καταθέτουν τα ενιαία προγράμματα, καθώς επιτάχυναν τις διαδικασίες ένταξης. Επιπλέον, το PHARE CBC αποδείχθηκε ένα σημαντικό εργαλείο αποκέντρωσης των αρμοδιοτήτων και της διαδικασίας λήψης αποφάσεων.

3.3.4. Αποτελέσματα

Σε αντίθεση με το INTERREG I, στο II υπήρξε μια σημαντική επέκταση των προγραμμάτων, γεγονός που οφείλεται στην εισαγωγή στο πρόγραμμα αφ' ενός παράκτιων περιοχών και αφ' ετέρου περιοχών που συνορεύουν με τα τότε εξωτερικά σύνορα της ΕΕ. (πίνακας 3)

Στον πίνακα 1 παρατηρούμε ότι τα μεγαλύτερα προγράμματα και αυτά που έλαβαν μεγαλύτερη χρηματοδότηση ήταν μεταξύ Γερμανίας και ΧΚΕ. Γενικά στο INTERREG IIA τα μεγαλύτερα και πιο «βαριά» έργα αφορούσαν περιοχές του στόχου 1 (τις πιο απομονωμένες περιοχές) και ήταν κυρίως υποδομές, ενώ στις πιο αναπτυγμένες διασυνοριακές ζώνες υπήρξαν πιο ήπιες δράσεις. Τα μεγάλα έργα έχουν επιφέρει σημαντικά αποτελέσματα εξ' αιτίας κυρίως της μεγάλης κλίμακας των επενδύσεων²³. Σε αυτά περιλαμβάνονται η επέκταση και βελτίωση οδικών δικτύων, η βελτίωση των σημείων διάσχισης των συνόρων (border crossings), η αναβάθμιση σιδηροδρομικού δικτύου κτλ. Βέβαια τα έργα δεν ήταν το ίδιο αποτελεσματικά σε όλες τις περιοχές. Χαρακτηριστικό είναι το παράδειγμα των 4 προγραμμάτων INTERREG IIA κατά μήκος των συνόρων της Γερμανίας με την Πολωνία και την Τσεχία. Ενώ σε όλες τις περιπτώσεις η κατανομή των πόρων έγινε με τρόπο τέτοιο ώστε να υποστηρίζει παρεμβάσεις για την ανάπτυξη

---

²³ Τα μεσαία και μικρά προγράμματα είχαν μικτά αποτελέσματα.

μεταφορικών δικτύων, δεν είχαν όλα την ίδια αποτελεσματικότητα στην μείωση των ελλειμμάτων σε δίκτυα και την αποφυγή του φαινομένου «Bottleneck» δηλαδή με άλλα λόγια της κυκλοφοριακής συμφόρησης. Τα πιο σημαντικά αποτελέσματα σχετικά με την μείωση του χρόνου και την βελτίωση της άνεσης ταξιδιού ήταν κατά σειρά στο πρόγραμμα «Saxony» και μετά «Bavaria», «Pomerania» και «Brandenburg».

Το INTERREG IIA μεταξύ Σαξωνίας, Πολωνίας και Τσεχίας έδωσε έμφαση σε παρεμβάσεις που θα αύξαναν την ικανότητα και την διαπερατότητα των συνόρων καθώς και την βελτίωση των τελωνιακών υπηρεσιών. Κατασκευάστηκαν περισσότερα από 15 χλμ. οδικού δικτύου ενώ 4 συνοριακά σημεία (crossing points) ανακατασκευάστηκαν κατά μήκος του συνόρου Γερμανίας- Πολωνίας και άλλα 13 χλμ. οδικού δικτύου κατά μήκος του συνόρου Γερμανίας-Τσεχίας. Επιπλέον, 7 συνοριακά σημεία επεκτάθηκαν και ένα δημιουργήθηκε εκ νέου. Το αποτέλεσμα ήταν μια ξεκάθαρη βελτίωση της διαπερατότητας στην συνοριακή ζώνη και μια μείωση του χρόνου αναμονής στα τελωνεία (border controls). Επιπρόσθετα μια νέα σιδηροδρομική γραμμή κατασκευάστηκε ενώ μια γραμμή Ferry κατά μήκος του ποταμού Elbe άρχισε και πάλι να λειτουργεί.

Παρόμοιου τύπου παρεμβάσεις κατά μήκος των εξωτερικών συνόρων της Αυστρίας και της Ιταλίας δεν είχαν σχεδόν κανένα αποτέλεσμα. Η μικρή χρηματοδότηση των προγραμμάτων αυτών επέτρεψε μόνο την αναβάθμιση λιγότερο σημαντικών συνοριακών σημείων (εξωτερικά σύνορα της Αυστρίας) και την απλή εκπόνηση μελετών (Ιταλία-Σλοβενία).

Στον τομέα της ενέργειας και των τηλεπικοινωνιών δεν έχουμε σημαντικές παρεμβάσεις κατά μήκος αυτών των συνόρων. Γενικά τα σημαντικότερα προγράμματα σε αυτόν τον τομέα έγιναν ανάμεσα σε Ισπανία/Πορτογαλλία, Ισπανία/Μορόκο, εξωτερικά σύνορα της Ελλάδας Ιταλία/Αλβανία, Ελλάδα/Ιταλία, ΗΒ-Βόρεια Ιρλανδία/Ιρλανδία.

Σχετικά με την βελτίωση των παραγωγικών δομών τα προγράμματα έπρεπε να δημιουργήσουν εναλλακτικές θέσεις εργασίας, να ανοίξουν την αγορά εργατικού δυναμικού με στόχο να ενοποιήσουν την αγορά εργασίας σε Ευρωπαϊκό επίπεδο.

Η ΔΖ μεταξύ ΕΕ-15 και ΧΚΕ αποτελούσαν την περίοδο 1994-1999 τα εξωτερικά σύνορα της Ένωσης με αποτέλεσμα στην κλίμακα απομόνωσης αλλά και στην κλίμακα συνεργασίας μεταξύ των περιοχών να βρίσκονται ιδιαίτερα χαμηλά σχετικά με τις άλλες συνοριακές ζώνες της ΕΕ-15. Η ανάπτυξη μόνο ανεπίσημης συνεργασίας σχετίζεται με την έλλειψη πρότερης εμπειρίας από την πλευρά των ΧΚΕ σε τέτοιου είδους προγράμματα. (πίνακας 4)

Επιπλέον, κατά τη συνεργασία και το καθεστώς υπό INTERREG/ PHARE-CBC τις περισσότερες συντονιστικές (και όχι μόνο) ευθύνες αναλάμβαναν φορείς από την

πλευρά της ΕΕ-15. Γενικά, θα μπορούσαμε να πούμε ότι από την πλευρά των ΝΚΜ υπάρχει μία κωλυσιεργία και μια αδυναμία να συμβαδίσουν με τα προγράμματα INTERREG στην απέναντι πλευρά.

Αναμφισβήτητα αυτή η περίοδος σηματοδοτεί μία περίοδο κοινής πορείας για τις δύο πλευρές των συνόρων. Για πρώτη φορά γίνεται δυνατή η από κοινού ανάπτυξη προγραμμάτων ΔΣ στην περιοχή με τέτοιες χρηματοδοτήσεις έργων. Αν και τα αποτελέσματα συνολικά της INTERREG θα τα χαρακτηρίζαμε μέτρια, μπορούμε να πούμε ότι το σημαντικότερο αποτέλεσμα της INTERREG ΙΙΑ είναι ότι έβαλε τα θεμέλια για μια μελλοντική συνεργασία.

3.4. Προγραμματική περίοδος 2000-2006

3.4.1. INTERREG III

Η περίοδος αυτή χωρίζεται σε δύο υποπεριόδους (2000-2004 και 2004-2006) καθώς το 2004 εντάχθηκαν στην ΕΕ και τα 10 ΝΚΜ έτσι τα προγράμματα της μορφής INTERREG/ PHARE CBC έπαψαν και αντικαταστάθηκαν από πλήρως ολοκληρωμένα προγράμματα INTERREG. Η περίοδος είναι πιο πλούσια σε στοιχεία αξιολόγησης των προγραμμάτων. Επιπλέον, πρέπει να λάβουμε υπ' όψη ότι σε όλα τα προγράμματα αυτής της περιόδου οι περιοχές είχαν πρότερη εμπειρία, γεγονός που επηρέασε θετικά την αποτελεσματικότητά τους.

Το INTERREG III ενισχύθηκε ακόμη περισσότερο από το ΙΙ και είχε, όπως και το προηγούμενο, τρεις δέσμες εκ των οποίων η πρώτη (INTERREG ΙΙΙΑ) που αφορούσε τη διασυνοριακή συνεργασία. Η δέσμη αυτή απορρόφησε το 67% του συνολικού προϋπολογισμού της πρωτοβουλίας και είναι το σημαντικότερο κομμάτι της, εξ' αιτίας της ουσιαστικής σημασίας του στην Ευρωπαϊκή ολοκλήρωση (European Commission, 2002).

Επιλέξιμες ήταν όλες οι περιοχές σε επίπεδο NUTS III οι οποίες βρίσκονταν στα εσωτερικά και εξωτερικά σύνορα της ΕΕ και ορισμένες παραθαλάσσιες περιοχές σε επίπεδο NUTS II (Καμχής 2007). Υποστήριξε 53 προγράμματα²⁴ εκ των οποίων τα 14 ήταν κατά μήκος των συνόρων με τα Νέα Κράτη Μέλη (European Commission, 2002). Από αυτά τα 10 έλαβαν χώρα στα σύνορα μεταξύ ΕΕ-15 και ΧΚΕ. Ήταν σχεδόν ίδια με αυτά της προηγούμενης περιόδου. (Χάρτης 3)

Ωστόσο, κάθε διασυνοριακή ζώνη που συμμετέχει στην INTERREG έχει τα δικά

---

²⁴ Τα 53 προγράμματα χωρίζονται σε 4 κατηγορίες ανάλογα με το είδος των συνόρων που καλύπτουν.

Α)Εξωτερικά σύνορα, Β) Εσωτερικά σύνορα α)με γειτονικές χώρες,β) με ΝΚΜ και γ)με τρίτες χώρες.

της χαρακτηριστικά. Πιο συγκεκριμένα, οι σχέσεις μεταξύ Ιταλίας και Σλοβενίας εξομαλύνθηκαν μετά από την ανεξαρτητοποίηση της Σλοβενίας (1991) και χάριν στο INTERREG. Παρ'όλαυτά μόλις έγιναν οι πρώτες προσπάθειες συνεργασίας η πολιτική αστάθεια στην περιοχή και οι διαμάχες στην Πρώην Γιουγκοσλαβία σταμάτησαν την εξέλιξη αυτή (INTERACT, 2005e). Η συνεργασία των δύο χωρών κατά την προηγούμενη προγραμματική περίοδο (1994-1999) με την συνύπαρξη των προγραμμάτων (INTERREG/RHARE CBC) αποδείχθηκε επιτυχής. Βοήθησε να βελτιωθεί αλλά και να γίνει πιο εντατική η διασυνοριακή συνεργασία. Ωστόσο η περιοχή αυτή παρουσιάζει αναπτυξιακή καθυστέρηση, τη στιγμή που σε άλλες περιοχές υπήρξαν φαινόμενα αποβιομηχάνισης ήδη από το 1970 εξ αιτίας της εγκαθίδρυσης νέων μοντέλων ανάπτυξης. Αυτήν την προγραμματική περίοδο σημειώθηκαν σημαντικές αλλαγές.

Ανάμεσα στην Γερμανία και την Πολωνία υπάρχουν πολύ σημαντικές διαφορές αναφορικά με την επιτυχία των ΔΣ. Πρώτα απ' όλα υπάρχει διαφορετικό σύστημα διοικητικής αποκέντρωσης. Η Γερμανία είναι ομόσπονδο κράτος και τα σημαντικότερα επίπεδα σχεδιασμού είναι regions and municipalities. Το διοικητικό σύστημα στην Πολωνία βρίσκεται σε κατάσταση αναδιαμόρφωσης ενώ τα «Powiats» (Districts) εισήχθησαν πολύ πρόσφατα. Το σημαντικότερο επίπεδο σχεδιασμού είναι το «Woiwodship». Οι διαφορές αυτές σχετίζονται με το πολιτικό σύστημα. Ενώ στην Γερμανία υπάρχει υψηλός βαθμός αποκέντρωσης μέσω των ομόσπονδων κρατών, στην Πολωνία υπάρχει κεντρικός σχεδιασμός (και μητροπολιτική δομή όπως θα δούμε παρακάτω). Βέβαια, είναι γεγονός ότι τα τελευταία χρόνια γίνονται σημαντικά βήματα και αλλαγές στην Πολωνική διοικητική δομή που οδεύουν προς την αποκέντρωση του συστήματος. Το πρόβλημα αυτό λήφθηκε υπ' όψη κατά την ένταξη της Πολωνίας την ΕΕ και δημιουργήθηκε ένα πλήρως ολοκληρωμένο πρόγραμμα INTERREG αφού το πρόγραμμα βασίστηκε σε παράλληλες διοικητικές δομές. Γενικά η συνεργασία κατά μήκος των Γερμανικών συνόρων με τα ΝΚΜ είναι καλά δομημένη.

Τα συμπεράσματα της ενδιάμεσης αξιολόγησης (Mid-term evaluation) η οποία κατατέθηκε το Δεκέμβριο του 2003 επικεντρώνεται κυρίως στη Γερμανική πλευρά της συνοριακής ζώνης καθώς η Πολωνία δεν είχε ακόμη εισέλθει την ΕΕ και συνεπώς χρηματοδοτούσε τις δράσεις της μέσω του προγράμματος Phare CBC. Μέχρι εκείνη την περίοδο δεν σημειώθηκαν σημαντικές αλλαγές στην οικονομικο- κοινωνική κατάσταση της περιοχής. Παρ' όλ' αυτά παρατηρήθηκαν κάποιες μικρές τάσεις εν όψη της διεύρυνσης στον τομέα της ανεργίας. Επιπλέον, στόχοι που σχετιζόνταν με την εναρμόνιση προτεραιοτήτων μεταξύ των περιοχών ήταν δύσκολο να επιτευχθούν λόγω του διαφορετικού βαθμού δραστηριοποίησης των φορέων. Ενώ από την πλευρά της Γερμανίας

υπάρχουν πολλοί στόχοι, η Πολωνία έχει περιορισμένη δράση. Ακόμη, η διαχείριση των προγραμμάτων ήταν δύσκολη και ανεπαρκής λόγω των διαφορετικών πηγών χρηματοδότησης αλλά και των κανονισμών που διέπουν τα δύο προγράμματα. Το ίδιο συνέβη και με τους φορείς που ήταν αρμόδιοι για τα προγράμματα, αφού μέχρι αυτήν την περίοδο δεν υπήρχε ένας κοινός φορέας διαχείρισης. Συνεπώς στο δεύτερο μέρος της προγραμματικής περιόδου, έπρεπε να αντιμετωπιστούν βασικά τα προβλήματα της από κοινού οργάνωσης των προγραμμάτων, καθορισμού των στόχων, της στενής σύνδεσης επικοινωνιακών δικτύων. Γενικά η νέα φάση αντιμετωπίστηκε ως μια διαδικασία μάθησης για τα επόμενα προγράμματα που θα έρχονταν. (INTERACT, 2006A)

Το πρόγραμμα Saxony- Lower Silesia είναι η συνέχεια του INTERREG IIA/ PHARE CBC Saxony-Poland-Czech Republic. Στη νέα προγραμματική περίοδο η ζώνη χωρίστηκε σε δύο: το Saxony- Lower Silesia και το Saxony-Czech Republic. Ωστόσο μεταξύ των δύο αυτών προγραμμάτων υπήρξε συνεργασία σε πολλούς τομείς. Ο βασικός λόγος της συνεργασίας μεταξύ των δύο αυτών προγραμμάτων είναι ότι τα διαχειρίζονται οι ίδιες αρχές. Παρ' όλο που τα πρόσωπα που είναι αρμόδια για τις επαφές των προγραμμάτων δεν είναι τα ίδια, ωστόσο υπάρχει σημαντική συνεργασία ενώ έχουν αναπτυχθεί στρατηγικές ούτως ώστε να γίνεται από κοινού ανάπτυξη των προγραμμάτων με συμπληρωματικό τρόπο. Την ίδια στιγμή διατηρούν μια πληθώρα άλλων στοιχείων των προγραμμάτων κοινή, για παράδειγμα ίδια ιστοσελίδα στο διαδίκτυο κλπ

Για την Τσεχία από το 2000 έως το 2003 (όπου κατατέθηκε και το τελευταίο πρόγραμμα υπό το καθεστώς Phare CBC) εφαρμόστηκαν 3 προγράμματα που κάλυπταν τη συνεργασία στα σύνορα με την Γερμανία, την Αυστρία και την Πολωνία αντίστοιχα. Τα σχέδια έδιναν έμφαση σε δράσεις υποδομών κυρίως μέσω της προστασίας του περιβάλλοντος και την ανάπτυξη συγκοινωνιακών δικτύων κατά μήκος των διασυνοριακών ζωνών.²⁵

Στο πρόγραμμα Saxony-Czech Republic μέχρι το 2006 είχαν εγκριθεί 952 δράσεις. Το πρόγραμμα αυτό βασίστηκε σε 4 προϋπάρχοντα Euroregions τα οποία δραστηριοποιούνται ταυτόχρονα και συμπληρωματικά με το πρόγραμμα. Η συνεργασία μεταξύ των φορέων των Euroregions που γνώριζαν λεπτομερέστερα κάποια στοιχεία αποδείχθηκε σημαντική για την επιτυχία της συνεργασίας.

Μεταξύ Αυστρίας και ΧΚΕ υπάρχουν 4 προγράμματα τα οποία επιδεικνύουν έντονη συνεργασία σε επίπεδα οργάνωσης , συντονισμού κλπ. Χαρακτηριστικό είναι ότι και για τα 4 προγράμματα υπάρχει μια κοινή διαχειριστική αρχή. Η περιοχή Αυστρία-Σλοβακία χωρίζεται σε 3 υποκατηγορίες. Το Βόρειο κομμάτι που είναι αγροτικό, το

---

²⁵ Ενδεικτικά η ετήσια χρηματοδότηση ήταν 19 εκ.Ευρώ

κεντρικό όπου ο άξονας Βιέννη-Μπρατισλάβα είναι ο πυρήνας ολόκληρης της διασυνοριακής περιοχής και το νότιο που είναι ένα κομμάτι της τριγωνικής ανάπτυξης Βιέννη-Μπρατισλάβα-Γκιουρ που είναι και η πιο δυναμική περιοχή των Αυστριακών εξωτερικών συνόρων. Επιπλέον, οι δύο ζώνες φιλοξενούν τις πρωτεύουσες περιφέρειες των δύο χωρών γεγονός που αναμένεται να κάνει τη συνεργασία πιο εύκολη.

Σύμφωνα με την ενδιάμεση (αναθεωρημένη) αξιολόγηση, το πρόγραμμα είχε γενικά θετικά αποτελέσματα. Η διαφορά στην κατανομή των πόρων δημιουργεί κάποια προβλήματα. Ωστόσο έχει αναπτυχθεί ένα πολύ καλό κλίμα συνεννόησης και έχει επιτευχθεί ένα υψηλό επίπεδο συνεργασίας. Επιπλέον, αξίζει να σημειώσουμε ότι η Σλοβακία εγκλιματίστηκε πολύ γρήγορα και αποτελεσματικά στο νέο περιβάλλον των INTERREG

Την προγραμματική περίοδο 2000-2006 το INTERREG συμπληρώνεται από τα προγράμματα INTERACT (Interreg Animation Co-operation and Transfer) και ESPON (European Spatial Planning Observation Network). Το Πρόγραμμα INTERACT εγκρίθηκε από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή στις 16 Δεκεμβρίου 2002 είναι μέρος της πρωτοβουλίας INTERREG που έχει ως στόχο να βοηθήσει την ποιότητα της πρωτοβουλίας INTERREG III με το να βοηθάει την ανταλλαγή εμπειριών που έχουν αποκτηθεί από τα INTERREG I και II. Ουσιαστικά το έργο του είναι να δημιουργεί δίκτυα επικοινωνίας και ροής πληροφοριών, να προσδιορίζει τα πλαίσια μέσα στα οποία διακινούνται οι πληροφορίες, να διαχέει τις πληροφορίες εκ των προτέρων και να βοηθά στην ανταλλαγή εμπειριών. Το πρόγραμμα χρηματοδοτείται από το ΕΤΠΑ.

3.4.2. Αποτελέσματα

Η προγραμματική περίοδος 2000-2006 ήταν πιο αποτελεσματική από ότι η προηγούμενη κυρίως λόγω την εμπειρίας που είχε αποκτηθεί. Για τις ΧΚΕ το INTERREG III ήταν μια καλή ευκαιρία για μάθηση. Ωστόσο, τα προγράμματα και οι στόχοι τους κινούνται στα ίδια επίπεδα, γεγονός που φανερώνει την ανάγκη των περιοχών αυτών για βασικά έργα. Σε αυτό το θέμα ιδιαίτερα διαφωτιστική είναι η μελέτη που εκπονήθηκε από το INTERACT και το ESPON.

Στη ΔΖ ΕΕ-15 και ΝΚΜ τα περισσότερα προγράμματα είχαν σε προτεραιότητα την ανάπτυξη μεταφορικών υποδομών. Η συνεργασία μεταξύ Τσεχίας, Γερμανίας, Πολωνίας είναι και πάλι ιδιαίτερα αποτελεσματική σε αυτόν τον τομέα. Τα έργα δεν περιλαμβάνουν μόνον δημιουργία καινούργιου οδικού δικτύου αλλά και τερματικούς σταθμούς για την ανάπτυξη διασυνοριακών δημοσίων συγκοινωνιών.

Σε αντίθεση με το INTERREG II την περίοδο αυτή σημαντικός αναδεικνύεται και ο τομέας της πληροφόρησης και της ανάπτυξης τεχνολογιών. Η έρευνα των INTERACT και ESPON έδειξε ότι τέτοιου είδους προγράμματα είναι τα δεύτερα σε ένταση μεταξύ ΕΕ-15 και ΝΚΜ.

Η Αυστρία φαίνεται την περίοδο αυτή να δίνει έμφαση στον τομέα της ενέργειας (που περιλαμβάνει τόσο την διαχείριση των φυσικών πόρων όσο και την ανάπτυξη ενεργειακών δικτύων). Σύμφωνα με την έρευνα η Αυστρία έρχεται πρώτη στην ανάπτυξη προγραμμάτων ΑΠΕ (Ανανεώσιμων Πηγών Ενέργειας). Ακόμη, το 5% των έργων μεταξύ Αυστρίας-Σλοβενίας αφορούσε αυτόν τον τομέα ενώ στα ίδια επίπεδα ήταν και τα έργα μεταξύ Αυστρίας- Τσεχίας. Αν και η προστασία του περιβάλλοντος υπεισέρχεται σε όλα τα έργα, η δράση αυτούσια δεν φαίνεται να ήταν σε προτεραιότητα. Αξιοσημείωτη είναι η επίδοση της Αυστρίας και Σλοβενίας με μια σειρά από δράσεις προστασίας περιοχών Φυσικού κάλλους και την ένταξή τους σε παγκόσμια δίκτυα προστασίας του περιβάλλοντος.

Αρκετά είναι και τα έργα που αφορούν τον πολιτισμό και την διασυνοριακή ανάπτυξη κοινωνικών σχέσεων. Τέτοιου είδους δράσεις έχουν μεγάλη σημασία για την ζώνη αυτή, εξ' αιτίας της μεγαλύτερης πολιτιστικής διαφοροποίησης των περιοχών.

Σχετικά με την στρατηγική της Λισσαβόνας και την ανάπτυξη ανταγωνιστικότητας και απασχόλησης θα λέγαμε ότι λίγα έργα έχουν τέτοια προτεραιότητα. Το ίδιο συμβαίνει και με τον τομέα της εκπαίδευσης και της καινοτομίας²⁶.

Τέλος, έργα με προσανατολισμό στην αγροτική ανάπτυξη ήταν μεταξύ Αυστρίας-Τσεχίας και Σαξονίας-Πολωνίας λόγω της απόστασής τους από αστικοποιημένες περιοχές και της χαμηλής πληθυσμιακής πυκνότητάς τους .

Τα αποτελέσματα της έρευνας είναι ποικίλα. Επιβεβαιώνει ότι τόσο η πληθυσμιακή πυκνότητα των συνοριακών περιοχών όσο και το επίπεδο ανάπτυξής τους είναι χαμηλότερο συγκριτικά με περιοχές που δεν είναι συνοριακές. Επιπλέον τονίζει ότι η οι Euroregions ή οι Working Communities δεν είχαν κάποια σημαντική συνεισφορά σχετικά με τον αριθμό των INTERREG που εκπονήθηκαν αλλά είχαν αντίκτυπο στην ποιότητα και την αποτελεσματικότητά τους. Ακόμη, οι μεγάλες οικονομικές διαφορές των δύο περιοχών δεν αποτέλεσαν εμπόδιο αλλά ούτε και βοήθησαν την ένταση των προγραμμάτων συνεργασίας. Συνολικά στα προγράμματα του INTERREG IIIA έργα που σχετιζόνταν με «Hard» υποδομές (δίκτυα μεταφορών, τηλεπικοινωνιών κλπ) έτυχαν

---

26 Πρέπει να σημειώσουμε ότι στο σύνολο των προγραμμάτων Interreg IIIA έργα με προτεραιότητα τους στόχους της Λισσαβόνας και την ανάπτυξη της καινοτομίας είναι πρώτα και δεύτερα αντίστοιχα σε κατάταξη ποσοτικά.

μικρότερης προσοχής από ότι οι πιο «ήπιες» μορφής παρεμβάσεις. Το μεγάλο κόστος τους εξηγεί και τον μικρό αριθμό τους. Τα προγράμματα που έδιναν περισσότερη σημασία στις υποδομές συγκεντρώνονται σχεδόν αποκλειστικά μεταξύ της συνοριακής ζώνης ΕΕ-15 και ΧΚΕ. Επιπλέον προγράμματα που εστίαζαν στην ενέργεια και τα δίκτυα τεχνολογία και επικοινωνιών συγκεντρώνονταν σε ΔΖ με μεγάλες αναπτυξιακές διαφορές.

Συμπερασματικά, θα μπορούσαμε να πούμε ότι το INTERREG IIIA τόσο στην αρχή (σε συνεργασία με το PHARE-CBC) αλλά ιδιαίτερα μετά την ένταξη των ΝΚΜ, ήταν περισσότερο αποτελεσματικό από τα προηγούμενα. Την περίοδο αυτή αρχίζουν να φαίνονται τα αποτελέσματα από την άτυπη αλλά σε κάποιο βαθμό και επίσημη συνεργασία μεταξύ των φορέων των δύο πλευρών από τα προηγούμενα έτη. Η συνεργασία ήταν σαφώς καλύτερη ενώ οι ΧΚΕ κατάφεραν να μετακυλήσουν ομαλά από το PHARE-CBC στο INTERREG IIIA και να μεταλλάξουν τα προγράμματά τους. Σε αυτή την επιχείρηση σαφώς βοήθησε η εμπειρία στην κατάρτιση προγραμμάτων της άλλης πλευράς.

Ωστόσο, ο αριθμός των δράσεων που πραγματοποιήθηκαν δεν είναι ίδιος σε όλες τις περιοχές. Στο χάρτη 4 βλέπουμε ότι στο νότιο τμήμα της συνοριακής γραμμής κατάφερε να υλοποιήσει περισσότερες δράσεις. Αυτό μπορεί να σημαίνει α) ότι η συνεργασία μεταξύ των χωρών που βρίσκονται στο νότιο τμήμα ήταν πιο αποτελεσματική β) ότι στο βόρειο τμήμα υλοποιήθηκαν αριθμητικά λιγότερες δράσεις που όμως αφορούσαν έργα υψηλού κόστους. Προσωπική μου εκτίμηση είναι ότι ισχύουν λίγο-πολύ και τα δύο.

Οι στόχοι, αν και κυμαίνονται στα ίδια πλαίσια, ωστόσο ελεγκτούν σταδιακά, και βλέπουμε ότι γίνονται έργα και σε άλλους τομείς πέρα από τις υποδομές. Η Αυστρία έχει αναπτύξει ένα καλό κλίμα συνεργασίας με τους γείτονές της. Άλλωστε η ίδια έχει εμπειρία από το πετυχημένο παράδειγμα συνεργασίας με την Ιταλία. Η ίδια έδωσε προτεραιότητα σε ενεργειακά και περιβαλλοντικά έργα. Στα σύνορα της Γερμανίας, τα βασικά έργα είναι, όπως και την προηγούμενη περίοδο έργα υποδομής. Αυτό σχετίζεται άμεσα με το γεγονός ότι η συνοριακή γραμμή της Γερμανίας είναι πολύ μεγαλύτερη από αυτήν της Αυστρίας με τους γείτονες, συνεπώς χρειάζονται περισσότερα έργα για να βελτιωθεί η χερσαία επικοινωνία, παράγοντας που αποτελεί βασική προϋπόθεση για παραπέρα δράσεις.

Μπορούμε να πούμε, ότι οι συνεργασίες που βρίσκονται σε πιο πρώιμο στάδιο έχουν ανάγκη από την δημιουργία των συνθηκών εκείνων επάνω στις οποίες θα βασιστεί η συνεργασία, όπως για παράδειγμα οι υποδομές. Αντίθετα, σε υψηλότερο βαθμό ολοκλήρωσης των περιοχών, λαμβάνουν χώρα πιο ήπιες δράσεις που σχετίζονται με την

εκπαίδευση, την καινοτομία κλπ. Αυτό φαίνεται και από την μελέτη των έργων του INTERREG IIIA που αναπτύχθηκαν σε όλη την υπόλοιπη Ευρώπη, όπου περιοχές με μικρότερο βαθμό απομόνωσης και υψηλότερο επίπεδο ολοκλήρωσης, υιοθέτησαν πιο ήπιες δράσεις παρέμβασης. Είναι γεγονός, ότι η συνοριακή γραμμή EE-15 και ΧΚΕ συνολικά έχει ανάγκη από ανάπτυξη βασικών δικτύων.

Επιπλέον, σε όλα τα INTERREG IIIA που αναπτύχθηκαν στην περιοχή, θα μπορούσαμε να πούμε ότι πρωτοστατούν οι χώρες της EE-15, συνθήκη που δέχονται και οι δύο πλευρές.

Ακόμη, μεταξύ των INTERREG IIIA που έχουν αναπτυχθεί κατά μήκος της συνοριακής ζώνης EE-15 και ΝΚΜ υπάρχει ένα δίκτυο συνεννόησης κι επικοινωνίας. Τα δίκτυα αυτά φαίνεται να είναι πιο «πυκνά» ανάμεσα σε προγράμματα της ίδιας χώρας (πχ στα προγράμματα της Αυστρίας με τους γείτονές της). Η Αυστρία τείνει να έχει υψηλό επίπεδο συνεργασίας με όλους τους γείτονες γεγονός που εξηγείται από την κεντρική γεωγραφική της θέση, την πρότερη εμπειρία της και το γεγονός ότι η πρωτεύουσα της χώρας βρίσκεται σε όλα τα προγράμματα. Αυτό καταδεικνύει αν όχι την αποτελεσματικότητα σίγουρα την καλή λειτουργία των εμπλεκόμενων παραγόντων.

Όλα τα προβλήματα που σχετίζονται με την ανισομέρεια των χρηματοδοτικών πόρων αλλά και την ύπαρξη συντονιστικών επιτροπών από κοινού, που εμφανίστηκαν από την συνύπαρξη του INTERREG και του PHARE-CBC αυτήν την περίοδο τερματίζονται. Η διασυνοριακή συνεργασία περνά με επιτυχία την φάση της «μετάβασης» από το ένα πρόγραμμα στο άλλο, γεγονός που οφείλεται σε προεπεξεργασία και στην έγκαιρη προετοιμασία.²⁷

3.5. Ανισότητες μεταξύ των περιφερειών EE-15 και ΧΚΕ

Με στόχο να δούμε πως εξελίχθηκαν οι ανισότητες στις περιφέρειες των προγραμμάτων INTERREG, θεωρήθηκε σκόπιμο να αναλυθούν δύο δείκτες. Ο πρώτος είναι ο Σταθμισμένος Συντελεστής Διακύμανσης (Weighted Coefficient of Variation) και ο δεύτερος ο λόγος μέγιστης- ελάχιστης τιμής (max/min ratio). Για τον υπολογισμό των ανισοτήτων λάβαμε ξεχωριστά τις ομάδες των περιφερειών οι οποίες συμμετέχουν στα INTERREG έτσι ώστε να δούμε πως αυτές μεταβλήθηκαν σε σχέση με το κάθε

---

²⁷ Τη νέα προγραμματική περίοδο που διανύουμε, τα προγράμματα της Κοινοτικής Πρωτοβουλίας Interreg αντικαθίστανται από τα προγράμματα του Στόχου 3 (Objective 3) ο οποίος είναι εμπνευσμένος από αυτή. Περιλαμβάνει 3 επίπεδα εκ των οποίων το πρώτο αφορά τη διασυνοριακή συνεργασία ενώ συνολικός προϋπολογισμός των προγραμμάτων του Στόχου 3 ανέρχεται σε 8,7 δις Ευρώ.

πρόγραμμα.

Ο Σταθμισμένος Συντελεστής Διακύμανσης (CVw) μετρά την διασπορά των παρατηρήσεων γύρω από το μέσο όρο. Ο δείκτης αυτός είναι σταθμισμένος με το σχετικό πληθυσμιακό βάρος της κάθε περιφέρειας και αυτή είναι και η διαφορά του από τον απλό ΣΔ²⁸. Υπολογίζεται από τον τύπο $CVw = \left[\sum_i (X_i - X_m)^2 * (P_i - P) \right]^{0.5} / X_m$ όπου X_i το κκΑΕΠ της περιφέρειας, X_m ο μέσο κκΑΕΠ των περιφερειών του δείγματος, P_i ο πληθυσμός της περιφέρειας και P το σύνολο του πληθυσμού των περιφερειών του δείγματος. Ο λόγος max/min μετρά το λόγο του κκΑΕΠ της πιο πλούσιας περιφέρειας του δείγματος προς αυτό της πιο φτωχής. Στον πίνακα 5 φαίνονται οι υπολογισμοί. Από τα διαγράμματα 1 και 2 φαίνεται η πορεία των ανισοτήτων. Τα αποτελέσματα δείχνουν κάποια ενδιαφέροντα συμπεράσματα.

Το πρώτο γενικό συμπέρασμα που μπορούμε να εξάγουμε (βάσει του CVw) είναι ότι στην αρχή της εφαρμογής των προγραμμάτων οι περιοχές στο κέντρο της συνοριακής γραμμής αντιμετωπίζουν μεγαλύτερες ανισότητες. Ιδιαίτερα η Αυστρία με τους γείτονές της αντιμετωπίζει συνολικά μεγαλύτερη απόκλιση. Η πιο ομοιογενής διασυνοριακή ζώνη φαίνεται να είναι αυτή της Σλοβενίας και της Ιταλίας ενώ η πιο ανομοιογενής αυτή της Αυστρίας με την Τσεχία. Επιπλέον, διαχρονικά, 5 από τις ΣΖ μειώνουν σημαντικά τις ανισότητές τους. Αυτές είναι οι Βόρειες ΔΖ καθώς και αυτή Ιταλίας-Σλοβενίας. Για τις ζώνες αυτές, το διάστημα 2002-2004 υπάρχει μια ταυτόχρονη αύξηση των ανισοτήτων, ενώ μετά την ένταξη φαίνεται και πάλι να ακολουθούν καθοδική πορεία. Οι κεντρικές ζώνες ακολουθούν μια σχετικά σταθερή πορεία με μικρή μείωση του δείκτη. Φαίνεται ότι το μέσο της συνοριακής ζώνης, έχει μεγαλύτερη διασπορά των επιπέδων ανάπτυξης.

Στο δείκτη max/min, η ΣΖ Αυστρίας-Τσεχίας είναι με διαφορά αυτή που αντιμετωπίζει μεγαλύτερη διάσταση ανάμεσα στην πιο πλούσια και πιο φτωχή περιφέρεια. Όπως και στον CVw, οι βόρειες περιφέρειες τείνουν να «μικραίνουν» την απόσταση. Σημαντική είναι η μειωτική πορεία της ΔΖ Αυστρίας-Τσεχίας. Το έτος 2002, οι ΔΖ που σημείωσαν υψηλό ρυθμό μείωσης των ανισοτήτων τους, περνούν σε μια φάση ανάκαμψης μέχρι το 2004 όπου και εξακολουθούν πτωτική πορεία.

Γενικά, οι μεγάλες ανισότητες στα σύνορα της Αυστρίας ερμηνεύονται εν μέρει εξ' αιτίας της παρουσίας στο δείγμα της πρωτεύουσας περιφέρειας. Αν και κάποιος θα περίμενε ότι το ίδιο θα έπρεπε να παρατηρούμε στην περίπτωση της Γερμανίας, όπου η πρωτεύουσα συμμετέχει επίσης στο δείγμα, κάτι τέτοιο δεν ισχύει. Αυτό οφείλεται στο

---

²⁸ Στον πίνακα 5 έχω υπολογίσει και τον απλό ΣΔ έτσι ώστε να μπορεί να γίνει σύγκριση.

γεγονός ότι η πρωτεύουσα της Αυστρίας έχει μεγαλύτερη σχετική βαρύτητα καθώς η χώρα είναι έντονα μητροπολιτική, κάτι που δεν ισχύει στην περίπτωση της Γερμανίας. Δεν υπάρχει ωστόσο η δυνατότητα να ερμηνεύσουμε την ανάκαμψη την περίοδο 2002-2004. Μπορούμε όμως να πιθανολογήσουμε ότι οφείλεται στην μεταβατική περίοδο των προγραμμάτων.

Αυτό που αξίζει προσοχής είναι ότι ενώ την δεύτερη περίοδο (2000-2004) τα προγράμματα ΔΣ ήταν πιο αποτελεσματικά από την πρώτη (1994-1999), φαίνεται οι ανισότητες να μειώνονται με μεγαλύτερο ρυθμό στην πρώτη, ενώ στη δεύτερη περνούν μάλιστα σε ένα νέο κύκλο ανάκαμψης.

Όπως και να έχει, φαίνεται ότι οι ανισότητες γύρω από τη συνοριακή γραμμή μειώνονται σταδιακά και μάλιστα με αρκετά ικανοποιητικούς ρυθμούς. Κρίνουμε ότι προς αυτή την πορεία έχουν συμβάλει σημαντικά τα προγράμματα της Κοινοτικής πρωτοβουλίας INTERREG και μάλιστα οι τάσεις δείχνουν ότι οι περιφερειακές ανισότητες θα συνεχίζουν να μειώνονται. Το γεγονός αυτό βέβαια δεν μπορεί με κανέναν τρόπο να γενικευτεί σε επίπεδο χώρας, καθώς οι περιφερειακές ανισότητες εκεί είναι πιο σύνθετες. Εν τέλει, φαίνεται ότι η συνοριακή γραμμή που μέσα στα άλλα χώριζε δύο πολύ διαφορετικά επίπεδα ανάπτυξης πραγματικά ξεθωριάζει.

3.6. Συμπεράσματα

Η διασυνοριακή συνεργασία δεν ήταν μια εύκολη πορεία αλλά είχε τόσο εμπόδια όσο και θετικά αποτελέσματα. «Ήταν για όλους τους εμπλεκόμενους μια αργή αλλά σταθερή πορεία μάθησης» (Καμχής 2007). Η συνεργασία αντιμετώπισε δυσκολίες κυρίως διότι δεν υπήρχε πρότερη εμπειρία. Δεν υπήρχαν τα κατάλληλα νομοθετικά πλαίσια, η χρηματοδότηση στα εσωτερικά και εξωτερικά σύνορα διέπονταν από διαφορετικούς κανονισμούς, οι οποίοι δεν είχαν την απαιτούμενη ευελιξία προσαρμογής. Επιπλέον, πολλά από τα διασυνοριακά προγράμματα παρουσίασαν καθυστέρηση στην απορρόφηση κονδυλίων διότι οι συνεργαζόμενες πλευρές δυσκολεύονταν να συμφωνήσουν σε κοινά έργα. Η ευθύνη των διαχειριστικών αρχών, ήταν ένα άλλο θέμα που δημιούργησε προβλήματα. Η απορροφητική ικανότητα των συνοριακών περιοχών είναι συχνά περιορισμένη και είναι γενικά αποδεκτό ότι θα χρειαστεί χρόνος για να ισχυροποιηθούν τα απαραίτητα δίκτυα και οι θεσμικές δομές.

Η πρωτοβουλία INTERREG συνολικά αποδείχθηκε σημαντικό εργαλείο εξ' αρχής, γεγονός που καταδεικνύεται από την συνεχή αύξηση τόσο του αριθμού των προγραμμάτων όσο και της χρηματοδότησής τους από την πλευρά της ΕΕ. Η πρωτοβουλία

αναδειχθηκε σταδιακά σε εξέχουσα πολιτική της ΕΕ, γεγονός που φανερώνει αφ ενός τη σημασία της ενοποίησης του Ευρωπαϊκού χώρου (μέσω της άρσης των συνόρων) και αφ' ετέρου τα θετικά αποτελέσματα από την λειτουργία των προγραμμάτων. Το ίδιο καταδεικνύει και η βαρύτητα που είχαν τα διασυνοριακά προγράμματα έναντι των άλλων δεσμών της πρωτοβουλίας.

Όπως αναφέραμε προηγούμενα, μπορούμε να κατατάξουμε της περιοχές της διασυνοριακής ζώνης ΕΕ-15 και ΧΚΕ σύμφωνα με το βαθμό ολοκλήρωσής τους. Συνοριακές περιοχές με χαμηλό βαθμό ολοκλήρωσης είναι αυτές που λειτουργούν ως δύο τελείως ξεχωριστές οικονομικο-κοινωνικές οντότητες. Τέτοιες περιπτώσεις βλέπουμε σε παραδείγματα προγραμμάτων Interreg I και II όπου συχνά οι δύο πλευρές πρότειναν σχέδια τελείως αυτόνομα. Μέσο βαθμό ολοκλήρωσης έχουμε όταν υπάρχουν διάφορες μορφές συνεργασίας μεταξύ δημοσίων, ιδιωτικών ή άλλων φορέων και υπάρχει συντονισμένη διαχείριση των προγραμμάτων INTERREG. Τέλος, υψηλό βαθμό ολοκλήρωσης έχουμε όταν οι δύο πλευρές του συνόρου λειτουργούν ως μία οικονομικο-κοινωνική μονάδα με τους δικούς της θεσμούς και ένα άρτια ολοκληρωμένο πρόγραμμα Interreg (European Commission, 2000)

Κατά την πορεία ανάπτυξης των INTERREG, σταδιακά το επίπεδο ολοκλήρωσης των περιοχών βελτιώθηκε σημαντικά. Ενώ την περίοδο 1990-1999 υπήρξαν πολλές περιπτώσεις όπου οι δύο πλευρές δεν μπόρεσαν να συνεργαστούν επαρκώς και υπήρχε μόνο άτυπα συνεργασία, την τελευταία περίοδο των INTERREG (2000-2006) τα πράγματα βελτιώθηκαν πολύ. Ο βαθμός ολοκλήρωσης των περιοχών ανέβηκε σε επίπεδο, ωστόσο τα ευρήματα δεν μας επιτρέπουν να καταλήξουμε στο συμπέρασμα ότι οι περιοχές είναι πλήρως ολοκληρωμένες. Σαφώς το επιθυμητό επίπεδο δεν κατακτήθηκε, ωστόσο υπήρξε φανερή βελτίωση.

Το γεγονός αυτό είναι αναμενόμενο. Καθώς οι ΧΚΕ και η ΕΕ-15 αντιμετώπιζαν τόσο μεγάλες διαφορές σε όλα τα επίπεδα, είναι παράλογο να περιμένουμε μέσα σε 12 χρόνια (1994-2006, περίοδος κατά την οποία λειτούργησαν παράλληλα προγράμματα) να αντισταθμιστούν όλοι εκείνοι οι παράγοντες που «χωρίζουν» τις περιοχές. Επιπλέον, οι ΧΚΕ, όλη αυτή την περίοδο έστρεψαν την προσοχή τους στα προβλήματα που αντιμετώπιζαν συνολικά σαν κράτη και προσπάθησαν να εκπληρώσουν τα κριτήρια της Κοπεγχάγης για την ένταξη. Συνεπώς, είναι αναμενόμενο οι δράσεις ΔΣ να έχουν δεύτερο λόγο, σε αντίθεση με τα κράτη-μέλη της ΕΕ-15 που δεν είχαν να αντιμετωπίσουν τόσες πολλές προκλήσεις.

Κατά την τελευταία περίοδο, η συμβολή των INTERACT και ESPON ήταν ιδιαίτερα σημαντική καθώς πέτυχαν το στόχο τους. Είναι χαρακτηριστικό το γεγονός ότι

καταρτίστηκαν πολλά έγγραφα ιδιαίτερα διαφωτιστικά σε σχέση με τα προγράμματα που αναπτύχθηκαν. Η διάχυση της πληροφορίας συνέβαλε εξαιρετικά στην πιο ολοκληρωμένη γνώση γύρω από το καθεστώς των INTERREG.

Σχετικά με τους τομείς παρέμβασης των INTERREG μπορούμε να πούμε ότι δύο είναι τα σημαντικότερα επιτεύγματα: Πρώτον η βελτίωση της συνεργασίας και της αμοιβαίας κατανόησης Ανατολή και Δύσης και δεύτερον τα σημαντικά έργα υποδομής που κατασκευάστηκαν. Και τα δύο έχουν εξίσου μεγάλη σημασία καθώς αποτελούν τους βασικούς παράγοντες (και θεμέλιους λίθους) για την επίτευξη υψηλού επιπέδου ΔΣ και ολοκλήρωσης των περιοχών. Αυτό μας οδηγεί στο συμπέρασμα ότι σε επίπεδο προτεραιοτήτων υπήρξε σωστή προσέγγιση όπου πρώτα δημιουργούνται οι συνθήκες και έπειτα διανθίζεται η συνεργασία.

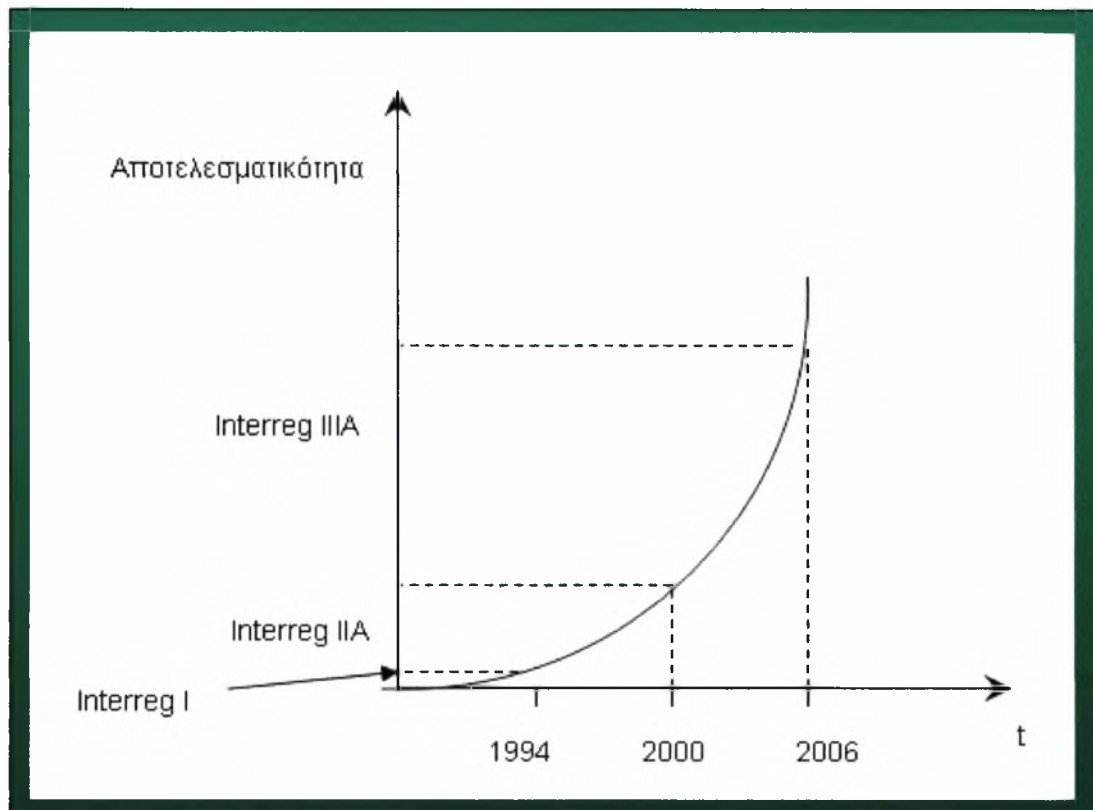
Αυτό που είναι άξιο παρατήρησης είναι ότι γενικά μέχρι και το τελευταίο INTERREG δεν δόθηκε ιδιαίτερη προσοχή στην ανάπτυξη των αγροτικών περιοχών κυρίως εξ αιτίας της χαμηλής πληθυσμιακής πυκνότητας (κρίσιμη μάζα). Αυτό είναι μία αδυναμία των προγραμμάτων αφού η συνεργασία μεταξύ αστικών και αγροτικών περιοχών και η ανάπτυξη ενός Ιεραρχικού οικιστικού δικτύου είναι ιδιαίτερα κρίσιμη. Έτσι μπορούμε να πούμε ότι στόχος της νέας προγραμματικής περιόδου που διανύουμε θα έπρεπε να είναι ο τρόπος με τον οποίον οι αγροτικές περιοχές θα αναπτύξουν λειτουργικά δίκτυα με τις αστικές περιοχές που βρίσκονται γύρω τους.

Η ένταξη των 10 ΝΚΜ στην ΕΕ σηματοδοτεί το τέλος μιας μεταβατικής περιόδου (αφού όλες οι χώρες άρχισαν να ανακάμπτουν) και την έναρξη μιας νέας (όπου οι χώρες προσπαθούν να μειώσουν τις ανισότητες με την υπόλοιπη Ένωση και να συμπορευτούν με αυτές). Ταυτόχρονα, η ΔΣ περνά σε μια νέα εποχή όπου «συνεργασία» σημαίνει «από κοινού» ανάπτυξη, περισσότερο από ποτέ.

Κλείνοντας, καταλήγουμε σε δύο συμπεράσματα. Πρώτον, η συνοριακή γραμμή μεταξύ ΕΕ-15 και ΧΚΕ έγινε πιο θολή. Ωστόσο, η παρουσία του συνόρου είναι ακόμα εμφανής σε όλα τα επίπεδα (αναπτυξιακά, κοινωνικά κλπ). Η παρατήρηση αυτή εγείρει εκ νέου την συζήτηση περί άρσης των συνόρων και της δημιουργίας μια «Ευρωπαϊκής ταυτότητας». Μέχρι ποιο σημείο είναι διατεθειμένες οι χώρες να ενοποιηθούν; Μέχρι που η ενοποίηση μπορεί να διαφυλάξει την διαφορετικότητα των πληθυσμών από τις δύο πλευρές των συνόρων και ακόμη περισσότερο πόσο είναι διατεθειμένες οι χώρες να «θυσιάσουν» την εθνική ταυτότητα έναντι της Ευρωπαϊκής;

Το δεύτερο συμπέρασμα αφορά την πορεία της πρωτοβουλίας INTERREG διαχρονικά. Θεωρήθηκε σκόπιμο να καταγραφεί ποιοτικά η πορεία των INTERREG μέσω μιας γραφικής παράστασης καθώς η αποτελεσματικότητα των INTERREG στο χρόνο

αυξάνεται μάλλον εκθετικά.

4.1. ΝΚΜ και μετάβαση

Αμέσως μετά τη διάλυση της ΕΣΣΔ εκδηλώθηκε η επιθυμία της διεύρυνσης της ΕΕ προς την Ανατολή και από τους δύο εμπλεκόμενους. Από τη μία πλευρά τα κράτη της ΚΑΕ αντιμετώπισαν μια μελλοντική ένταξη στην ΕΕ σαν τη μόνη επιλογή για ανάπτυξη και ευημερία μπροστά στα προβλήματα που αντιμετώπιζαν. Από την άλλη πλευρά, η ΕΕ έδειξε την πρόθεσή της για διεύρυνση αρχικά μέσω των διμερών συμφωνιών που ονομάστηκαν «Συμφωνίες Ένταξης» (Καλλιώρας, 2007) και στη συνέχεια μέσω της θέσπισης των κριτηρίων ένταξης στο Ευρωπαϊκό Συμβούλιο της Κοπεγχάγης το 1993.

Ωστόσο η διαδικασία της μετάβασης των χωρών της ΚΑΕ στους κόλπους της ΕΕ ήταν πολύπλοκη τόσο διότι τα επίπεδα οικονομικής ανάπτυξης των χωρών της ΚΑΕ ήταν πολύ χαμηλότερα από αυτά της ΕΕ-15 όσο και επειδή υπήρχαν σημαντικές πολιτιστικές διαφορές. Επιπλέον, η μετάβαση σε μια Δυτικού τύπου οικονομία συμπεριλάμβανε και δραστηριότητα σε παγκόσμιο επίπεδο, γεγονός που αποτελούσε ακόμη μία πρόκληση για τα κράτη της ΚΑΕ. Η μετάλλαξη της Κεντρικής και Ανατολικής Ευρώπης δεν είναι απλά μια μετάβαση στην Δυτικό οικονομικο-κοινωνικό σύστημα αλλά μπορεί να νοηθεί ως η επιλεκτική ολοκλήρωση των χωρών της Κεντροανατολικής Ευρώπης στην παγκόσμια οικονομία (Altwater Mahnkopf, 1996 όπως αναφέρεται από τον Krätke 1999).

Η μετάβαση των κρατών της Ανατολικής Ευρώπης από το καθεστώς του κεντρικού σχεδιασμού στην Ελεύθερη αγορά του Δυτικού κόσμου ήταν μια διαδικασία επίπονη. Οι πρώην χώρες της ΕΣΣΔ (που διαλύθηκε επίσημα στις 31/12/1991, Καλλιώρας (2007), διήρθαν από μια σημαντική οικονομική κρίση στην προσπάθειά τους να συμβαδίσουν με τα οικονομικά δεδομένα του Δυτικού κόσμου.

Οι οικονομίες των περισσότερων χωρών κατέρρευσαν κυρίως εξαιτίας του προηγούμενου οικονομικού συστήματος κατά το οποίο οι χώρες του Ανατολικού σχηματισμού ανέπτυσαν μεταξύ τους σχέσεις εξειδίκευσης και γεωγραφικής συγκέντρωσης της παραγωγής ενώ η εξαγωγική δραστηριότητά τους περιοριζόταν μεταξύ των χωρών της ΕΣΣΔ. Ως αποτέλεσμα, μετά την διάλυση της τελευταίας και την πλήρη ανεξαρτητοποίηση των κρατών (το 1987 ο Gorbachev είχε ήδη κηρύξει την αυτονομία του κάθε κράτους) τα κράτη έμειναν χωρίς εκτεταμένη παραγωγική βάση αλλά με μια εξειδίκευση σε συγκεκριμένους οικονομικούς κλάδους.

Ωστόσο, παρά το κοινό πολιτικό παρελθόν των χωρών του πρώην ανατολικού σχηματισμού, τόσο οι αρχικές συνθήκες όσο και τα αποτελέσματα της μετάβασης ήταν

πολύ διαφορετικά για κάθε μία από τις χώρες αυτές. Πιο συγκεκριμένα, κάθε μία χώρα σημείωσε διαφορετικές μεταβολές σε μια σειρά δεικτών. Φαίνεται έτσι ότι διαμορφώθηκε ένα χωρικό πρότυπο ανάπτυξης ανομοιογενές .

Τα αρνητικά αποτελέσματα στις οικονομίες των χωρών αυτών αντικατοπτρίστηκαν αμέσως στο ΑΕΠ τους. Επιπλέον, φάνηκε ότι οι χώρες οι οποίες συνορεύουν με την ΕΕ-15 (Πολωνία, Τσεχία, Ουγγαρία, Σλοβακία, Σλοβενία) είναι περισσότερο ευνοημένες από τις υπόλοιπες χώρες της μετάβασης εξ' αιτίας της εγγύτητας με τις αναπτυγμένες οικονομίες της Δύσης επιβεβαιώνοντας έτσι την ανισομέρεια στην ανάπτυξη των χωρών της ΚΑΕ²⁹. Όπως θα δούμε και παρακάτω, ο παράγοντας της απόστασης φαίνεται να παίζει πρωταρχικό ρόλο σε όλη τη διαδικασία μετάβασης των ΝΚΜ και έδωσε ένα σημαντικό πλεονέκτημα στις 5 προαναφερθείσες χώρες σχετικά με τις υπόλοιπες προς ένταξη χώρες.

Στον πίνακα 6 βλέπουμε την απότομη μείωση στο ρυθμό μεταβολής του ΑΕΠ τα πρώτα χρόνια της μετάβασης σε όλες τις χώρες του ανατολικού σχηματισμού. Παρατηρούμε επίσης ότι η μείωση συνολικά είναι πιο έντονη στην Βουλγαρία, Ρουμανία, και στις Βαλτικές χώρες ενώ οι χώρες υπόλοιπες χώρες φαίνεται να ανακάμπτουν πιο γρήγορα. Το γεγονός αυτό επιβεβαιώνει τη σημασία της γεωγραφικής απόστασης από τις ανεπτυγμένες χώρες και οικονομίες της Ευρώπης. Για τις χώρες που γειτνιάζουν με την ΕΕ-15 η ανάκαμψη είναι ταχύτερη, γεγονός που φαίνεται και από μια πληθώρα άλλων στοιχείων.

Η μεταβατική διαδικασία μπορεί να χωριστεί σε 3 μεγάλες χρονικές κατηγορίες οι οποίες ταυτίζονται με τις προγραμματικές περιόδους των INTERREG. Η πρώτη (1990-1994) είναι η πρώτη περίοδος κατά την οποία εμφανίζονται τα πρώτα προβλήματα. Αυτά τείνουν να εξομαλύνονται με το τέλος της περιόδου και την αρχή της νέας. Η δεύτερη περίοδος (1995-1999) είναι και αυτή που δρομολογεί την ένταξη των χωρών στην ΕΕ. Την περίοδο αυτή δίνονται και τα μεγαλύτερα προενταξιακά μέσα υποστήριξης των χωρών αυτών. Πιο συγκεκριμένα έχουμε την τροποποίηση του Rhare (Ατζέντα 2000), την έγκριση του Sapard και του Ispra (1999). Η τελευταία περίοδος (2000-2004) είναι η τελική πορεία προς την ένταξη και σηματοδοτείται από την απόφαση για ένταξη των 10 ΝΚΜ στο Ευρωπαϊκό Συμβούλιο του Λάακεν (Δεκέμβριος 2001) (Καλλιώρας, 2007).

Επιπλέον, τα ΝΚΜ, παρά το κοινό πολιτικό παρελθόν τους, είχαν μεταξύ τους πολύ σημαντικές διαφορές τόσο σε επίπεδα οικονομικής ανάπτυξης όσο και σε παραγωγική διάρθρωση.

---

29 Για τη σημασία της γεωγραφικής απόστασης στη μετάβαση των ΚΝΜ βλέπε Πετράκος, Γ. (επιμ) 2000: 24-31, Η Ανάπτυξη των Βαλκανίων, Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας

4.2. Διασυνοριακή ζώνη ΕΕ-15 με ΝΚΜ

4.2.1. Παρουσίαση περιοχής μελέτης

Η συνοριακή ζώνη της ΕΕ-15 με τις ΧΚΕ είναι μια πολύ ιδιαίτερη περίπτωση μελέτης. Πρώτα απ' όλα αποτέλεσε μέχρι το τέλος της δεκαετίας του '80 τα εξωτερικά σύνορα της Ευρωπαϊκής Ένωσης αλλά και ταυτόχρονα το σύνορο μεταξύ Ανατολής και Δύσης όπου αυτό σημαίνει μια σειρά από πολύ διαφορετικές νοοτροπίες, πολιτικές και πολιτισμούς. Μετά όμως από την διάλυση της ΕΣΣΔ τα δεδομένα αλλάζουν και η συνοριακή αυτή γραμμή γίνεται σταδιακά πιο διαπερατή. Ιδιαίτερα μετά την ένταξη των χωρών στην ΕΕ τα σύνορα αυτά μετατρέπονται σε εσωτερικά. Οι αποστάσεις πλέον αλλάζουν και τα σύνορα διαδραματίζουν ένα πολύ διαφορετικό ρόλο.

Ειδικά για τη συνοριακή ζώνη των ΧΚΕ οι προκλήσεις ήταν περισσότερες. Με άλλα λόγια συγκέντρωναν μια σειρά από χαρακτηριστικά και αντιφατικές καταστάσεις που δεν είχαν άλλες περιοχές. Από τη μία πλευρά είχαν να αντιμετωπίσουν την γενικότερη κρατική παρακμή και να ορίσουν το ρόλο τους μέσα στο κράτος τους ενώ επιπρόσθετα είχαν να αντιμετωπίσουν και τα προβλήματα που σχετίζονταν με τον περιθωριακό χαρακτήρα τους. Από την άλλη πλευρά, έπρεπε να μετατρέψουν τη θέση τους σε ένα συγκριτικό πλεονέκτημα μιας και βρίσκονταν πιο κοντά στα ανεπτυγμένα κέντρα από κάθε άλλη περιοχή. Όμως η μεγαλύτερη πρόκληση που αντιμετώπισαν είναι να καταφέρουν να δραστηριοποιηθούν με τέτοιο τρόπο ώστε το άνοιγμα των συνόρων να μην λειτουργήσει σαν τούνελ που θα τους προσπεράσει.³⁰ Στους χάρτες 5-12 φαίνεται η ονοματολογία των περιφερειών κατά NUTS II έτσι ώστε να είναι πιο εύκολη η ανάλυση. Επιπλέον, πρέπει να λάβουμε υπ' όψη το επίπεδο ανομοιογένειας των συνοριακών περιοχών. Όπως παρατηρήθηκε και παραπάνω από την μέτρηση των ανισοτήτων, το κέντρο της συνοριακής γραμμής φαίνεται να είναι πιο ανομοιογενές (χάρτης 13)

---

³⁰ Σε αυτό το σημείο πρέπει να πούμε ότι στην περίπτωση των θαλασσίων συνόρων των ΝΚΜ με την ΕΕ-15 τα πράγματα δεν ήταν το ίδιο πολύπλοκα, καθώς το φυσικό σύνορο της θάλασσας δεν μπορεί εύκολα να «προσπεραστεί» σε σχέση με τον ενιαίο χερσαίο χώρο όπου το σύνορο είναι στις περισσότερες περιπτώσεις κυρίως νοητό.

4.2.2. Γεωγραφικό ανάγλυφο

Το γεωγραφικό ανάγλυφο είναι ένας παράγοντας που επηρεάζει κυρίως την ανάπτυξη υποδομών. Σε περιοχές που χωρίζονται από υψηλές οροσειρές οι συναλλαγές είναι αναμενόμενο να είναι μειωμένες. Το ίδιο χαμηλό αναμένεται να είναι και το επίπεδο συνεργασίας. Η κατάσταση αυτή βελτιώνεται με την ανάπτυξη υποδομών. Χαρακτηριστικές είναι οι περιπτώσεις μεταξύ των συνόρων Ιταλίας και Αυστρίας (που κυριαρχούν οι Άλπεις) όπου έχει επιτευχθεί ένα υψηλό επίπεδο συνεργασίας και ολοκλήρωσης, παρά τα γεωγραφικά εμπόδια. Το ίδιο, σε χαμηλότερο βαθμό ισχύει για τη συνοριακή ζώνη μεταξύ Γαλλίας και Ισπανίας με την ύπαρξη των Πυρηναίων.

Οι γεωμορφολογικοί παράγοντες τείνουν να έχουν μια ξεχωριστή σημασία αν λάβουμε υπ' όψη το αντίκτυπο που έχουν στην πυκνότητα του πληθυσμού. Οι δύσκολες συνθήκες διαβίωσης στις ορεινές περιοχές που αφορούν την χαμηλή προσβασιμότητα, την έλλειψη παραγωγικής βάσης που στηρίζεται συνήθως στον πρωτογενή τομέα (κτηνοτροφία, δάση) οδηγούν τον πληθυσμό να μετακινηθεί προς τις πιο πεδινές και εύφορες περιοχές. Το φαινόμενο αυτό συμβαίνει ανεξαρτήτως της ύπαρξης συνόρου. Το τελευταίο τείνει να οξύνει το φαινόμενο. Συνεπώς αναμένουμε μια μικρότερη πληθυσμιακή πυκνότητα σε ορεινές συνοριακές περιοχές σε σχέση με τις πεδινές.

Η συνοριακή ζώνη της ΕΕ-15 και των ΧΚΕ παρουσιάζει ανομοιομορφία (χάρτης 14). Η διασυνοριακή ζώνη Πολωνίας και Γερμανίας είναι πεδινή και κατά μήκος της εκτείνεται ο ποταμός Όντερ. Καθώς προχωράμε νοτιότερα το τοπίο αλλάζει τελείως. Η συνοριακή γραμμή ανάμεσα στην Τσεχία και την Γερμανία αποτελείται από πιο ψηλά βουνά. Αυτό ίσως ερμηνεύει εν μέρει τα ευρήματα σχετικά με τις σχετικές αυξημένες ανισότητες στην περιοχή. Το υπόλοιπο τμήμα της συνοριακής γραμμής χαρακτηρίζεται από χαμηλότερα βουνά και πεδινές εκτάσεις. Σε γενικές γραμμές θα λέγαμε ότι ο παράγοντας της γεωμορφολογίας δεν εμποδίζει την ανάπτυξη συνεργασίας.

4.2.3. Δημογραφικά Χαρακτηριστικά

Η ανάλυση σε επίπεδο περιφερειών δεν δίνει τη δυνατότητα για πιο λεπτομερή εξέταση των φαινομένων στις «αμιγώς» συνοριακές περιοχές. Ωστόσο η ανάλυσή τους μπορεί να μας δώσει κάποιες πληροφορίες σχετικά με το πρότυπο ανάπτυξης.

Στην περίπτωση της Τσεχίας (πίνακας 7), τα πληθυσμιακά στοιχεία παρουσιάζουν μια μάλλον αποκεντρωμένη δομή καθώς ο πληθυσμός μοιράζεται σε παρόμοια ποσοστά (της τάξης του 11-12%) σε όλες τις περιφέρειες της χώρας. Από τις 3

περιφέρειες που συνορεύουν με την ΕΕ-15, αυτή που συνορεύει βόρεια με την Γερμανία (CZ 04) έχει μεγαλύτερη πυκνότητα ενώ τελευταία με μεγάλη διαφορά (50% της πρώτης) είναι η περιφέρεια που συνορεύει με Γερμανία και Αυστρία (CZ 03). Η περιφέρεια μάλιστα αυτή σημειώνει τη χαμηλότερη πληθυσμιακή πυκνότητα σε όλη τη χώρα. Διαχρονικά από 1995-2006, η χώρα έχασε πληθυσμό, με εξαίρεση όχι την περιφέρεια που φιλοξενεί την πρωτεύουσα, αλλά εκείνη που την περιβάλλει (CZ 02). Στις περιφέρειες που συνορεύουν με την Γερμανία, το φαινόμενο αυτό είναι πιο αμβλυμένο καθώς η μείωση του πληθυσμού είναι σημαντικά μικρότερη. Αξίζει να σημειώσουμε ότι τη μεγαλύτερη απώλεια υπέστη η περιφέρεια που βρίσκεται ανατολικότερα (εξωτερικά σύνορα), γεγονός που φανερώνει ότι οι περιφέρειες κατά μήκος των Ανατολικών συνόρων υπέστησαν μεγαλύτερες απώλειες. Το συμπέρασμα ωστόσο είναι αδύναμο προτού μελετήσουμε και την κατάσταση στις υπόλοιπες χώρες. Τέλος, παρατηρούμε ότι όλες οι περιφέρειες τείνουν να ανακάμπτουν πληθυσμιακά μετά την ένταξη της χώρας στην ΕΕ.

Η Ουγγαρία (πίνακας 8) φαίνεται να αναπτύσσει, σε αντίθεση με την Τσεχία μια πιο μητροπολιτική δομή, καθώς το 28,4% του πληθυσμού της κατοικεί στην πρωτεύουσα περιφέρεια ενώ όλος ο υπόλοιπος πληθυσμός διαμοιράζεται με μικρές διαφορές στις υπόλοιπες περιφέρειες με ποσοστό συμμετοχής υποδιπλάσιο αυτού της πρωτεύουσας. Σαν χωρικό πρότυπο μπορούμε να πούμε ότι οι νότιες περιφέρειες (που συνορεύουν με χώρες των Βαλκανίων) τείνουν να έχουν μικρότερη πληθυσμιακή πυκνότητα από τις βόρειες (που συνορεύουν με τις ΧΚΕ). Επιπλέον, σφαιρικά, οι συνοριακές περιφέρειες είναι σαφώς πιο αραιοκατοικημένες από τις κεντρικές γεγονός που φανερώνει ένα πληθυσμιακό χωρικό πρότυπο που αναπτύσσεται σε ομόκεντρους κύκλους με σταδιακή μείωση του πληθυσμού. Αν και η πληθυσμιακή πυκνότητα της Δυτικής περιφέρειας (που συνορεύει με την Αυστρία) δεν εμφανίζει κάποιο ιδιαίτερο γνώρισμα, είναι χαρακτηριστικό το γεγονός ότι την περίοδο 1995-2006 είναι η μόνη περιφέρεια που διατήρησε τον πληθυσμό της. Συνολικά, παρατηρείται μεγαλύτερη μείωση του πληθυσμού στις ανατολικές και νότιες περιφέρειες, όπως και στην Τσεχία.

Η Πολωνία (Πίνακας 9), σε σχέση με τις παραπάνω χώρες έχει ένα διαφορετικό μοντέλο χωρικής ανάπτυξης όπου φαίνεται να κυριαρχεί ένας άξονας που ξεκινά από το Βορρά περιφέρεια και να εκτείνεται προς το νότο. Θα μπορούσαμε να πούμε ότι το χωρικό πρότυπο είναι μητροπολιτικό γύρω από ένα δίπολο. Η πρωτεύουσα περιφέρεια (PL12) μαζί με την PL22 συμμετέχουν με το διπλάσιο και άνω ποσοστό στον συνολικό πληθυσμό συγκεντρώνοντας το 25,8%. Το φαινόμενο αυτό δικαιολογείται στην περίπτωση της πρωτεύουσας περιφέρειας αλλά είναι πιο αξιοσημείωτο για την PL22 καθώς κατά μήκος των συνόρων με την Τσεχία η χώρα παύει να είναι πεδινή και κυριαρχούν όρη. Η ίδια

περιφέρεια είναι καθώς φαίνεται και περισσότερο πυκνοκατοικημένη με σημαντική διαφορά από όλες τις άλλες. Οι συνοριακές περιφέρειες σημειώνουν πιο μειωμένους δημογραφικούς δείκτες. Ειδικά για τις περιφέρειες κατά μήκος των συνόρων με την Γερμανία, παρατηρούμε ότι η κεντρική και η βόρεια περιφέρεια έχουν μεγάλη απόκλιση (σχεδόν υποδιπλάσια) πυκνοκατοίκησης από την νότια που συνορεύει με την Γερμανία και την Τσεχία. Τα βορειοανατολικά σύνορα της χώρας φαίνεται να είναι πιο αδύναμα ωστόσο δεν υπάρχει μεγάλη ανομοιογένεια ανάμεσα σε Δυτικά και Ανατολικά σύνορα. Διαχρονικά, η Πολωνία υπέστη μείωση του πληθυσμού της με ρυθμό που βαίνει μειούμενος. Οι περιφέρειες που βρίσκονται κατά μήκος του «άξονα» κατάφεραν να αυξήσουν διαχρονικά τον πληθυσμό τους (μέσα σε αυτές οπωσδήποτε και η πρωτεύουσα).

Η Σλοβενία (Πίνακας 10) έχει μόνο δύο περιφέρειες, οι οποίες αποτελούν σύνορα με την ΕΕ-15. Η «στενή» επαφή της με την αναπτυγμένη Δύση την βοήθησε ιδιαίτερα. Εξ' αιτίας του περιορισμένου αριθμού των περιφερειών δεν μπορούμε να εξάγουμε ασφαλή συμπεράσματα σχετικά με το χωρικό πρότυπο που αναπτύχθηκε. Παρατηρούμε, ωστόσο ότι σημείωσε συνολικά την περίοδο 1995-2006 αύξηση του πληθυσμού της. Η ανατολική περιφέρεια έχασε πληθυσμό ενώ η Δυτική κέρδισε.

Η Σλοβακία (Πίνακας 11), όπως και η Σλοβενία αύξησε τον πληθυσμό της. Η περιφέρεια που συνορεύει σε μεγαλύτερο βαθμό με την ΕΕ-15 είναι η πιο πυκνοκατοικημένη γεγονός που οφείλεται σε μεγάλο βαθμό στην πρωτεύουσα της χώρας. Το χωρικό πρότυπο ακολουθεί μια γραμμική μορφή. Αξιοσημείωτο είναι το γεγονός ότι η περιφέρεια που συνορεύει με την Ουκρανία ³¹ παρουσιάζει τη μεγαλύτερη αύξηση του πληθυσμού της.

Από την πλευρά της ΕΕ-15, τα δεδομένα είναι πολύ διαφορετικά. Στη Γερμανία (Πίνακας 12), το χωρικό πρότυπο είναι μάλλον μητροπολιτικό γύρω από ένα δίπολο Βορρά- Νότου. Αυτές είναι με μεγάλη διαφορά οι πιο πυκνοκατοικημένες. Η παρουσία της πρωτεύουσας στα ανατολικά σύνορα δεν φαίνεται να συνέβαλε στην αύξηση του πληθυσμού. Διαχρονικά, οι κεντρικές περιφέρειες έχασαν πληθυσμό ενώ οι Δυτικές τον αύξησαν κατά πολύ. Κατά μήκος της συνοριακής γραμμής με τις ΧΚΕ φαίνεται ότι κάποιες περιφέρειες χάνουν και κάποιες κερδίζουν πληθυσμό. Ωστόσο, η μείωση ακολουθεί μια πορεία Βορρά-Νότου, καθώς οι Βόρειες περιφέρειες (όπως και από την πλευρά της Πολωνίας) σημειώνουν μεγαλύτερες απώλειες. Επιπλέον, οι κεντρικές συνοριακές περιφέρειες είναι αρκετά πυκνοκατοικημένες.

Η Ιταλία (Πίνακας 13), έχει μόνο μια περιφέρεια που συνορεύει με τις ΧΚΕ. Αυτή βρίσκεται στον ανεπτυγμένο Βορρά. Γενικά, παρατηρείται ότι ο νότος έχασε

---

³¹ Την περίοδο μελέτης η Ουκρανία δεν είναι μέλος της ΕΕ

πληθυσμό και είναι γενικά πιο αραιοκατοικημένος. Η περιφέρεια ITD4 σημείωσε σημαντική αύξηση του πληθυσμού της το διάστημα 1995-2006 και δεν αντιμετωπίζει το πρόβλημα της αραιοκατοίκησης όπως άλλες συνοριακές περιφέρειες.

Τέλος, η Αυστρία (Πίνακας 14) παρουσιάζει έντονα μητροπολιτικό χαρακτήρα. Ο πληθυσμιακή πυκνότητα αυξάνεται καθώς κινούμαστε από τις νότιες συνοριακές περιφέρειες στις ανατολικές και βόρειες. Επιπλέον, η νότια περιφέρεια έχασε διαχρονικά περισσότερο πληθυσμό.

Συμπερασματικά, από τις ΧΚΕ πιο πυκνοκατοικημένες φαίνεται να είναι η Τσεχία και η Πολωνία (χάρτης 15), όχι όμως στις συνοριακές περιφέρειες. Η πληθυσμιακή πυκνότητα σε επίπεδο NUTS III (χάρτης 16) απλώς επιβεβαιώνει το χωρικό πρότυπο που ήδη περιγράψαμε. Από τις χώρες της ΕΕ-15 οι Ανατολικές περιφέρειες μάλλον υστερούν σε δημογραφικούς όρους. Γενικά, η μεταβολή του πληθυσμού την περίοδο 1995-2006 (χάρτης 17) συνηγορεί υπέρ της ανάπτυξης ενός δίπολου Βορρά- Νότου κατά μήκος της συνοριακής γραμμής ΕΕ-15 και ΧΚΕ. Ενώ οι βόρειες συνοριακές περιφέρειες χάνουν πληθυσμό οι Νότιες κερδίζουν είτε από τη μία είτε από την άλλη πλευρά των συνόρων. Στο χάρτη 17 φαίνεται καθαρά η συνολική μείωση του πληθυσμού στις ΧΚΕ. Από τις ΧΚΕ η Σλοβενία και η Σλοβακία κατάφεραν να σημειώσουν αύξηση του πληθυσμού τους ενώ η Ουγγαρία υπέστη τις μεγαλύτερες απώλειες.

4.2.4. Οικονομικά χαρακτηριστικά

Στον πίνακα 15 βλέπουμε το επίπεδο του ΑΕΠ της κάθε μίας ΧΚΕ για το διάστημα 1995-2005. Παρατηρούμε ότι στο σύνολο των 5 χωρών η Σλοβενία έχει το μικρότερο ΑΕΠ το οποίο είναι πολύ κάτω από το Μέσο όρο τους. Ακολουθούν η Σλοβακία, η Τσεχία και η Ουγγαρία ενώ η Πολωνία έχει το μεγαλύτερο ΑΕΠ διπλάσιο σχεδόν του μέσου όρου τους σε όλα τα έτη. Αυτό που αξίζει να παρατηρήσουμε είναι ότι ο μέσος όρος του ΑΕΠ των χωρών αυτών είναι σημαντικά χαμηλότερος από τον αντίστοιχο της ΕΕ-15 όντας μόλις το 1/10 το 1995, το 1/8 το 2000 και το 1/6 το 2005. Στο διάγραμμα παρατηρούμε την μεταβολή του επιπέδου του ΑΕΠ. Είναι προφανές ότι για την περίοδο 1995-2005 την μεγαλύτερη αύξηση στο ΑΕΠ σημειώνει η Πολωνία. Στον πίνακα 16 βλέπουμε τα αντίστοιχα ΑΕΠ των χωρών της ΕΕ-15 για την ίδια χρονική περίοδο. Είναι φανερό η μεγάλη διαφορά τους. Παρατηρούμε ότι το μεγαλύτερο ΑΕΠ έχει διαχρονικά η Γερμανία, η Ιταλία και η Αυστρία να έπεται με μεγάλη διαφορά.

Πιο συγκεκριμένα, οι περιφέρειες κάθε χώρας ανέπτυξαν σε διαφορετικό βαθμό την οικονομία τους. Όλες οι ΧΚΕ αύξησαν σημαντικά το επίπεδο του ΑΕΠ τους την

περίοδο 1995-2005. Στην Τσεχία (Πίνακας 17), η περιφέρεια CZ04 που φαινόταν να είναι η πιο πυκνοκατοικημένη, έχει το δεύτερο μικρότερο κκΑΕΠ μετά από την περιφέρεια CZ07 που συνορεύει με τις υπόλοιπες ΧΚΕ. Η ίδια περιφέρεια σημείωσε και την μικρότερη (συγκριτικά με τις άλλες περιφέρειες) αύξηση του κκΑΕΠ. Οι κεντρικές περιφέρειες της χώρας φαίνεται να έχουν καλύτερες επιδόσεις από τις συνοριακές.

Η Ουγγαρία (Πίνακας 18) αύξησε συνολικά το ΑΕΠ της περισσότερο από την Τσεχία³². Οι οικονομικοί δείκτες επαληθεύουν πανηγυρικά την μητροπολιτική δομή της χώρας καθώς το 46,1 % του ΑΕΠ παράγεται εκεί. Το υπόλοιπο ΑΕΠ παράγεται ισόποσα στις άλλες περιφέρειες. Σε όρους κκΑΕΠ οι πιο φτωχές περιφέρειες είναι η HU31 και HU32 (έπεται η HU33), δηλαδή οι ανατολικές συνοριακές περιφέρειες. Η δυτική συνοριακή περιφέρεια HU22 έχει ένα σχετικά καλό επίπεδο ανάπτυξης.

Στην περίπτωση της Πολωνίας (Πίνακας 19), οι ίδιες περιφέρειες που συγκεντρώνουν το μεγαλύτερο μέρος του πληθυσμού (PL 12 και PL22) είναι αυτές που παράγουν το 34,6% του ΑΕΠ της χώρας. Όλες οι υπόλοιπες περιφέρειες συμμετέχουν με συντριπτικά μικρότερα ποσοστά στην συνολική παραγωγή της χώρας. Σε όρους κκΑΕΠ υπερτερεί η πρωτεύουσα περιφέρεια από όλες τις άλλες σε διπλάσιο βαθμό. Οι ανατολικές συνοριακές περιφέρειες έχουν μικρότερο κκΑΕΠ. Από τις Δυτικές συνοριακές περιφέρειες η νοτιότερη είναι πιο εύπορη.

Οι περιφέρειες της Σλοβενίας (Πίνακας 20) συμμετέχουν σχεδόν ισόποσα στην παραγωγή του ΑΕΠ. Η δυτική περιφέρεια είναι ωστόσο πιο ανεπτυγμένη. Στη Σλοβακία (Πίνακας 21), η κεντρική περιφέρεια είναι η φτωχότερη. Η δυτική συνοριακή περιφέρεια είναι η πλουσιότερη και μάλιστα είναι η μοναδική συνοριακή περιφέρεια των ΧΚΕ που έχει το μεγαλύτερο κκΑΕΠ. Συνολικά, μικρότερη αύξηση του ΑΕΠ της διαχρονικά σημείωσε η Σλοβενία και μεγαλύτερη η Σλοβακία.

Από την πλευρά των χωρών της ΕΕ-15 τα οικονομικά δεδομένα διαφοροποιούν πολύ το χωρικό πρότυπο. Οι συνοριακοί ανατολικοί νομοί της Γερμανίας (Πίνακας 22) παρουσιάζουν συνολικά αισθητά χαμηλότερο επίπεδο ανάπτυξης. Οι περιοχές στα σύνορα με την Τσεχία φαίνεται να είναι πιο ανεπτυγμένες από αυτές με την Τσεχία. Η παραγωγή του ΑΕΠ παρουσιάζει έντονη διασπορά μεταξύ των περιφερειών. Επιπλέον, αξίζει να σημειώσουμε ότι μόνο στην πρωτεύουσα περιφέρεια μειώθηκε το ΑΕΠ διαχρονικά.

Στην περίπτωση της Ιταλίας (Πίνακας 23), οι δύο περιφέρειες που συγκεντρώνουν το 30% του ΑΕΠ είναι οι ITC4 και ITE4 όπου και βρίσκονται η Ρώμη και το Μιλάνο αντίστοιχα. Στο κκΑΕΠ φαίνεται ξεκάθαρα η διαφορά Βορρά και Νότου. Η περιφέρεια που συνορεύει με την Σλοβενία έχει κκΑΕΠ πάνω από το μέσο όρο της χώρας.

---

³² Αυτό πιθανά σχετίζεται με τις πρωιμότερες σχέσεις συνεργασίας που ανέπτυξε με την ΕΕ-15.

Η Ιταλία αύξησε το διάστημα 1995-2005 το ΑΕΠ της περισσότερο από τις άλλες δύο.³³

Τέλος οι 3 περιφέρειες που βρίσκονται στο Βόρειο τμήμα της Αυστρίας (στα Σύνορα με Γερμανία) (Πίνακας 24) παράγουν το 58% του συνολικού ΑΕΠ της χώρας. Ωστόσο, οι Δυτικές περιφέρειες φαίνεται να έχουν υψηλότερο κκΑΕΠ. Αυτό οφείλεται πιθανά στο γεγονός ότι είναι πιο αραιοκατοικημένες. Του λόγου το αληθές φαίνεται στο χάρτη 18. Παρατηρούμε συνολικά, ωστόσο, ότι οι χώρες της ΕΕ-15 δεν αύξησαν ποσοστιαία το ΑΕΠ του όσο οι ΧΚΕ (χάρτης 19). Στοιχεία σχετικά με την πραγματική αύξηση του ΑΕΠ σε τιμές αγοράς, μας δίνουν μια πιο αντικειμενική εικόνα (πίνακες 25 έως 32).

4.2.5. Ανεργία

Η ανεργία είναι ένας σημαντικός παράγοντας που επηρεάζει την ανάπτυξη των συνοριακών περιοχών διότι (όπως αναφέραμε σε προηγούμενο κεφάλαιο) οι άνθρωποι πόροι στις συνοριακές περιοχές είναι ζήτημα μείζονος σημασίας. Στους πίνακες 33-39 παρουσιάζεται η ανεργία ως ποσοστό του ενεργού πληθυσμού για την περίοδο 1999-2006. Γενικά δεν υπήρχαν στοιχεία για όλες τις περιφέρειες (χάρτης 20)

Για την Τσεχία (πίνακας 33) η Δυτική και Ανατολική περιφέρεια έχουν διαχρονικά υψηλότερη ανεργία με σημαντική διαφορά από τις άλλες περιφέρειες. Ωστόσο, συνολικά οι Ανατολικές περιφέρειες πάσχουν περισσότερο.

Το ίδιο πρότυπο αναπτύσσεται και στην Ουγγαρία (πίνακας 34) όπου οι Ανατολικές περιφέρειες σημειώνουν υψηλότερη ανεργία. Είναι αξιοσημείωτο ότι η περιφέρεια που συνορεύει με την Αυστρία σημειώνει τη χαμηλότερη ανεργία.

Στην περίπτωση της Πολωνίας (πίνακας 35) τα στοιχεία φανερώνουν μία εντελώς διαφορετική τάση από ότι στις παραπάνω χώρες καθώς οι περιφέρειες που συνορεύουν με την Γερμανία, σημειώνουν σημαντικά υψηλότερα επίπεδα ανεργίας σε σχέση με τις Ανατολικές. Επιπλέον, η κατάσταση στο Βορρά επιδεινώνεται καθώς κινούμαστε Βόρεια κατά το μήκος του Δυτικού συνόρου. Η τάση αυτή δεν μεταβάλλεται αισθητά με την πάροδο του χρόνου.

Στη Σλοβακία (πίνακας 36), και στον τομέα της ανεργίας παρατηρείται ένα γραμμικό μοντέλο όπου η ανεργία αυξάνεται όσο προχωράμε ανατολικά. Το μοντέλο αυτό

---

³³ Γενικά, αντιλαμβανόμαστε ότι το επίπεδο ανάπτυξης ενός κράτους και ο ρυθμός μεταβολής του ΑΕΠ σχετίζονται μεταξύ τους με λογαριθμική σχέση. Δηλαδή, όσο πιο ανεπτυγμένο είναι ένα κράτος, τόσο μικρότερη θα είναι (στον ίδιο χρόνο) η αύξηση του ΑΕΠ που θα επιτύχει συγκριτικά με ένα πιο υποανάπτυκτο κράτος, υπό τη συνθήκη ότι ο ρυθμός ανάπτυξης είναι ίδιος και για τα δύο.

στη Σλοβακία καταδεικνύεται και από τους παραπάνω δείκτες που αναλύσαμε.

Στη Γερμανία (πίνακας 37) είναι χαρακτηριστική η διαφοροποίηση των ανατολικών συνοριακών περιοχών σε σχέση με τους Δυτικούς. Η ανεργία εκεί κυμαίνεται σε πολύ υψηλότερα επίπεδα. Επιπλέον, υπάρχει αυτή η χαρακτηριστική διαφορά ανάμεσα στο Βορρά και το Νότο. Καθώς κινούμαστε προς τις νότιες περιφέρειες η ανεργία μειώνεται.

Στην Ιταλία (πίνακας 38), όπως και στους δείκτες που αναλύσαμε παραπάνω, η περιφέρεια που συνορεύει με την Σλοβενία δεν φαίνεται να σημειώνει κάποια ιδιαίτερη διαφοροποίηση σε σχέση με τον υπόλοιπο ανεπτυγμένο Νότο. Εκεί που είναι εμφανής η διαφορά είναι στο διαχωρισμό της χώρας σε Βορρά και Νότο.

Τέλος στην Αυστρία (πίνακας 39) η ανεργία φαίνεται να είναι σε ίδια επίπεδα σε όλες τις περιφέρειες. Είναι χαρακτηριστικό ότι η πρωτεύουσα σημειώνει την υψηλότερη ανεργία.

Γενικά το πρότυπο, όπως το περιγράψαμε αλλά και όπως φαίνεται από το χάρτη 20 τείνει υπέρ του σχηματισμού ενός δίπολου Βορρά-Νότου με πολύ διαφορετικές επιδόσεις. Για άλλη μια φορά ο Βόρειος συνοριακός περιφέρειες υστερούν έναντι της ενδοχώρας ενώ στο νότο συμβαίνει το αντίθετο.

4.2.6. Μεταφορικές υποδομές

Οι μεταφορικές υποδομές παίζουν με τη σειρά τους σημαντικό ρόλο στην ανάπτυξη των συνοριακών περιοχών. Ειδικότερα η συνδεσιμότητα μεταξύ των περιοχών είναι σημαντική. Τα δίκτυα όμως δεν είναι εξίσου ανεπτυγμένα κατά μήκος της συνοριακής γραμμής ΕΕ-15 και ΧΚΕ.

Το μεταφορικό δίκτυο ανάμεσα στην Ιταλία και τη Σλοβενία είναι βασικά οδικό και σιδηροδρομικό. Επειδή όμως η σιδηροδρομικές μεταφορές δεν είναι εύκολες, χρησιμοποιείται περισσότερο το οδικό δίκτυο. Έτσι, κυρίως το καλοκαίρι, το δίκτυο δεν επαρκεί καθώς υπάρχουν μεγάλες ροές τουριστών και δημιουργούνται συχνά φαινόμενα συμφόρησης. Μέσω του INTERREG IIA έγιναν κάποια σημαντικά βήματα και το δίκτυο βελτιώθηκε. Ο σημαντικότερος άξονας στην περιοχή είναι ο Διευρωπαϊκός άξονας Νο 5 Lyon-Turin-Trieste-Ljubljana-Kiev. Δεν υπάρχουν στην περιοχή δημόσιες διασυνοριακές μεταφορές.

Η ΔΖ Αυστρίας και Σλοβακίας, έχει να επιδείξει γενικά καλές συνδέσεις με τα διευρωπαϊκά μεταφορικά δίκτυα. Η παρουσία των δύο πρωτευουσών οδηγεί σε μια πληθώρα μέσων μεταφορών (οδικό δίκτυο, αεροδρόμια, σιδηροδρομικό δίκτυο). Ωστόσο,

παρατηρείται ότι ενώ στη συνοριακή περιοχή Αυστρίας/Σλοβακίας/Ουγγαρίας υπάρχει τόσο οδική όσο και σιδηροδρομική σύνδεση σχετικά επαρκής, τα δίκτυα αυτά είναι ανεπαρκώς ανεπτυγμένα στην υπόλοιπη περιοχή. Συνολικά, το βόρειο τμήμα της ΔΖ έχει πολύ χαμηλότερο επίπεδο οδικού δικτύου. Η συμφόρηση του οδικού δικτύου ανάμεσα σε Βιέννη και Μπρατισλάβα αναμένεται να αντιμετωπιστεί όταν θα ανοίξει για το κοινό ο περιφερειακός που ενώνει τον αυτοκινητόδρομο Α4 (Βιέννη-Βουδαπέστη) με τη Βόρεια παράκαμψη Kittsee/ Javorse. Από τους διευρωπαϊκούς άξονες που καθορίστηκαν στη συμφωνία του Helsinki οι IV και VA έχουν συνδέσεις με την περιοχή. Η σιδηροδρομική σύνδεση (κέντρα της οποίας είναι οι δύο πρωτεύουσες) δεν έχει αναπτυχθεί μεταξύ των περιοχών. Ο άξονας Parndorf- Kittsee- Bratislava έχει αναβαθμιστεί ενώ σε διαδικασία αναβάθμισης βρίσκεται και ο Vienna- Hainburg- Bratislava.

Γενικά....(χάρτης μεταφορικών υποδομών)

4.3. Συμπεράσματα

Προσπαθώντας να σκιαγραφήσουμε την τάση ανάπτυξης γύρω από την συνοριακή γραμμή ΕΕ-15 και ΧΚΕ καταλήγουμε σε κάποια ενδιαφέροντα συμπεράσματα. Πρώτον οι περιφέρειες και από τις δύο πλευρές των συνόρων έχουν την τάση να αναπτύσσονται προς τα δυτικά. Θα μπορούσαμε να πούμε ότι οι περιφέρειες των ΧΚΕ προσπαθούν να «ακουμπήσουν» την ΕΕ-15 ενώ οι χώρες της ΕΕ προσπαθούν να απομακρυνθούν από αυτές. Μοιάζει σαν ένα περίεργο κυνηγητό στο χώρο.

Δεύτερον, σχετικά με τον πληθυσμό των περιοχών γύρω από την συνοριακή αυτή γραμμή, μπορούμε να πούμε ότι αναπτύσσονται δύο κάθετοι άξονες πυκνοκατοίκησης (που εκτείνονται από Βορρά σε Νότο) σε απόσταση από την ζώνη αυτή. Το γεγονός αυτό φανερώνει την μη επιθυμία των κατοίκων να ζήσουν στη συνοριακή περιοχή. Επιπλέον, ακόμη και αν το σχήμα αυτό σταδιακά αλλάζει, η αύξηση του πληθυσμού είναι ένα πολύπλοκο φαινόμενο που σχετίζεται βασικά με το επίπεδο ανάπτυξης των περιοχών αλλά και με την ποιότητα του πληθυσμού (πληθυσμιακές πυραμίδες).

Τρίτον, ο πληθυσμός έχει την τάση να φεύγει από το βόρειο τμήμα της συνοριακής γραμμής ενώ αντίθετα στο νότιο τμήμα της να αυξάνεται. Αυτή η διαφοροποίηση μεταξύ Βορρά και Νότου ισχύει και στην περίπτωση του επιπέδου ανάπτυξης καθώς το νότιο τμήμα της συνοριακής γραμμής τείνει να έχει υψηλότερο επίπεδο διαβίωσης.

Το μοντέλο αυτό ανάπτυξης Βορρά- Νότου είναι ακριβώς αντίστροφο με το

χωρικό πρότυπο ανάπτυξης της ΕΕ. Καθώς οι Βόρειες χώρες είναι πιο ανεπτυγμένες από τις Νότιες, το Βόρειο τμήμα της συνοριακής γραμμής είναι πιο υποανάπτυκτο σε σχέση με το Βόρειο.

Το επίπεδο του κκΑΕΠ φαίνεται να επιβεβαιώνει αυτό το χωρικό πρότυπο ανάπτυξης Βορρά-Νότου καθώς οι περιφέρειες στο νότιο τμήμα της συνοριακής γραμμής, τείνουν προς αυτήν ενώ αντίθετα στο Βόρειο απομακρύνονται. Το ίδιο ισχύει και στο δείκτη της ανεργίας.

Συμπεράσματα Διπλωματικής εργασίας

Τα σύνορα είναι ένα φαινόμενο πολύπλευρο, η μελέτη του οποίου αποτελεί δύσκολο εγχείρημα. Οι ιδιαιτερότητες που συναντώνται στις συνοριακές περιοχές δεν απαντώνται σε άλλα σημεία του χώρου. Για το λόγο αυτό η ανάπτυξη των περιοχών γύρω από τα σύνορα αποτελεί μια πραγματική πρόκληση για την επιστήμη της περιφερειακής ανάπτυξης.

Το εγχείρημα της ενοποίησης του Ευρωπαϊκού χώρου, συνδέεται άμεσα με την ανάπτυξη των συνοριακών περιοχών. Και η ανάπτυξη τους βασιζέται άμεσα στην ανάπτυξη της διασυνοριακής συνεργασίας. Καμία άλλη κεντρικά κατευθυνόμενη μορφή επέμβασης δεν θα ήταν τόσο αποτελεσματική, καθώς οι κάτοικοι που ζουν σε συνοριακές περιοχές είναι περισσότερο καταρτισμένοι και αρμόδιοι σχετικά με την ζωή γύρω από αυτά.

Η συνοριακή γραμμή μεταξύ ΕΕ-15 και ΧΚΕ αποτελεί για λόγους ιστορικούς, οικονομικούς, κοινωνικούς και πολιτικούς μια πραγματική διαχωριστική γραμμή. Θα μπορούσαμε να πούμε ότι κανένα άλλο σύνορο στον Ευρωπαϊκό χώρο δεν αντιμετωπίζει τόσες πολλές προκλήσεις όσο αυτό. Αν και ο χρόνος που πέρασε από την ένταξη των ΝΚΜ στην ΕΕ δεν αφήνει περιθώρια για μια ξεκάθαρη καταγραφή των τάσεων, είναι γεγονός ότι με την πάροδο του χρόνου, από την διάλυση ακόμα της ΕΣΣΔ, οι οξείες γραμμές φαίνεται να ξεθωριάζουν.

Τα προγράμματα που υιοθέτησε η ΕΕ προς την κατεύθυνση αυτή υπήρξαν μέχρι ένα βαθμό αποτελεσματικά, κυρίως γιατί εξασφάλισαν στις περιοχές γύρω από τη συνοριακή αυτή γραμμή τα απαραίτητα (θεμέλια) στοιχεία για ανάπτυξη. Την περίοδο 1994-2006, οι τάσεις καταγράφονται θετικές. Η συνεργασία ευνόησε τις περιοχές γύρω από τη συνοριακή γραμμή με διαφορετικό κάθε φορά τρόπο. Οι Δύση επέκτεινε την αγορά προς την Ανατολή ενώ η Ανατολή επωφελήθηκε από την εισροή κεφαλαίων. Η προγραμματική περίοδος που διανύουμε αλλά και αυτές που θα έρθουν θα ξεκαθαρίσουν ακόμη περισσότερο το τοπίο της διασυνοριακής συνεργασίας αλλά και θα οξύνουν (στα μάτια μας) τις διαφορές ανάμεσα σε στις επιμέρους ζώνες.

Το πρότυπο ανάπτυξης των χωρών που περιβάλλουν αυτή τη συνοριακή γραμμή είναι έντονα διαφοροποιημένο. Η ανάπτυξη των περιφερειών που εφάπτονται σ αυτήν, όμως, δημιουργεί ένα ξεκάθαρο πρότυπο. Πέρα από την τάση την Ανατολής να προσεγγίσει τη Δύση, η συνοριακή γραμμή χωρίζεται ξεκάθαρα σε Βόρειο και Νότιο τμήμα, με το πρώτο να είναι πιο αδύναμο και το δεύτερο να αναπτύσσεται ταχύτερα. Αυτή η τάση είναι αντιπαράλληλη σε σχέση με το πρότυπο ανάπτυξης της ΕΕ. Οι ιστορικοί

παράγοντες φαίνεται ότι έπαιξαν καθοριστικό ρόλο και εν τέλει αποδεικνύεται ότι στην προκειμένη περίπτωση η ιστορία έχει εξέχουσα θέση.

Η ιστορία όμως δεν είναι ο μόνος παράγοντας για την ανάπτυξη αυτού του προτύπου. Η πολύ καλή επίδοση της Σλοβενίας σε όλη τη μεταβατική διαδικασία αλλά και ο ρόλος της Αυστρίας που αντιμετώπισε με μεγαλύτερη συνέπεια τη σχέση της με τους γείτονες, είναι ακόμη δύο παράγοντες που συνηγορούν υπέρ της βελτίωσης των σχέσεων Δύσης-Ανατολής περισσότερο στο Νότο.

Το ερώτημα που εύλογα τίθεται από τα παραπάνω είναι κατά πόσο το πρότυπο αυτό επικρατεί ή εξαφανίζεται. Οι τάσεις που παρατηρούνται από την μελέτη της εξέλιξης των ανισοτήτων δείχνουν ότι οι Βόρειες περιφέρειες τείνουν να μειώνουν ταχύτερα τις ανισότητές τους, γεγονός που μας δίνει την δυνατότητα να υποθέσουμε ότι το χωρικό πρότυπο που περιγράψαμε παραπάνω, τείνει να εξαλείφεται. Το ερώτημα, λοιπόν, που γεννάται σε αυτό το σημείο είναι πόσος χρόνος χρειάζεται έτσι ώστε να γίνει η συνοριακή γραμμή ομοιογενής.

Κλείνοντας, θα λέγαμε ότι οι τάσεις που παρουσιάζονται και το χωρικό πρότυπο των περιοχών που αναπτύχθηκε κατά μήκος της συνοριακής γραμμής μεταξύ ΕΕ-15 και ΧΚΕ σαφώς διαμορφώθηκε μέχρι ένα βαθμό από τα προγράμματα που αναπτύχθηκαν. Καθώς τα αποτελέσματα της διασυνοριακής συνεργασίας φαίνεται να είναι θετικότερα στο μέλλον, η καταγραφή των παραπάνω τάσεων μπορεί να θέσει το πρόβλημα της ανάπτυξης των περιοχών αυτών υπό ένα πρίσμα πιο στοχευμένο.

Παράρτημα

Πίνακας 1: Euroregions μεταξύ ΕΕ-15 και ΧΚΕ

No	Euregio	Χώρες που συμμετέχουν
1	Euregio Bayerischer Wald-Böhmerwald-Sumava	AT CZ DE
2	Euregio Weinviertel/ Sudmahren/ Westslowakei	AT CZ SK
3	Euregio West Nyugat Pannonia	AT HU
4	Euregio Steiermark-Slowenien	AT SL
5	Euregio Silva Nortica	AT CZ
6	Euroregion Allgäu-Ausserfern-Kleinwalsertal/Bregenzerwald	AT SL
7	ARGE Karnten-Slowenien	AT SL
8	Euroregion Bratislava – Brünn - Győr - Sopron- Eisenstadt – Wien - St.Pölten	AT CZ HU SK
9	Euroregion Egrensis	AT CZ D
10	Euroregion Krušnohori	CZ D
11	Euroregion Labe/Elbe	CZ D
12	Euroregion Neisse-Nisa-Nysa	CZ DE
13	Euroregion Glacensis	CZ D PL
14	EURegio Pomerania	DE PL
15	Euroregion Pro Europa Viadrina	DE PL
16	Euroregion Erzgebirge	CZ DE
17	Regio Friuli Venezia	IT SL
18	Sprewa-Nysa-Bohr (Spree-Neisse-Bober)	DE PL

Πηγή: europa

Πίνακας 2: Προγράμματα INTERREG IIA μεταξύ ΕΕ-15/ ΝΚΜ

Κωδικός	Συνοριακή ομάδα / Προγράμματα	Συνολικός προϋπολογισμός (εκ €)	Πόροι από ΕΕ (εκ €)	Κατηγορία Προγράμματος
23	D/PL: POMERANIA	98	65	Large
24	D/PL: Brandenburg	137	75	Large
25	D/PL/CZ: Saxony	223	152	Large
26	D/CZ: Bavaria/CZ	41	17	Small
43	I/SLO	31	16	Small
46	A/CZ	13	5	Small
47	A/H	40	11	Small
48	A/SK	20	6	Small
49	A/SLO	22	9	Small
Συνολικά (Εξωτερικά σύνορα)		1793	979	
Σύνολο δέσμης Α		4937	2664	

Πηγή: European Commission, 2000

Πίνακας 3: Συνολική κατανομή προγραμμάτων INTERREG σε διασυνοριακές δράσεις

	INTERREG I (1990-1993)	INTERREG II (1994-1999)	INTERREG III (2000-2006)
ΑΞΟΝΑΣ Α	31 Προγράμματα (4 σε θαλάσσια σύνορα)	79 Προγράμματα	72 Προγράμματα
		59 Προγράμματα (16 σε θαλάσσια σύνορα) 31 σε εσωτερικά σύνορα 28 σε εξωτερικά	53 Προγράμματα (14 σε θαλάσσια σύνορα) 24 σε εσωτερικά σύνορα 29 σε εξωτερικά (εκ των οποίων 12 με ΝΚΜ)

Πηγή: European Commission

Πίνακας 4: Κατάταξη των συνόρων με όρους Απομόνωσης και Συνεργασίας στην αρχή της περιόδου 1994-1999

Συνοριακή ζώνη	Βαθμός Απομόνωσης	Βαθμός Συνεργασίας
Σύνορα μεταξύ Γερμανίας και ΧΚΕ	H	C*
Σύνορα μεταξύ Αυστρίας/ Ιταλίας και ΧΚΕ	H (M: εσ.σύνορα)	C* (B: A/I)

Πηγή: European Commission, 2000

Βαθμός Απομόνωσης:

H = Υψηλός = ανεπαρκή μεταφορικά δίκτυα (έλλειψη / ανυπαρξία σημαντικών συνοριακών διασταυρώσεων, τούνελ, κλπ)

M = Μέσος = Διαθέσιμα δίκτυα αλλά η καθημερινή επαφή είναι ανέφικτη (πχ λόγω χρόνου, απόστασης, κόστους)

L = Χαμηλός = Επαρκή δίκτυα διαθέσιμα και η καθημερινή επαφή είναι εφικτή (πχ σε σύγκριση με το επίπεδο άνεσης και το κόστος μεταφοράς στα αντίστοιχα εθνικά δίκτυα)

Βαθμός Συνεργασίας:

A = Εκτεταμένη/Μακροχρόνια ανεπίσημη συνεργασία + πλήρως ολοκληρωμένη επίσημη συνεργασία στον σχεδιασμό/διαχείριση προγραμμάτων

B = Ανεπίσημη συνεργασία +μερική επίσημη συνεργασία στον σχεδιασμό/διαχείριση προγραμμάτων

C = Ανεπίσημη συνεργασία μόνο

* Εξωτερικά σύνορα με πρώην Κομμουνιστικές χώρες καλύπτονται από το Phare/Tacis CBC μετά το 1994

Πίνακας 5: Υπολογισμός του CV_w και max/min των συνοριακών περιφερειών ΕΕ-15 με ΧΚΕ για την περίοδο 1995-1995

INTERREG	Δείκτης	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005
Western Pomerania	CV _σ	0,542	0,519	0,501	0,485	0,484	0,444	0,424	0,435	0,469	0,466	0,422
	max/min CV	5,456	4,800	4,375	4,056	4,039	3,414	3,144	3,277	3,774	3,723	3,113
Brandenburg-Lubuskie	CV _σ	0,910	0,871	0,839	0,814	0,812	0,748	0,715	0,733	0,789	0,781	0,706
	max/min CV	0,526	0,514	0,496	0,480	0,484	0,458	0,435	0,444	0,467	0,459	0,416
Saxony-Lower Silesia	CV _σ	6,060	5,636	5,055	4,642	4,761	4,169	3,738	3,895	4,368	4,169	3,428
	max/min CV	0,937	0,917	0,884	0,856	0,864	0,818	0,779	0,795	0,837	0,818	0,741
AT-CZ	CV _σ	0,693	0,658	0,622	0,601	0,599	0,547	0,527	0,547	0,591	0,585	0,514
	max/min CV	5,514	4,843	4,291	4,015	3,991	3,419	3,228	3,411	3,892	3,818	3,114
AT-SK	CV _σ	0,980	0,930	0,880	0,850	0,848	0,774	0,745	0,773	0,836	0,827	0,727
	max/min CV	0,697	0,694	0,693	0,692	0,692	0,691	0,689	0,686	0,686	0,684	0,680
AT-HU	CV _σ	8,756	7,730	7,477	6,994	7,228	6,888	6,184	5,483	5,468	5,220	4,713
	max/min CV	1,715	1,711	1,708	1,705	1,706	1,704	1,700	1,694	1,693	1,690	1,686
AT-SL	CV _σ	0,475	0,475	0,473	0,470	0,472	0,469	0,470	0,468	0,467	0,465	0,465
	max/min CV	5,553	5,239	4,426	4,286	4,708	4,183	3,957	3,565	3,194	2,828	2,355
IT-SL	CV _σ	1,137	1,135	1,119	1,115	1,122	1,111	1,107	1,097	1,086	1,076	1,061
	max/min CV	0,613	0,598	0,557	0,538	0,515	0,495	0,487	0,442	0,414	0,404	0,403
Saxony-CZ	CV _σ	4,166	3,972	3,514	3,331	3,120	2,961	2,900	2,583	2,415	2,355	2,348
	max/min CV	0,867	0,845	0,788	0,761	0,728	0,700	0,689	0,625	0,586	0,571	0,569
Bavaria-CZ	CV _σ	0,558	0,557	0,549	0,545	0,544	0,543	0,541	0,537	0,535	0,534	0,533
	max/min CV	2,922	2,864	2,649	2,521	2,512	2,518	2,456	2,273	2,265	2,235	2,208
Saxony-CZ	CV _σ	1,085	1,082	1,071	1,064	1,062	1,061	1,056	1,048	1,046	1,045	1,043
	max/min CV	0,309	0,352	0,339	0,311	0,297	0,298	0,292	0,273	0,250	0,239	0,231
Bavaria-CZ	CV _σ	1,895	2,086	2,026	1,905	1,845	1,850	1,825	1,753	1,665	1,629	1,602
	max/min CV	0,437	0,498	0,480	0,441	0,420	0,422	0,413	0,387	0,353	0,338	0,327
Saxony-CZ	CV _σ	0,548	0,541	0,539	0,536	0,539	0,536	0,533	0,528	0,530	0,529	0,521
	max/min CV	4,307	3,852	3,728	3,502	3,685	3,508	3,388	3,081	3,083	2,967	2,641
Bavaria-CZ	CV _σ	1,169	1,151	1,146	1,137	1,143	1,132	1,124	1,108	1,112	1,105	1,086
	max/min CV	0,654	0,649	0,648	0,646	0,647	0,645	0,641	0,636	0,636	0,633	0,630
Bavaria-CZ	CV _σ	6,142	5,297	5,307	5,119	5,423	5,241	4,815	4,265	4,149	3,927	3,577
	max/min CV	1,449	1,439	1,438	1,435	1,437	1,434	1,428	1,419	1,417	1,413	1,405

Πίνακας 6: Μεταβολή (%) του ΑΕΠ των ΝΚΜ της ΕΕ κατά τη διάρκεια της μετάβασης

	1989	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999
Ουγγαρία	0.7	-3.5	-11.9	-3.1	-0.6	2.9	1.5	1.3	4.6	4.9	4.5
Πολωνία	0.2	-11.6	-7	2.6	3.8	5.2	7	6.1	6.9	4.8	4.1
Σλοβακία	1.4	-2.5	-14.6	-6.5	-3.7	4.9	6.7	6.2	6.2	4.1	1.9
Σλοβενία	-1.8	-4.7	-8.9	-5.5	2.8	5.3	4.1	3.5	4.6	3.8	4.9
Τσεχία	1.4	-1.2	-11.6	-0.5	0.1	2.2	5.9	4.8	-1	-2.2	-0.2
Βουλγαρία	0.5	-9.1	-11.7	-7.3	-1.5	1.8	2.1	-10.9	-6.9	3.5	2.4
Εσθονία	8.1	-6.5	-13.6	-14.2	-9	-2	4.3	3.9	10.6	4.7	-1.1
Λετονία	6.8	2.9	-10.4	-34.9	-14.9	0.6	-0.8	3.3	8.6	9.3	0.1
Λιθουανία	1.5	-5	-5.7	-21.3	-16.2	-9.8	3.3	4.7	7.3	5.1	-4.2
Ρουμανία	-5.8	-5.6	-12.9	-8.8	1.5	3.9	7.1	3.9	-6.1	-5.4	-3.2

Πηγή: Καλλιώρας, 2007

Πίνακας 7: Δημογραφικά χαρακτηριστικά των περιφερειών της Τσεχίας

Γεωγραφική ενότητα	Πληθυσμός(σε χιλ.)	Ποσοστό συμμετοχής στον πληθυσμό της χώρας	Πυκνότητα (κατ./τ.χιλμ)	Ποσοστό μεταβολής πληθυσμού	Ποσοστό μεταβολής πληθυσμού		
					1995-2000	2000-2004	2004-2006
Περιφέρειες NUTS II	2006	2006	2006	1995-2006	1995-2000	2000-2004	2004-2006
cz	10.269,1	100	132,9	-0,59	-0,56	-0,55	0,52
cz01	1.184,9	11,5	2443	-2,35	-2,43	-1,35	1,42
cz02	1.166,7	11,4	108	5,07	0,50	2,35	2,30
cz03	1.181,9	11,5	69,3	-0,12	-0,48	-0,18	0,54
cz04	1.127,7	11,0	133	-0,27	0,08	-0,51	0,16
cz05	1.485,8	14,5	121,2	-0,54	-0,32	-0,57	0,36
cz06	1.642,7	16,0	119,7	-1,33	-0,42	-1,06	0,15
cz07	1.229,5	12,0	134,8	-1,11	-0,29	-1,03	0,20
cz08	1.250,0	12,2	235,2	-3,57	-1,14	-1,68	-0,71

Πηγή: Eurostat-Ιδία επεξεργασία

Πίνακας 8: Δημογραφικά χαρακτηριστικά των περιφερειών της Ουγγαρίας

Γεωγραφική ενότητα	Πληθυσμός(σε χιλ.)	Ποσοστό συμμετοχής στον πληθυσμό της χώρας	Πυκνότητα (κατ./τ.χιλμ)	Ποσοστό μεταβολής πληθυσμού	Ποσοστό μεταβολής πληθυσμού		
					1995-1999	2000-2003	2004-2006
Περιφέρειες NUTS II	2006	2006	2006	1995-2006	1995-1999	2000-2003	2004-2006
hu	10.071,4	100	108,3	-1,56	-1,60	0,61	-0,58
hu10	2.864,2	28,4	414,0	-1,17	-1,65	-0,83	1,29
hu21	1.107,8	11,0	99,7	-0,81	-0,65	0,33	-0,50
hu22	999,8	9,9	88,2	0,03	-1,42	1,82	-0,40
hu23	969,2	9,6	68,4	-3,04	-2,17	0,91	-1,78
hu31	1.256,5	12,5	93,6	-3,47	-2,15	0,92	-2,23
hu32	1.529,2	15,2	86,3	-0,97	-1,16	1,56	-1,40
hu33	1.344,8	13,4	73,3	-2,04	-2,00	1,34	-1,40

Πηγή: Eurostat-Ιδία επεξεργασία

Πίνακας 9: Δημογραφικά χαρακτηριστικά των περιφερειών της Πολωνίας

Γεωγραφική ενότητα	Πληθυσμός(σε χιλ.)	Ποσοστό συμμετοχής στον πληθυσμό της χώρας	Πυκνότητα (κατ./τ.χιλμ)	Ποσοστό μεταβολής πληθυσμού	Ποσοστό μεταβολής πληθυσμού		
					1995-1999	2000-2003	2004-2005
Περιφέρειες NUTS II	2005	2005	2005	1995-2005			
pl	38.165,4	100,00	122,1	-1,11	-0,87	-0,19	-0,04
pl11	2.582,6	6,77	141,8	-4,13	-2,17	-1,54	-0,38
pl12	5.151,9	13,50	144,9	1,85	1,07	0,57	0,21
pl21	3.263,2	8,55	214,8	2,45	1,00	1,27	0,20
pl22	4.693,3	12,30	380,6	-4,72	-2,91	-1,44	-0,31
pl31	2.182,4	5,72	86,9	-2,84	-1,68	-0,88	-0,27
pl32	2.098,1	5,50	117,6	-0,21	-0,10	-0,14	0,02
pl33	1.286,9	3,37	109,9	-3,43	-2,12	-1,04	-0,25
pl34	1.201,1	3,15	59,5	-1,64	-0,76	-0,65	-0,22
pl41	3.368,9	8,83	113	1,23	0,43	0,61	0,19
pl42	1.694,5	4,44	74	-1,39	-1,21	-0,12	-0,06
pl43	1.009,2	2,64	72,1	-0,42	-0,51	0,07	0,02
pl51	2.890,6	7,57	144,9	-3,36	-2,51	-0,65	-0,18
pl52	1.049,5	2,75	111,5	-4,29	-2,05	-1,79	-0,39
pl61	2.068,3	5,42	115,1	-1,11	-1,06	-0,05	0,00
pl62	1.428,7	3,74	59,1	-1,56	-1,80	0,24	-0,01
pl63	2.196,5	5,76	120,1	1,60	0,34	1,04	0,23

Πηγή: Eurostat-Ιδία επεξεργασία

Πίνακας 10: Δημογραφικά χαρακτηριστικά των περιφερειών της Σλοβενίας

Γεωγραφική ενότητα	Πληθυσμός(σε χιλ.)	Ποσοστό συμμετοχής στον πληθυσμό της χώρας	Πυκνότητα (κατ./τ.χιλμ)	Ποσοστό μεταβολής πληθυσμού	Ποσοστό μεταβολής πληθυσμού		
					1995-1999	2000-2003	2004-2006
Περιφέρειες NUTS II	2006	2006	2006	1995-2006			
si	2.006,9	100,00	99,60	0,97	0,14	0,34	0,49
si01	1.079,9	53,81	89,10	-0,40	-0,39	-0,16	0,15
si02	926,9	46,19	115,50	2,55	0,76	0,93	0,88

Πηγή: Eurostat-Ιδία επεξεργασία

Πίνακας 11: Δημογραφικά χαρακτηριστικά των περιφερειών της Σλοβακίας

Γεωγραφική ενότητα	Πληθυσμός(σε χιλ.)	Ποσοστό συμμετοχής στον πληθυσμό της χώρας	Πυκνότητα (κατ./τ.χιλμ)	Ποσοστό μεταβολής πληθυσμού	Ποσοστό μεταβολής πληθυσμού		
					1995-1999	2000-2003	2004-2006
Περιφέρειες NUTS II	2006	2006	2006	1995-2006			
sk	5.391,4	100,00	110	0,33	0,50	-0,34	0,17
sk01	605,2	11,23	294,9	-2,21	-0,23	-2,78	0,78
sk02	1.862,6	34,55	124,2	-0,72	-0,03	-0,63	-0,07
sk03	1.351,5	25,07	83,1	0,07	0,37	-0,23	-0,07
sk04	1.572,1	29,16	100	2,77	1,53	0,86	0,41

Πηγή: Eurostat-Ιδία επεξεργασία

Πίνακας 12: Δημογραφικά χαρακτηριστικά των περιφερειών της Γερμανίας

Γεωγραφική ενότητα	Πληθυσμός(σε χιλ.)	Ποσοστό συμμετοχής στον πληθυσμό της χώρας	Πυκνότητα (κατ./τ.χιλμ)	Ποσοστό μεταβολής πληθυσμού	Ποσοστό μεταβολής πληθυσμού		
					1995-1999	2000-2003	2004-2006
Περιφέρειες NUTS II	2006	2006	2006	1995-2006	1995-1999	2000-2003	2004-2006
de	82.376,4	100,00	230.7	0,85	0,62	0,40	-0,17
de11	4.006,4	4,86	379.5	3,86	1,81	1,90	0,19
de12	2.733,4	3,32	395.0	3,24	1,21	1,76	0,30
de13	2.192,0	2,66	234.3	5,16	2,42	2,35	0,46
de14	1.805,5	2,19	202.5	4,74	2,37	2,07	0,36
de21	4.258,7	5,17	242.9	6,81	2,15	3,51	1,30
de22	1.195,4	1,45	115.7	4,84	3,03	1,86	0,01
de23	1.088,7	1,32	112.4	3,47	2,34	1,28	-0,13
de24	1.098,0	1,33	151.8	-0,87	0,53	-0,48	-0,92
de25	1.712,4	2,08	236.4	2,84	1,28	1,31	0,27
de26	1.339,7	1,63	157.0	2,00	1,62	0,76	-0,37
de27	1.787,8	2,17	178.9	3,99	1,87	1,97	0,20
de30	3.399,6	4,13	3811.9	-2,12	-2,59	0,12	0,34
de41	1.156,4	1,40	74.6	1,20	3,10	-1,14	-0,80
de42	1.397,2	1,70	99.9	0,02	1,74	-1,15	-0,59
de50	663,7	0,81	1641.7	-2,44	-2,78	0,26	0,08
de60	1.748,9	2,12	2315.9	2,40	0,20	1,40	0,82
de71	3.775,5	4,58	507.1	2,60	1,35	1,10	0,17
de72	1.059,4	1,29	196.9	0,65	0,96	0,20	-0,51
de73	1.248,9	1,52	150.7	-1,33	0,19	-0,65	-0,86
de80	1.700,5	2,06	73.4	-7,48	-2,51	-3,31	-1,49
de91	1.646,1	2,00	203.2	-2,00	-0,62	-0,48	-0,89
de92	2.162,1	2,62	239.0	1,27	1,03	0,46	-0,22
de93	1.703,5	2,07	109.8	6,57	4,47	2,04	0,16
de94	2.476,6	3,01	165.4	5,42	3,19	1,99	0,31
dea1	5.221,9	6,34	987.0	-1,28	-0,59	-0,31	-0,38
dea2	4.381,6	5,32	595.0	4,71	2,22	1,99	0,56
dea3	2.621,0	3,18	379.4	2,10	1,70	0,56	-0,16
dea4	2.067,6	2,51	317.1	3,17	2,44	0,97	-0,22
dea5	3.751,3	4,55	468.7	-1,90	-0,34	-0,73	-0,81
deb1	1.517,7	1,84	188.0	2,25	2,25	0,66	-0,66
deb2	514,6	0,62	104.5	2,08	1,35	0,58	0,16
deb3	2.023,5	2,46	295.3	2,28	1,23	0,81	0,25
dec0	1.046,7	1,27	407.5	-3,59	-1,36	-1,02	-1,17
ded1	1.528,9	1,86	250.8	-11,13	-4,21	-4,47	-2,09
ded2	1.659,8	2,01	209.3	-6,19	-2,57	-2,84	-0,67
ded3	1.073,1	1,30	244.6	-3,79	-1,84	-1,54	-0,37
dee0	2.455,8	2,98	120.1	-11,94	-4,41	-4,95	-2,15
def0	2.833,6	3,44	179.3	4,12	2,35	1,55	0,27
deg0	2.322,9	2,82	143.6	-8,09	-2,89	-3,22	-1,78

Πηγή: Eurostat-Ίδια επεξεργασία

Πίνακας 13: Δημογραφικά χαρακτηριστικά των περιφερειών της Ιταλίας

Γεωγραφική ενότητα	Πληθυσμός(σε χιλ.)	Ποσοστό συμμετοχής στον πληθυσμό της χώρας	Πυκνότητα (κατ./τ.χιλμ)	Ποσοστό μεταβολής πληθυσμού	Ποσοστό μεταβολής πληθυσμού		
					1995-1999	2000-2003	2004-2006
Περιφέρειες NUTS II	2006	2006	2006	1995-2006	1995-1999	2000-2003	2004-2006
it	58.941,5	100,00	199,7	3,56	0,18	2,11	1,30
itc1	4.347,3	7,38	174,9	2,10	-0,79	1,81	1,08
itc2	124,4	0,21	38,4	6,03	1,85	2,78	1,53
itc3	1.609,0	2,73	301,9	-1,63	-3,27	0,09	1,50
itc4	9.510,3	16,14	417,1	6,64	1,21	3,57	2,00
itd1	485,2	0,82	65,8	7,81	2,72	3,08	2,23
itd2	504,8	0,86	82,2	9,45	3,24	4,41	2,10
itd3	4.755,9	8,07	270,7	7,38	2,05	3,74	1,78
itd4	1.210,4	2,05	160,2	2,37	-0,17	1,81	0,74
itd5	4.205,4	7,13	195,4	7,35	1,51	3,89	2,13
ite1	3.629,0	6,16	160,2	3,51	-0,24	2,48	1,29
ite2	870,4	1,48	105,5	6,49	1,05	3,63	1,94
ite3	1.532,5	2,60	160,4	6,24	1,64	3,38	1,35
ite4	5.399,0	9,16	319,5	4,58	-0,63	2,26	2,99
itf1	1.307,6	2,22	122,9	4,03	0,50	2,43	1,15
itf2	320,5	0,54	73,3	-2,56	-2,05	-0,09	-0,41
itf3	5.790,6	9,82	432,4	1,60	0,27	1,06	0,27
itf4	4.070,7	6,91	212,1	0,35	-0,64	0,58	0,40
itf5	592,7	1,01	61,0	-2,82	-1,50	-0,60	-0,69
itf6	2.001,2	3,40	135,6	-3,11	-1,95	-0,68	-0,45
itg1	5.017,0	8,51	197,5	0,20	-0,40	0,42	0,18
itg2	1.657,6	2,81	69,4	0,42	-0,86	0,61	0,66

Πηγή: Eurostat-Ιδία επεξεργασία

Πίνακας 14: Δημογραφικά χαρακτηριστικά των περιφερειών της Αυστρίας

Γεωγραφική ενότητα	Πληθυσμός(σε χιλ.)	Ποσοστό συμμετοχής στον πληθυσμό της χώρας	Πυκνότητα (κατ./τ.χιλμ)	Ποσοστό μεταβολής πληθυσμού	Ποσοστό μεταβολής πληθυσμού		
					1995-1999	2000-2003	2004-2005
Περιφέρειες NUTS II	2005	2005	2005	1995-2005	1995-1999	2000-2003	2004-2005
at	8.236,2	100,00	99,9	3,50	0,79	1,98	0,76
at11	278,8	3,39	75,7	0,39	-0,58	0,47	0,50
at12	1.575,5	19,13	83,2	3,48	1,09	1,66	0,77
at13	1.638,9	19,90	4138,7	5,99	0,67	3,80	1,61
at21	560,1	6,80	59,8	-0,21	-0,21	-0,11	0,11
at22	1.199,8	14,57	73,8	1,17	-0,26	1,01	0,42
at31	1.399,1	16,99	119,1	2,72	0,77	1,52	0,46
at32	527,2	6,40	74,7	3,74	1,25	2,04	0,49
at33	694,6	8,43	55,4	6,19	2,67	2,84	0,79
at34	362,2	4,40	142,8	5,58	2,09	2,81	0,77

Πηγή: Eurostat-Ιδία επεξεργασία

Πίνακας 15: ΑΕΠ των συνοριακών χωρών με ΕΕ-15

	si	cz	sk	hu	pl	MO	MO-ΕΕ-15
1995	15.525,30	42.267,80	14.960,90	35.041,50	106.362,80	42.831,66	448.626,01
1996	16.129,00	48.851,50	16.627,50	36.542,50	123.435,70	48.317,24	470.846,23
1997	17.398,90	50.405,70	18.830,10	41.443,50	138.705,40	53.356,72	495.688,54
1998	18.793,50	55.382,90	19.912,20	43.065,00	153.429,40	58.116,60	518.093,94
1999	20.151,70	56.414,60	19.164,50	46.293,80	157.469,80	59.898,88	545.307,85
2000	21.125,20	61.495,20	22.016,90	52.025,00	185.713,80	68.475,22	582.517,23
2001	22.423,00	69.044,70	23.520,30	59.511,80	212.293,80	77.358,72	604.149,39
2002	24.134,20	80.003,60	25.954,90	70.713,70	209.617,40	82.084,76	625.936,35
2003	25.327,90	80.924,10	29.465,20	74.681,60	191.643,80	80.408,52	637.053,44
2004	26.739,10	88.262,00	34.023,40	82.321,80	204.236,60	87.116,58	667.162,78
2005	28.252,00	100.319,70	38.480,30	88.913,90	244.420,10	100.077,20	690.240,37

Πηγή: Eurostat

Πίνακας 16: ΑΕΠ των συνοριακών χωρών με ΝΚΜ

	at	de	it
1995	183.220,60	1.929.422,00	861.117,60
1996	186.282,80	1.921.660,50	992.152,10
1997	184.287,10	1.907.246,20	1.052.553,80
1998	191.076,40	1.952.107,10	1.087.220,40
1999	200.025,30	2.012.000,00	1.127.091,10
2000	210.392,30	2.062.500,00	1.191.057,30
2001	215.877,90	2.113.160,00	1.248.648,10
2002	220.840,90	2.143.180,00	1.295.225,70
2003	226.175,10	2.163.800,00	1.335.353,70
2004	236.149,10	2.211.200,00	1.390.539,00
2005	245.330,10	2.244.600,00	1.423.048,10

Πηγή: Eurostat

Πίνακας 17: Οικονομικά χαρακτηριστικά των περιφερειών της Τσεχίας

Γεωγραφική ενότητα	ΑΕΠ (σε ευρώ)	Ποσοστό συμμετοχής στον πληθυσμό της χώρας	Ποσοστό μεταβολής ΑΕΠ	ΑΕΠκκ (σε ευρώ)	Ποσοστό μεταβολής ΑΕΠκκ
Περιφέρειες NUTS II	2005	2005	1995-2005	2005	1995-2005
cz	100319,7	100,00	57,87	9802,5	58,26
cz01	24121	24,04	64,91	20512,9	65,98
cz02	10385	10,35	62,33	9023,5	60,86
cz03	10540,3	10,51	56,34	8954,4	56,57
cz04	8794,3	8,77	50,32	7804	50,48
cz05	12307,5	12,27	54,64	8307,3	55,01
cz06	14296,3	14,25	55,88	8714,8	56,53
cz07	9408,9	9,38	52,97	7652,6	53,49
cz08	10466,4	10,43	56,00	8361,1	57,45

Πηγή: Eurostat-Ιδία επεξεργασία

Πίνακας 18: Οικονομικά χαρακτηριστικά των περιφερειών της Ουγγαρίας

Γεωγραφική ενότητα	ΑΕΠ (σε ευρώ)	Ποσοστό συμμετοχής στον πληθυσμό της χώρας	Ποσοστό μεταβολής ΑΕΠ	ΑΕΠκκ (σε ευρώ)	Ποσοστό μεταβολής ΑΕΠκκ
Περιφέρειες NUTS II	2005	2005	1995-2005	2005	1995-2005
hu	88913,9	100,00	60,59	8814,6	61,51
hu10	40974,3	46,08	65,02	14385,4	65,95
hu21	9192,7	10,34	62,32	8285,4	62,93
hu22	8744,5	9,83	59,67	8742,4	60,03
hu23	5955,4	6,70	53,09	6113,8	54,69
hu31	7354,7	8,27	55,92	5808	57,48
hu32	8618,9	9,69	56,23	5605,8	56,84
hu33	8073,4	9,08	51,56	5975,4	52,76

Πηγή: Eurostat-Ιδία επεξεργασία

Πίνακας 19: Οικονομικά χαρακτηριστικά των περιφερειών της Πολωνίας

Γεωγραφική ενότητα	ΑΕΠ (σε ευρώ)	Ποσοστό συμμετοχής στον πληθυσμό της χώρας	Ποσοστό μεταβολής ΑΕΠ	ΑΕΠκκ (σε ευρώ)	Ποσοστό μεταβολής ΑΕΠκκ
Περιφέρειες NUTS II	2005	2005	1995-2005	2005	1995-2005
pl	244420,1	100,00	56,48	6405	56,61
pl11	15190,1	6,21	55,57	5882,4	56,99
pl12	52254,3	21,38	65,89	10144	64,97
pl21	17834,5	7,30	56,86	5466	55,42
pl22	32423,8	13,27	50,38	6909,4	52,24
pl31	9542,1	3,90	49,27	4372,8	50,27
pl32	9276,3	3,80	52,30	4421,8	52,02
pl33	6163	2,52	53,20	4789,7	54,39
pl34	5694,6	2,33	54,38	4741,9	54,75
pl41	23070,6	9,44	60,90	6849	60,09
pl42	10075,5	4,12	51,56	5946,6	51,83
pl43	5830	2,39	53,01	5777,6	52,82
pl51	19125,8	7,82	54,76	6617,2	55,88
pl52	5569,3	2,28	47,01	5307,4	48,79
pl61	11551,1	4,73	50,19	5585,6	50,33
pl62	6998	2,86	54,18	4898,9	54,52
pl63	13821,1	5,65	56,19	6293	55,11

Πηγή: Eurostat-Ιδία επεξεργασία

Πίνακας 20: Οικονομικά χαρακτηριστικά των περιφερειών της Σλοβενίας

Γεωγραφική ενότητα	ΑΕΠ (σε ευρώ)	Ποσοστό συμμετοχής στον πληθυσμό της χώρας	Ποσοστό μεταβολής ΑΕΠ	ΑΕΠκκ (σε ευρώ)	Ποσοστό μεταβολής ΑΕΠκκ
Περιφέρειες NUTS II	2005	2005	1995-2005	2005	1995-2005
si	28252	100,00	45,05	14120,3	44,71
si01	12560	44,46	42,70	11644,3	43,03
si02	15692	55,54	46,93	17016,4	45,85

Πηγή: Eurostat-Ιδία επεξεργασία

Πίνακας 21: Οικονομικά χαρακτηριστικά των περιφερειών της Σλοβακίας

Γεωγραφική ενότητα	ΑΕΠ (σε ευρώ)	Ποσοστό συμμετοχής στον πληθυσμό της χώρας	Ποσοστό μεταβολής ΑΕΠ	ΑΕΠκκ (σε ευρώ)	Ποσοστό μεταβολής ΑΕΠκκ
Περιφέρειες NUTS II	2005	2005	1995-2005	2005	1995-2005
sk	38480,3	100,00	61,12	7143	60,95
sk01	10509,1	27,31	64,91	17444,6	65,76
sk02	12541,7	32,59	60,34	6730,1	60,53
sk03	7445,3	19,35	58,60	5506	58,47
sk04	7984,1	20,75	59,71	5088,9	58,56

Πηγή: Eurostat-Ιδία επεξεργασία

Πίνακας 22: Οικονομικά χαρακτηριστικά των περιφερειών της Γερμανίας

Γεωγραφική ενότητα	ΑΕΠ (σε ευρώ)	Ποσοστό συμμετοχής στον πληθυσμό της χώρας	Ποσοστό μεταβολής ΑΕΠ	ΑΕΠ _{κκ} (σε ευρώ)	Ποσοστό μεταβολής ΑΕΠ _{κκ}
Περιφέρειες NUTS II	2005	2005	1995-2005	2005	1995-2005
de	2244600	100,00	14,04	27219,2	13,20
de11	131253,1	5,85	16,10	32772,2	12,75
de12	84941	3,78	15,28	31114,9	12,54
de13	58416	2,60	17,24	26701,6	12,90
de14	51806,9	2,31	18,79	28730,6	14,84
de21	165322,7	7,37	24,06	39135,4	19,16
de22	32177,3	1,43	19,52	26893,5	15,33
de23	30426	1,36	19,74	27917,8	16,75
de24	29084,2	1,30	9,64	26347	9,91
de25	54806,8	2,44	19,44	32041,2	17,16
de26	36807,6	1,64	18,35	27407,7	16,46
de27	50466,3	2,25	16,55	28234,1	13,08
de30	78988,9	3,52	-5,61	23291,7	-3,18
de41	20376	0,91	17,66	17543,3	16,28
de42	27768,5	1,24	16,92	19807	16,60
de50	24623,8	1,10	14,10	37123,4	16,18
de60	83072	3,70	18,53	47766,8	16,98
de71	140752,2	6,27	15,71	37272,2	13,42
de72	26660,4	1,19	15,79	25087,3	14,95
de73	33484,7	1,49	14,16	26667,7	14,82
de80	31721,2	1,41	9,97	18514,2	15,59
de91	42663	1,90	13,19	25785	14,44
de92	57707,9	2,57	9,63	26653,3	8,33
de93	33018,6	1,47	8,47	19383,5	2,02
de94	58182,9	2,59	15,38	23520	10,62
dea1	158919	7,08	11,42	30375	12,36
dea2	120999,4	5,39	8,48	27682,8	4,17
dea3	59855,4	2,67	12,21	22816,1	10,23
dea4	53771,3	2,40	11,48	25964,1	8,41
dea5	94360,1	4,20	9,86	25040,2	11,12
deb1	34895,3	1,55	11,90	22891,2	9,45
deb2	11834,1	0,53	14,95	23042,5	13,30
deb3	51215,4	2,28	10,54	25332,5	8,51
dec0	27448,4	1,22	11,29	26059,7	13,81
ded1	29085	1,30	14,29	18822,8	22,04
ded2	34313,3	1,53	17,32	20609	21,89
ded3	21881,2	0,97	9,91	20362,8	13,07
dee0	48292,1	2,15	16,55	19457,6	24,64
def0	68644,2	3,06	9,93	24250,2	6,14
deg0	44557,5	1,99	18,05	19002,9	23,46

Πηγή: Eurostat-Ιδία επεξεργασία

Πίνακας 23: Οικονομικά χαρακτηριστικά των περιφερειών της Ιταλίας

Γεωγραφική ενότητα	ΑΕΠ (σε ευρώ)	Ποσοστό συμμετοχής στον πληθυσμό της χώρας	Ποσοστό μεταβολής ΑΕΠ	ΑΕΠκκ (σε ευρώ)	Ποσοστό μεταβολής ΑΕΠκκ
Περιφέρειες NUTS II	2005	2005	1995-2005	2005	1995-2005
it	1423048	100,00	39,49	24281,2	37,61
itc2	115256,1	8,10	34,30	26581,5	33,06
itc2	3522,2	0,25	30,80	28537,2	26,91
itc3	39927,5	2,81	35,41	24935,7	36,75
itc4	298285,2	20,96	40,47	31617,6	36,74
itd1	15194,9	1,07	37,25	31665,5	32,68
itd2	14213,4	1,00	38,78	28426,2	33,03
itd3	135171,2	9,50	41,98	28643,3	37,83
itd4	32892,8	2,31	37,27	27263	35,95
itd5	123709	8,69	39,05	29670,3	34,77
ite1	95504,3	6,71	39,71	26462,3	37,86
ite2	19700,5	1,38	38,10	22817,1	34,34
ite3	36867,8	2,59	40,99	24194,7	37,42
ite4	156746,3	11,01	43,93	29645,4	42,45
itf1	25685,1	1,80	36,39	19723,1	33,99
itf2	5784,6	0,41	35,03	17996,5	36,46
itf3	89708,6	6,30	38,75	15493,8	37,76
itf4	64227,4	4,51	37,96	15781,3	37,76
itf5	10246,9	0,72	38,52	17212,5	39,93
itf6	31389	2,21	40,64	15641	42,27
itg1	78322,4	5,50	37,20	15617,2	37,10
itg2	30692,9	2,16	39,80	18569,5	39,72

Πηγή: Eurostat-Ιδία επεξεργασία

Πίνακας 24: Οικονομικά χαρακτηριστικά των περιφερειών της Αυστρίας

Γεωγραφική ενότητα	ΑΕΠ (σε ευρώ)	Ποσοστό συμμετοχής στον πληθυσμό της χώρας	Ποσοστό μεταβολής ΑΕΠ	ΑΕΠκκ (σε ευρώ)	Ποσοστό μεταβολής ΑΕΠκκ
Περιφέρειες NUTS II	2005	2005	1995-2005	2005	1995-2005
at	245330,1	100,00	25,32	29797,3	22,64
at11	5720,5	2,33	29,33	20528,2	29,08
at12	37540,4	15,30	23,27	23835,9	20,53
at13	67298,3	27,43	24,06	41076,7	19,25
at21	14200	5,79	23,38	25361,8	23,57
at22	30838,8	12,57	26,97	25712,3	26,13
at31	39667,3	16,17	26,75	28361,2	24,72
at32	17394,9	7,09	23,97	33007,5	21,04
at33	21382,6	8,72	27,55	30794,4	22,80
at34	11287,3	4,60	28,34	31176,2	24,12

Πηγή: Eurostat-Ιδία επεξεργασία

Πίνακας 25: Πραγματική αύξηση του ΑΕΠ σε τιμές αγοράς (ως ποσοστό στο ΑΕΠ του προηγούμενου έτους) των περιφερειών της Τσεχίας

Περιφέρειες NUTS II	2000	2001	2002	2002	2004	2005	2006
cz	3.6	2.5	1.9	3.6	4.5	6.4	6.4
cz01	4.3	5.9	0.6	3.8	3.8	7.3	5.4
cz02	5.1	2.9	6.3	3.1	6.4	5.8	7.3
cz03	3.8	1.4	1.3	4.0	7.0	5.3	7.1
cz04	1.8	-1.9	2.7	5.8	1.4	4.6	6.6
cz05	4.5	0.5	1.9	1.5	4.7	7.1	7.3
cz06	3.7	3.7	1.5	4.0	3.4	5.8	5.8
cz07	3.2	1.0	2.3	3.0	5.3	5.3	5.9
cz08	1.5	1.5	0.6	4.0	4.8	8.5	6.8

Πηγή: Eurostat

Πίνακας 26: Πραγματική αύξηση του ΑΕΠ σε τιμές αγοράς (ως ποσοστό στο ΑΕΠ του προηγούμενου έτους) των περιφερειών της Ουγγαρίας

Περιφέρειες NUTS II	2000	2001	2002	2002	2004	2005	2006
hu	5.2	4.1	4.4	4.2	4.8	4.1	:
hu10	6.0	5.5	8.0	2.1	4.0	8.2	:
hu21	9.1	2.1	-1.9	9.5	7.1	3.0	:
hu22	5.6	-2.8	3.2	9.4	0.9	-1.1	:
hu23	1.1	4.3	2.2	1.8	4.7	1.1	:
hu31	2.8	5.0	2.7	4.7	8.3	1.7	:
hu32	5.2	8.5	1.4	5.8	5.0	0.3	:
hu33	2.6	2.5	2.3	2.4	7.7	1.0	:

Πηγή: Eurostat

Πίνακας 27: Πραγματική αύξηση του ΑΕΠ σε τιμές αγοράς (ως ποσοστό στο ΑΕΠ του προηγούμενου έτους) των περιφερειών της Πολωνίας

Περιφέρειες NUTS II	2000	2001	2002	2002	2004	2005
pl	4.3	1.2	1.4	3.9	5.3	3.6
pl11	4.0	1.2	2.6	4.6	4.4	3.4
pl12	3.4	5.3	0.0	4.8	3.8	7.4
pl21	5.6	-2.0	3.3	4.7	5.3	3.8
pl22	4.6	0.7	2.3	3.4	8.6	-0.5
pl31	2.5	2.6	0.5	4.1	2.6	1.9
pl32	1.5	1.9	0.9	4.6	3.8	2.8
pl33	4.1	-1.1	3.0	5.2	3.5	0.2
pl34	6.4	4.0	1.6	2.0	2.8	3.1
pl41	6.9	1.1	-0.2	5.3	7.7	3.9
pl42	5.2	-1.0	0.1	0.3	3.3	3.4
pl43	3.6	-0.6	0.8	2.2	9.1	5.0
pl51	2.6	-1.5	3.1	2.7	4.7	5.2
pl52	5.2	-2.7	0.1	1.5	13.3	0.1
pl61	8.2	1.2	1.4	2.1	4.7	1.5
pl62	3.1	-1.9	2.5	7.7	3.1	2.5
pl63	2.4	0.1	3.4	2.6	5.0	4.4

Πηγή: Eurostat

Πίνακας 28: Πραγματική αύξηση του ΑΕΠ σε τιμές αγοράς (ως ποσοστό στο ΑΕΠ του προηγούμενου έτους) των περιφερειών της Σλοβενίας

Περιφέρειες NUTS II	2000	2001	2002	2002	2004	2005
si	4.1	3.1	3.7	2.8	4.4	4.1
si01	4.6	2.1	3.9	1.4	5.2	3.9
si02	3.8	3.9	3.5	4.0	3.8	4.3

Πηγή: Eurostat

Πίνακας 29: Πραγματική αύξηση του ΑΕΠ σε τιμές αγοράς (ως ποσοστό στο ΑΕΠ του προηγούμενου έτους) των περιφερειών της Σλοβακίας

Περιφέρειες NUTS II	2000	2001	2002	2002	2004	2005
sk	1.4	3.4	4.8	4.8	5.2	6.6
sk0	1.4	3.4	4.8	4.8	5.2	6.6
sk01	3.1	1.6	5.6	3.0	4.5	15.0
sk02	0.2	2.0	4.2	8.3	7.6	6.9
sk03	1.6	4.9	5.7	3.3	3.6	-0.7

Πηγή: Eurostat

Πίνακας 30: Πραγματική αύξηση του ΑΕΠ σε τιμές αγοράς (ως ποσοστό στο ΑΕΠ του προηγούμενου έτους) των περιφερειών της Γερμανίας*

Περιφέρειες NUTS II	2000	2001	2002	2002	2004	2005	2006
de	3.2	1.2	0.0	-0.2	1.1	0.8	2.9
de30	1.1	-1.2	-1.7	-2.2	-2.1	0.9	1.2
de50	4.2	1.1	1.3	0.7	0.2	0.2	2.0
de60	3.9	4.1	0.2	-3.0	0.5	1.5	2.9
de80	0.4	0.3	0.1	-0.2	1.3	-0.1	1.5
dec0	4.5	1.4	-1.2	-0.7	3.4	2.7	2.0
dee0	1.3	0.0	2.1	-0.1	0.6	-0.2	1.8
def0	2.8	1.0	-1.9	0.2	1.1	0.2	2.5
deg	2.1	1.4	0.3	1.8	1.8	0.2	2.7
deg0	2.1	1.4	0.3	1.8	1.8	0.2	2.7

Πηγή: Eurostat

* Για τις περιφέρειες που δεν αναφέρονται δεν υπάρχουν διαθέσιμα στοιχεία

Πίνακας 31: Πραγματική αύξηση του ΑΕΠ σε τιμές αγοράς (ως ποσοστό στο ΑΕΠ του προηγούμενου έτους) των περιφερειών της Ιταλίας

Περιφέρειες NUTS II	2001	2002	2002	2004	2005	2006
it	1.8	0.3	0.0	1.2	0.1	1.9
itc1	0.6	-0.5	0.0	1.2	-0.3	1.6
itc2	2.2	1.3	1.5	1.2	-0.9	0.9
itc3	2.5	-2.1	-0.2	0.5	0.0	0.8
itc4	2.0	0.9	0.2	0.7	-0.4	2.3
itd1	-1.9	-1.3	1.2	2.0	1.2	1.9
itd2	0.5	-0.4	0.4	-0.7	1.1	1.7
itd3	0.8	-1.2	1.4	2.3	0.5	2.5
itd4	3.1	-0.5	-1.9	0.4	3.0	2.7
itd5	1.3	-0.5	-0.5	0.6	1.1	2.2
ite1	2.4	0.5	0.5	0.9	-0.1	2.0
ite2	3.0	-1.0	-0.2	1.5	0.7	2.4
ite3	2.4	2.1	-0.3	1.3	0.5	2.6
ite4	2.0	2.7	-0.4	4.0	-0.1	1.4
itf1	1.0	0.1	-1.2	-2.4	1.5	1.6
itf2	1.2	0.7	-1.6	1.2	0.7	1.4
itf3	3.3	2.0	-0.6	0.4	-1.1	1.4
itf4	1.6	-0.5	-1.0	1.1	-0.4	1.4
itf5	-0.3	0.7	-1.1	1.3	-0.2	2.1
itf6	3.0	-0.3	1.4	2.1	-2.4	1.1
itg1	2.7	0.0	-0.1	0.1	1.3	1.0
itg2	1.8	-0.4	2.1	0.4	0.0	1.3

Πηγή: Eurostat

Πίνακας 32: Πραγματική αύξηση του ΑΕΠ σε τιμές αγοράς (ως ποσοστό στο ΑΕΠ του προηγούμενου έτους) των περιφερειών της Αυστρίας

Περιφέρειες NUTS II	2000	2001	2002	2003	2003	2004
at	3.4	0.8	0.9	1.2	2.3	2.0
at11	4.1	2.4	3.1	2.2	1.9	1.1
at12	4.0	-1.3	1.6	1.3	2.6	0.6
at13	2.4	1.3	1.3	1.0	1.7	1.2
at21	1.2	0.6	0.8	0.8	2.7	2.3
at22	3.3	1.2	-1.6	2.0	3.1	2.6
at31	4.5	1.9	-0.4	1.2	2.7	3.4
at32	2.7	-0.5	0.6	0.9	2.7	1.9
at33	4.4	1.5	2.8	1.6	1.2	3.5
at34	5.2	1.3	2.4	-0.2	2.5	3.4

Πηγή: Eurostat

Πίνακας 33: Ανεργία των περιφερειών της Τσεχίας (ως ποσοστό του οικονομικά ενεργού πληθυσμού)

Περιφέρειες NUTS II	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006
cz01	4.0	4.2	3.9	3.6	4.2	3.9	3.5	2.8
cz02	8.0	7.5	6.7	5.0	5.2	5.4	5.2	4.6
cz03	6.5	6.1	5.7	4.9	5.3	5.8	5.1	4.9
cz04	13.5	14.0	11.8	11.4	11.2	13.1	13.5	12.8
cz05	7.7	6.9	6.2	5.4	6.5	6.7	5.6	6.1
cz06	8.3	7.8	7.8	6.8	7.2	7.9	7.7	7.1
cz07	9.7	10.6	9.5	8.8	8.7	9.8	9.7	7.6
cz08	13.1	14.5	14.4	13.4	14.8	14.6	13.9	12.0

Πηγή: Eurostat

Πίνακας 34: Ανεργία των περιφερειών της Ουγγαρίας (ως ποσοστό του οικονομικά ενεργού πληθυσμού)

Περιφέρειες NUTS II	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006
hu10	5.2	5.2	4.3	4.0	4.0	4.5	5.1	5.1
hu21	6.1	4.9	4.3	5.0	4.6	5.6	6.3	6.0
hu22	4.4	4.2	4.2	4.0	4.6	4.6	5.9	5.7
hu23	8.3	7.8	7.8	7.9	7.9	7.3	8.8	9.0
hu31	11.6	10.1	8.5	8.9	9.7	9.7	10.6	11.0
hu32	10.2	9.2	7.8	7.8	6.8	7.2	9.0	11.0
hu33	5.7	5.1	5.4	6.2	6.5	6.3	8.1	7.8

Πηγή: Eurostat

Πίνακας 35: Ανεργία των περιφερειών της Πολωνίας (ως ποσοστό του οικονομικά ενεργού πληθυσμού)

Περιφέρειες NUTS II	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006
pl11	12.2	16.6	19.8	20.3	19.7	18.8	17.4	13.4
pl12	10.2	13.1	14.6	17.0	16.3	14.6	14.8	12.3
pl21	9.3	11.7	13.0	16.2	18.0	17.3	15.3	12.6
pl22	11.0	17.5	19.7	20.1	20.2	19.3	19.0	14.2
pl31	11.0	14.1	14.7	16.6	16.0	16.7	14.3	12.8
pl32	12.6	15.8	18.0	18.2	17.7	16.6	16.7	13.7
pl33	13.2	15.7	18.0	18.8	19.1	20.6	19.0	15.5
pl34	11.6	15.2	16.0	16.8	17.8	15.6	14.4	11.3
pl41	9.8	13.7	17.7	18.2	17.1	18.2	17.2	12.7
pl42	19.6	19.1	22.4	26.0	25.5	23.8	22.7	17.2
pl43	15.8	20.7	24.3	26.3	24.5	23.2	19.1	14.0
pl51	14.8	21.3	23.7	26.1	26.0	24.9	22.8	17.3
pl52	14.1	15.5	18.1	19.7	18.3	17.8	16.9	13.5
pl61	13.2	17.8	20.0	21.5	21.8	22.1	19.8	16.2
pl62	19.4	23.6	23.5	25.9	23.9	22.3	20.4	16.0
pl63	11.1	16.6	18.5	21.5	20.5	20.2	18.9	13.8

Πηγή: Eurostat

*Για τη Σλοβενία δεν υπάρχουν στοιχεία

Πίνακας 36: Ανεργία των περιφερειών της Σλοβακίας (ως ποσοστό του οικονομικά ενεργού πληθυσμού)

Περιφέρειες NUTS II	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006
sk01	7.4	7.3	8.3	8.7	7.1	8.3	5.3	4.6
sk02	14.2	17.7	18.6	17.5	15.9	14.3	12.5	9.8
sk03	18.5	20.4	20.9	21.4	20.5	22.1	19.6	16.4
sk04	21.3	24.0	23.9	22.2	21.8	24.2	23.1	19.1

Πηγή: Eurostat

Πίνακας 37: Ανεργία των περιφερειών της Γερμανίας (ως ποσοστό του οικονομικά ενεργού πληθυσμού)

Περιφέρειες NUTS II	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006
de11	5.3	3.9	3.6	4.2	5.9	6.7	7.2	6.4
de12	6.2	4.7	4.2	5.0	6.1	7.0	7.5	7.1
de13	5.3	4.4	3.7	4.2	5.1	6.4	6.4	5.5
de14	4.7	3.5	3.4	4.1	5.4	6.2	6.7	5.9
de21	4.0	3.0	2.8	3.4	5.0	5.3	5.8	5.3
de22	4.9	3.3	3.8	4.4	5.6	6.4	6.4	6.6
de23	4.6	4.6	4.8	5.0	6.4	6.9	6.5	6.8
de24	6.3	4.9	5.4	7.0	8.7	10.0	10.2	9.5
de25	6.6	5.6	4.7	5.6	7.4	8.5	8.6	7.8
de26	6.3	4.5	4.3	5.3	6.2	7.4	8.2	6.3
de27	4.6	3.8	3.8	4.0	5.8	6.8	6.5	6.2
de30	15.3	14.4	15.1	15.6	18.0	19.1	19.2	18.7
de41	:	:	:	:	:	21.4	19.8	17.5
de42	:	:	:	:	:	17.4	16.7	15.8
de50	11.5	10.0	8.7	10.0	11.4	14.6	16.5	14.4
de60	8.6	7.7	7.0	8.2	9.6	10.6	10.4	9.8
de71	6.9	5.2	5.1	5.5	6.8	7.8	8.1	7.9
de72	7.5	6.6	5.2	5.5	7.5	8.5	8.9	8.4
de73	8.4	6.9	7.0	7.4	7.7	7.7	9.3	8.4
de80	18.2	16.4	18.5	19.1	20.2	22.1	21.3	19.2
de91	8.8	7.4	8.0	9.1	10.0	10.4	11.5	10.1
de92	8.0	7.4	6.5	7.3	8.1	9.9	10.4	10.5
de93	6.4	6.2	5.9	6.3	8.1	8.8	9.7	9.0
de94	6.4	5.5	5.5	6.4	8.1	9.0	10.1	9.3
dea1	7.7	6.8	6.0	7.3	9.1	9.9	10.6	9.7
dea2	6.8	6.0	5.7	6.3	8.0	8.3	9.4	9.1
dea3	7.6	5.4	5.7	6.8	8.6	8.7	9.4	9.1
dea4	6.4	5.7	5.7	7.4	8.0	9.4	10.1	10.0
dea5	8.3	7.7	6.9	8.0	10.0	10.9	12.1	11.1
deb1	6.0	:	:	5.7	6.5	7.6	8.7	7.7
deb2	5.7	:	:	4.6	4.8	6.0	7.3	6.2
deb3	6.2	:	:	5.9	6.5	6.9	9.2	8.7
dec0	7.2	7.3	5.9	7.6	8.3	8.7	10.8	9.5
ded1	:	15.4	16.3	17.3	17.7	19.5	17.8	16.2
ded2	:	15.9	17.4	17.4	16.7	18.7	18.3	16.2
ded3	:	17.3	17.5	19.1	19.8	20.1	20.5	17.9
dee0	:	:	:	:	:	:	:	:
def0	7.7	6.4	6.4	7.6	8.6	9.7	10.2	9.0
deg0	14.5	13.5	13.9	15.1	16.3	16.3	17.1	15.6

Πηγή: Eurostat

Πίνακας 38: Ανεργία των περιφερειών της Ιταλίας (ως ποσοστό του οικονομικά ενεργού πληθυσμού)

Περιφέρειες NUTS II	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006
itc1	7.2	6.3	4.9	5.1	4.8	5.3	4.7	4.0
itc2	5.3	4.5	4.2	3.6	4.1	3.0	3.2	3.0
itc3	9.9	8.2	6.4	6.3	6.0	5.8	5.8	4.8
itc4	4.8	4.4	3.7	3.8	3.6	4.0	4.1	3.7
itd1	2.5	2.1	1.9	1.9	2.0	2.7	2.8	2.6
itd2	4.4	3.4	3.3	3.4	2.9	3.2	3.6	3.1
itd3	4.5	3.7	3.5	3.4	3.4	4.2	4.2	4.0
itd4	5.6	4.5	4.0	3.7	3.9	3.9	4.1	3.5
itd5	4.6	4.0	3.8	3.3	3.0	3.7	3.8	3.4
ite1	7.2	6.1	5.1	4.8	4.7	5.2	5.3	4.8
ite2	7.6	6.5	5.3	5.7	5.2	5.7	6.1	5.1
ite3	6.1	5.0	4.6	4.4	3.8	5.3	4.7	4.5
ite4	11.7	11.0	10.2	8.6	8.7	7.9	7.7	7.5
itf1	10.1	7.8	5.7	6.2	5.4	7.9	7.9	6.5
itf2	16.2	13.9	13.7	12.6	12.3	11.3	10.1	10.0
itf3	23.7	23.7	22.5	21.1	20.2	15.6	14.9	12.9
itf4	19.0	17.1	14.7	14.0	13.8	15.5	14.6	12.8
itf5	17.1	16.2	16.5	15.3	16.1	12.8	12.3	10.5
itf6	28.0	26.0	25.7	24.6	23.4	14.3	14.4	12.9
itg1	24.5	24.0	21.5	20.1	20.1	17.2	16.2	13.5
itg2	21.0	20.6	18.7	18.5	16.9	13.9	12.9	10.8

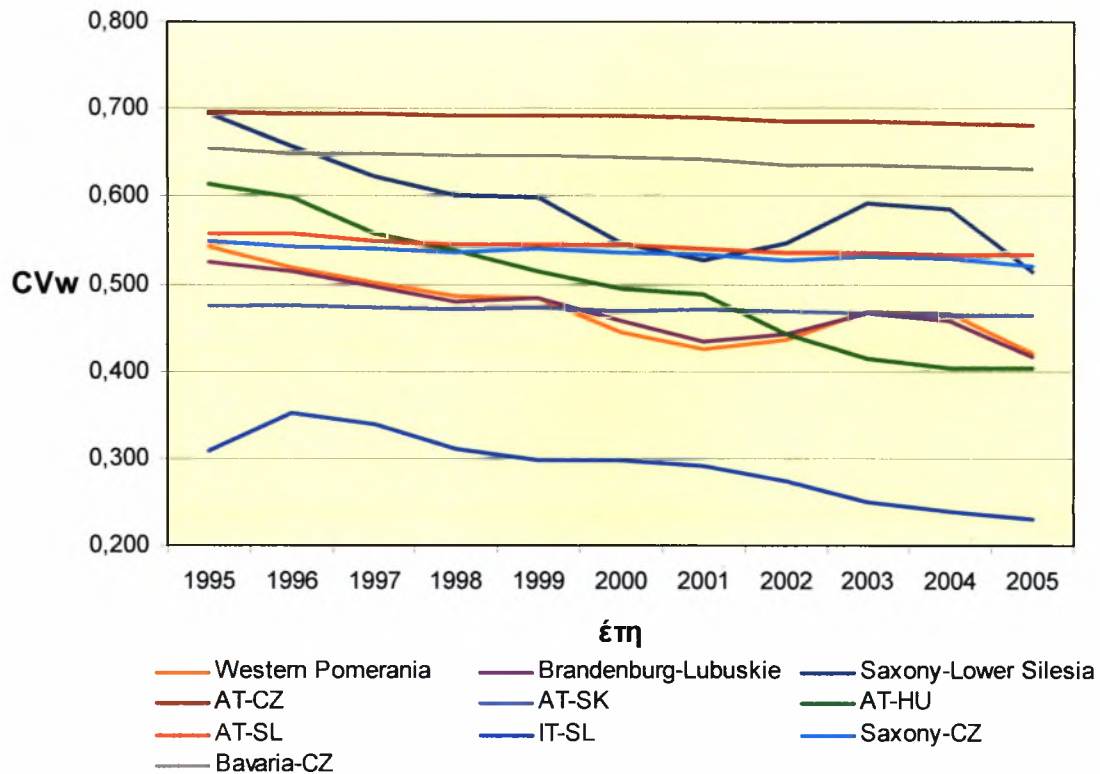
Πηγή: Eurostat

Πίνακας 39: Ανεργία των περιφερειών της Αυστρίας (ως ποσοστό του οικονομικά ενεργού πληθυσμού)

Περιφέρειες NUTS II	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006
at11	3.6	3.2	4.1	4.3	4.2	5.6	6.0	5.0
at12	3.3	3.0	3.2	3.5	3.5	4.2	4.3	4.0
at13	5.7	5.8	5.9	7.2	7.8	8.9	9.1	8.8
at21	3.5	3.1	3.2	2.7	3.4	4.6	4.8	4.4
at22	3.2	3.2	3.7	3.7	4.0	3.7	4.1	3.9
at31	3.4	3.1	2.8	3.1	3.3	3.7	4.0	3.2
at32	2.7	2.3	1.9	2.7	2.2	3.7	3.2	3.1
at33	2.5	2.5	2.3	2.0	2.6	3.3	3.5	2.9
at34	3.5	2.4	2.3	2.5	4.1	4.1	5.3	4.4

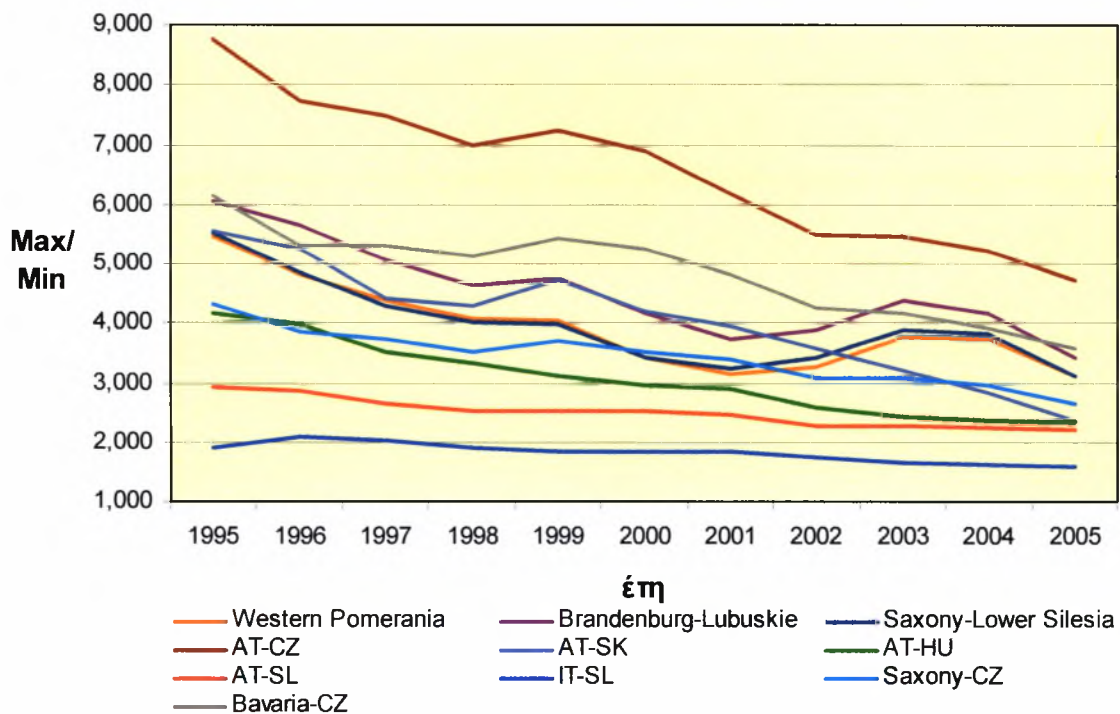
Πηγή: Eurostat

Διάγραμμα 1: Διαχρονική μεταβολή του ΣΣΔ για τις συνοριακές περιφέρειες ΕΕ-15 και ΧΚΕ

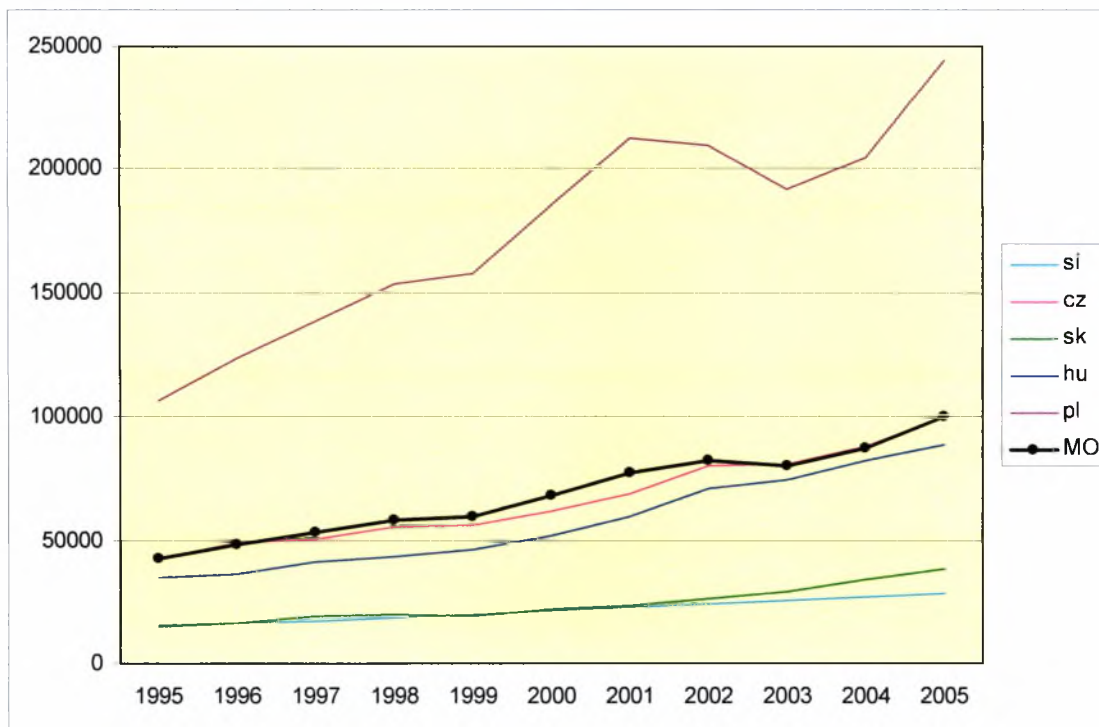

Πηγή: Eurostat-Ιδία επεξεργασία

Διάγραμμα 2: Διαχρονική μεταβολή του δείκτη min/max για τις συνοριακές περιφέρειες ΕΕ-15 και ΧΚΕ

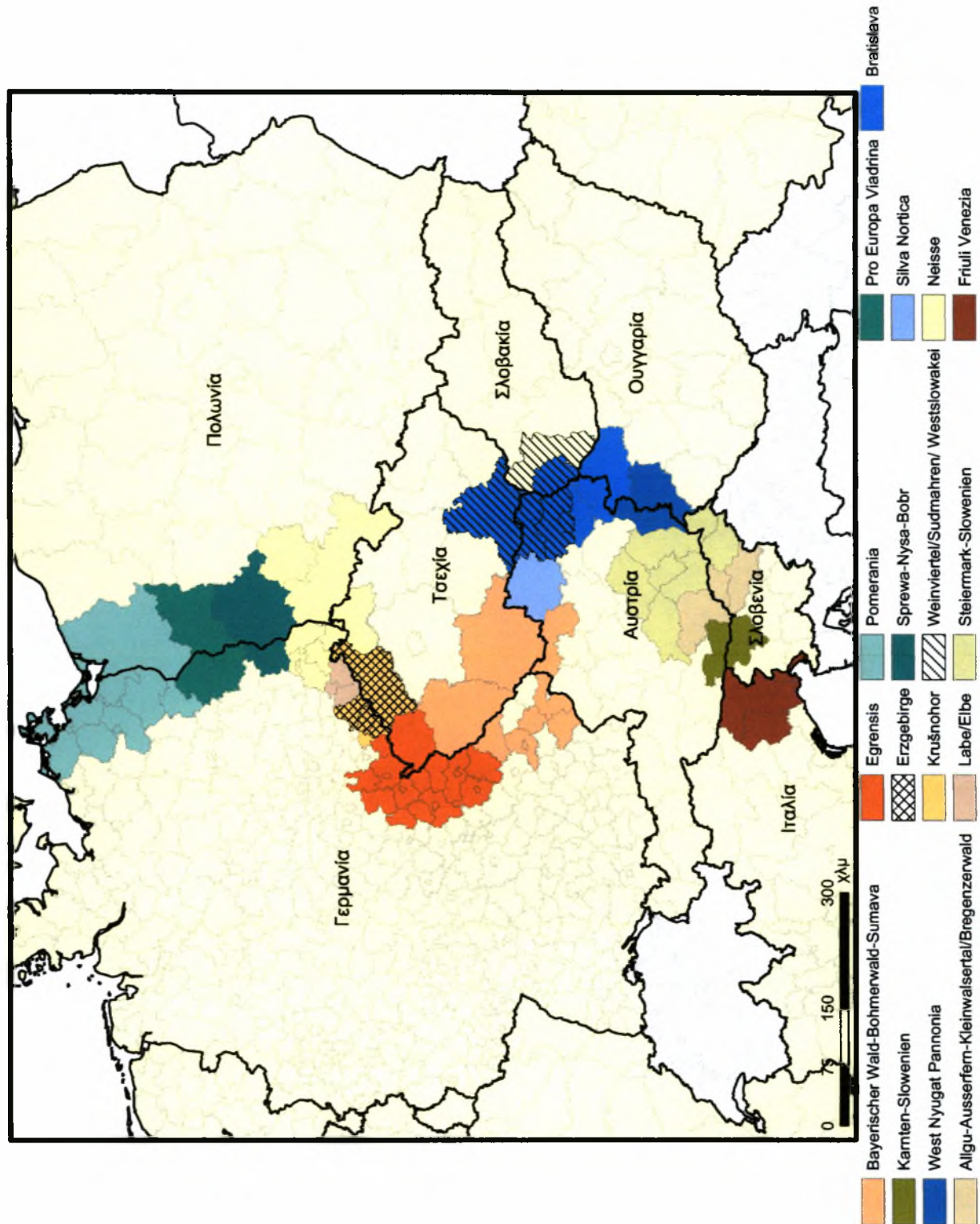

Διάγραμμα 3: Διαχρονική μεταβολή του ΑΕΠ στις ΧΚΕ

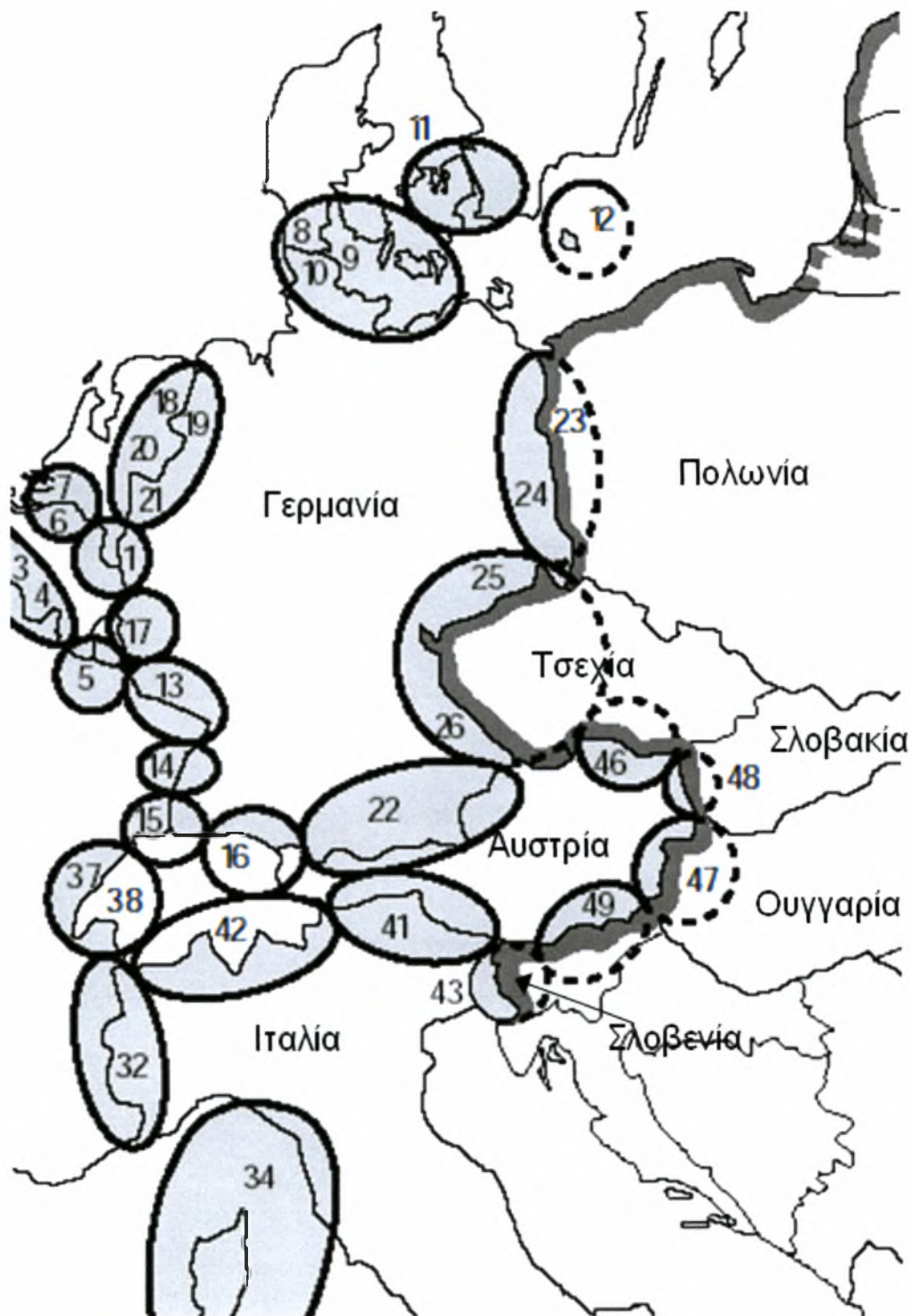

Πηγή: Eurostat-Ιδία επεξεργασία

Χάρτης 1: Τα Euroregions στη συνοριακή γραμμή ΕΕ-15 και ΧΚΕ

Χάρτης 2: Προγράμματα της INTERREG IIA στη συνοριακή γραμμή ΕΕ-15 και ΧΚΕ

Πηγή:

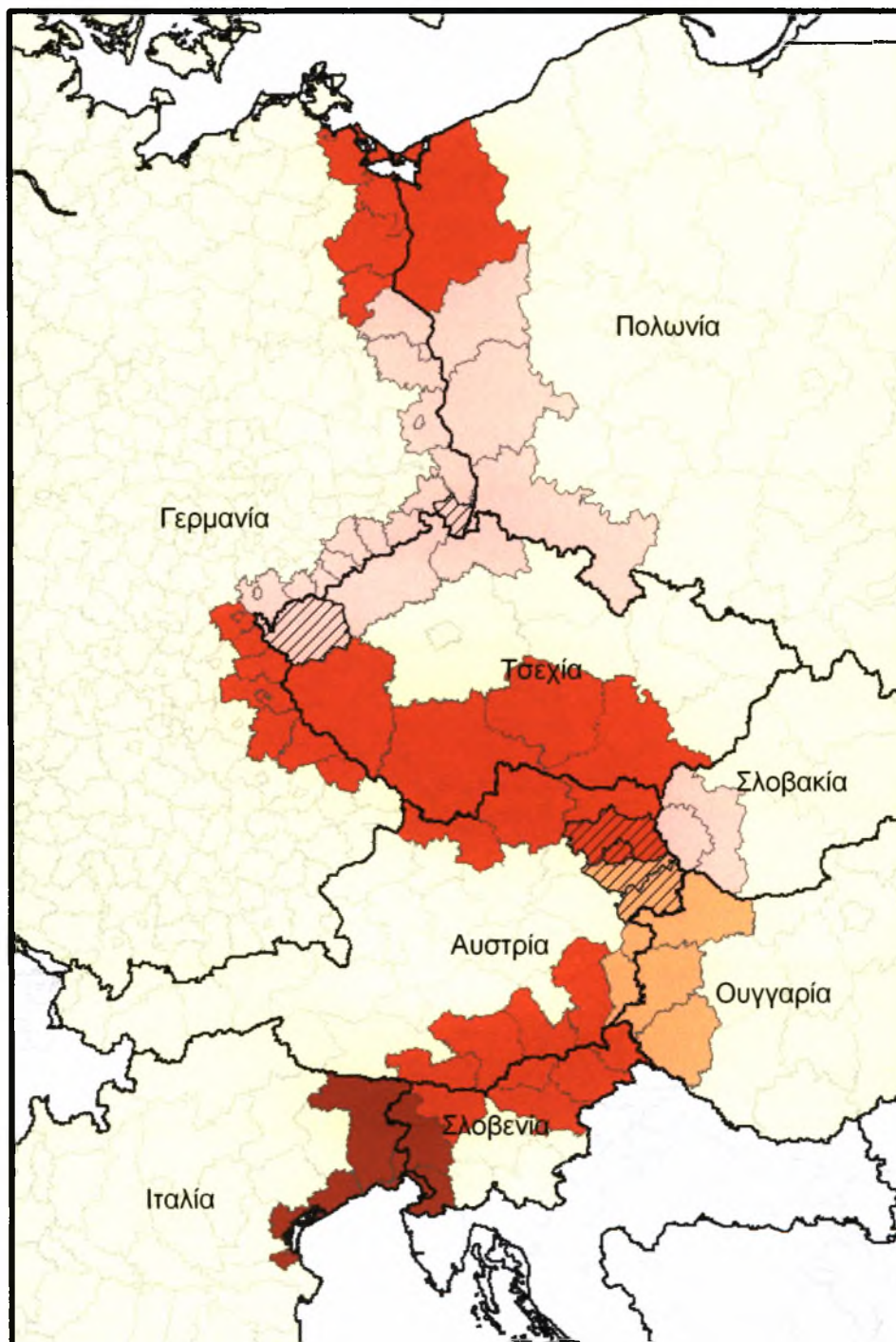
Χάρτης 3: Προγράμματα της INTERREG IIIA στη συνοριακή γραμμή ΕΕ-15 και ΧΚΕ

Mecklemburg-Vorpommern-Brandenburg-Western Pomerania	Saxony-CZ	AT-HU
Brandenburg-Lubuskie	Bavaria-CZ	AT-SI
Saxony-Lower Silesia	AT-CZ	IT-SI
	AT-SK	Επικαλυπτόμενες περιοχές

Πηγή:

Χάρτης 4: Κατανομή υλοποιημένων δράσεων της INTERREG IIIA

Χάρτης 5: Ονοματολογία των περιφερειών την Ουγγαρίας

Πηγή: Eurostat-GISCO, 2007

Χάρτης 6: Ονοματολογία των περιφερειών την Τσεχίας

Πηγή: Eurostat-GISCO, 2007

Χάρτης 7: Ονοματολογία των περιφερειών την Πολωνίας

Πηγή: Eurostat-GISCO, 2007

Χάρτης 8: Ονοματολογία των περιφερειών την Σλοβενίας

Πηγή: Eurostat-GISCO, 2007

Χάρτης 9: Ονοματολογία των περιφερειών την Σλοβακίας

Πηγή: Eurostat-GISCO, 2007

Χάρτης 10: Ονοματολογία των περιφερειών την Ιταλία

Πηγή: Eurostat-GISCO, 2007

Χάρτης 11: Ονοματολογία των περιφερειών της Γερμανίας

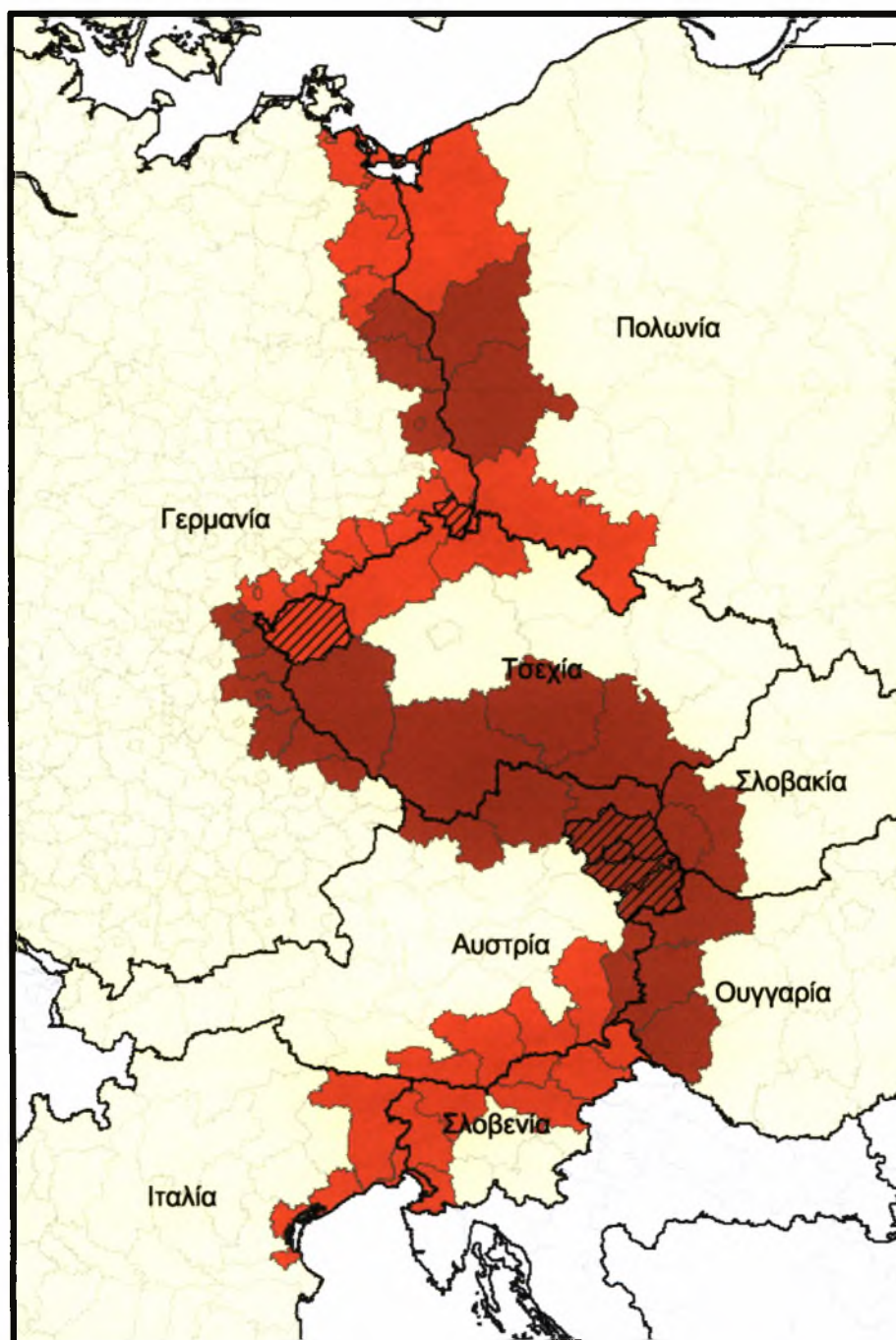
Πηγή: Eurostat-GISCO, 2007

Χάρτης 12: Ονοματολογία των περιφερειών της Αυστρίας

1
Πηγή: Eurostat-GISCO, 2007

Χάρτης 13: Βαθμός ανομοιογένειας των συνοριακών περιφερειών ΕΕ-15/ΧΚΕ

- Πολύ υψηλός βαθμός ανομοιογένειας
- Υψηλός βαθμός ανομοιογένειας

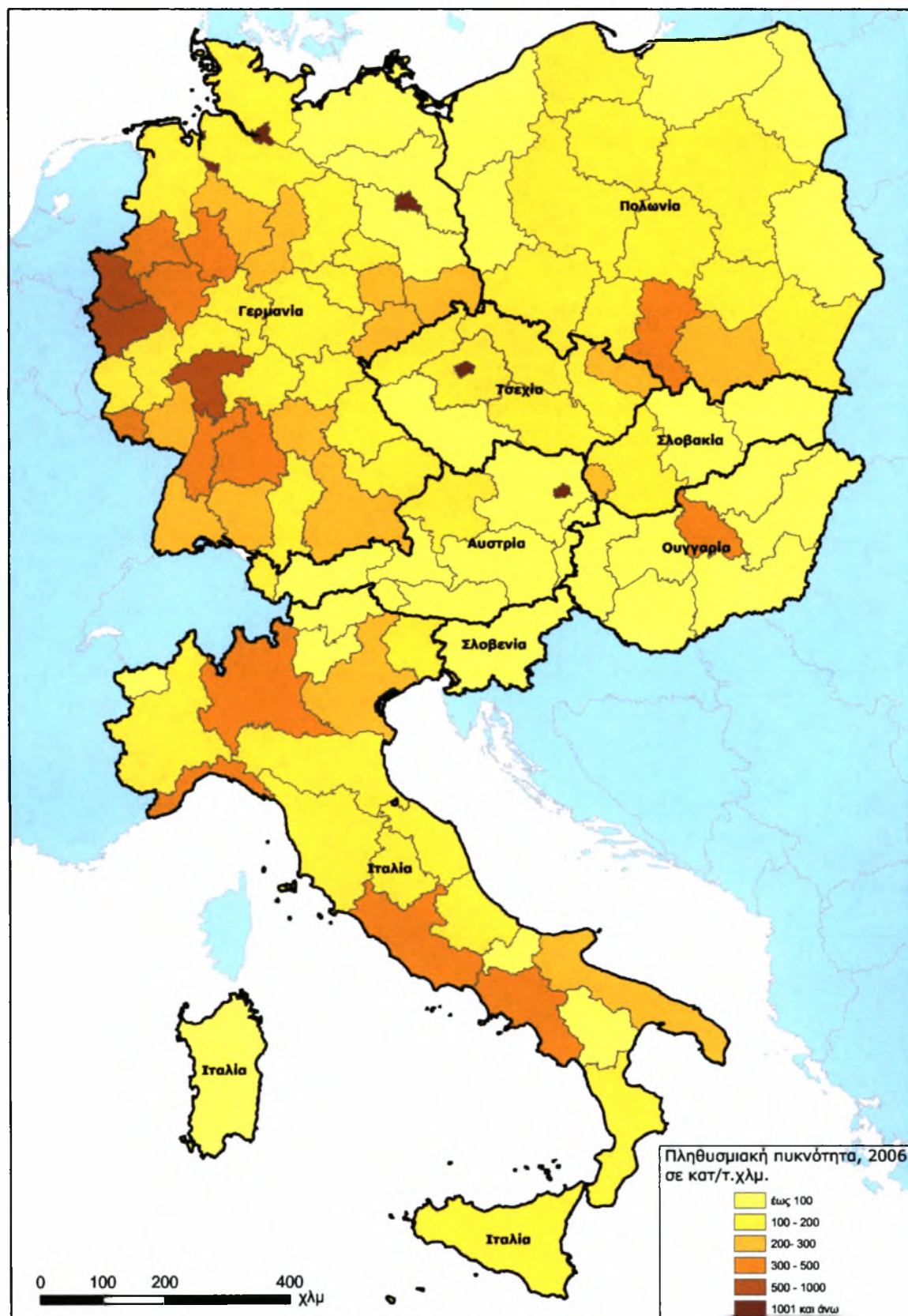
Χάρτης 14: Γεωμορφολογικό ανάγλυφο της συνοριακής γραμμής ΕΕ-15 με ΧΚΕ

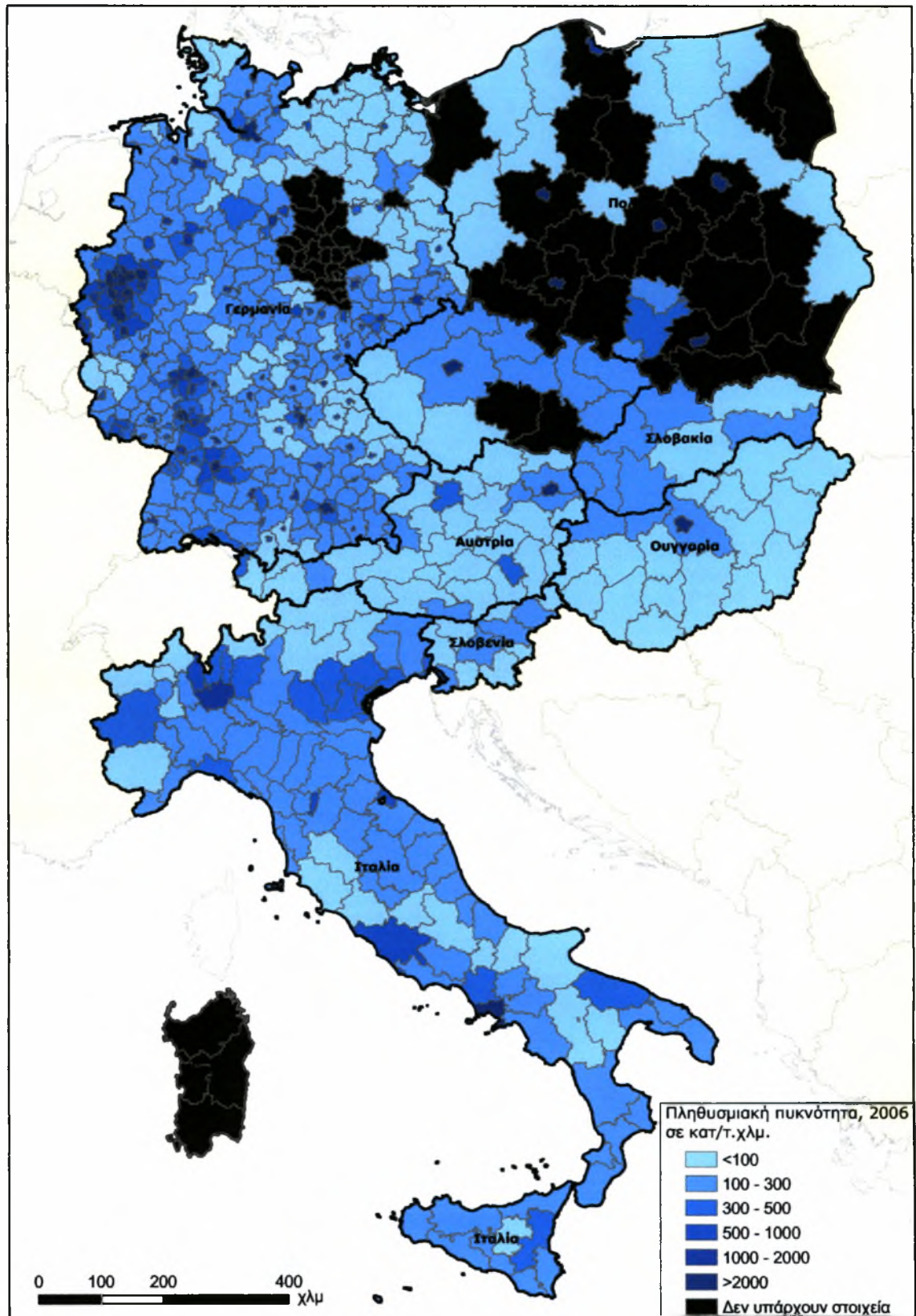
- Ποτάμι
- Ψηλό βουνό
- Χαμηλό βουνό
- Πεδιάδα

Πηγή:

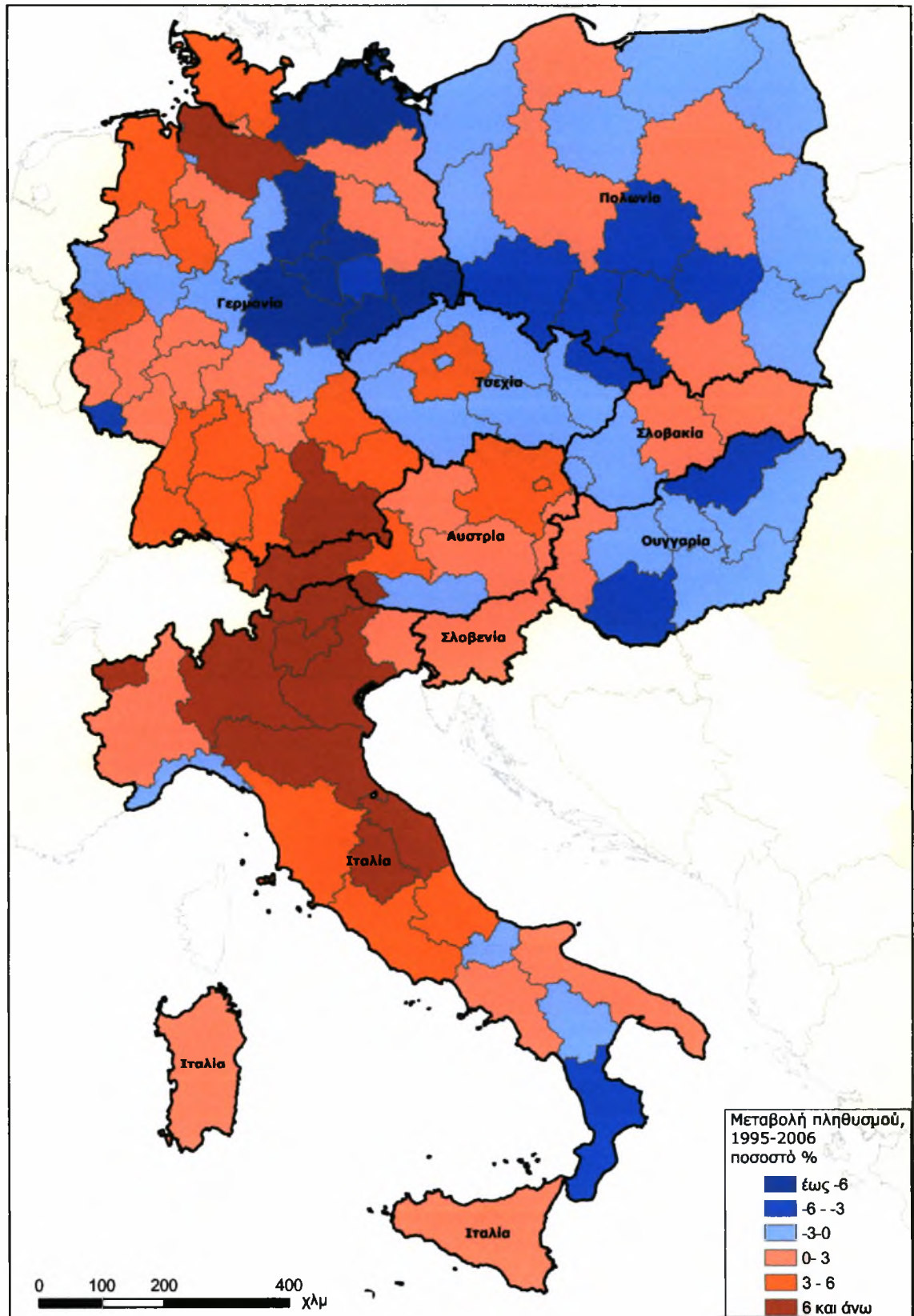
Χάρτης 15: Πληθυσμιακή πυκνότητα (NUTSII) 2006 των χωρών μεταξύ ΕΕ-15/ΧΚΕ

Χάρτης 16: Πληθυσμιακή πυκνότητα (NUTSIII) 2006 των χωρών μεταξύ ΕΕ-15/ΧΚΕ

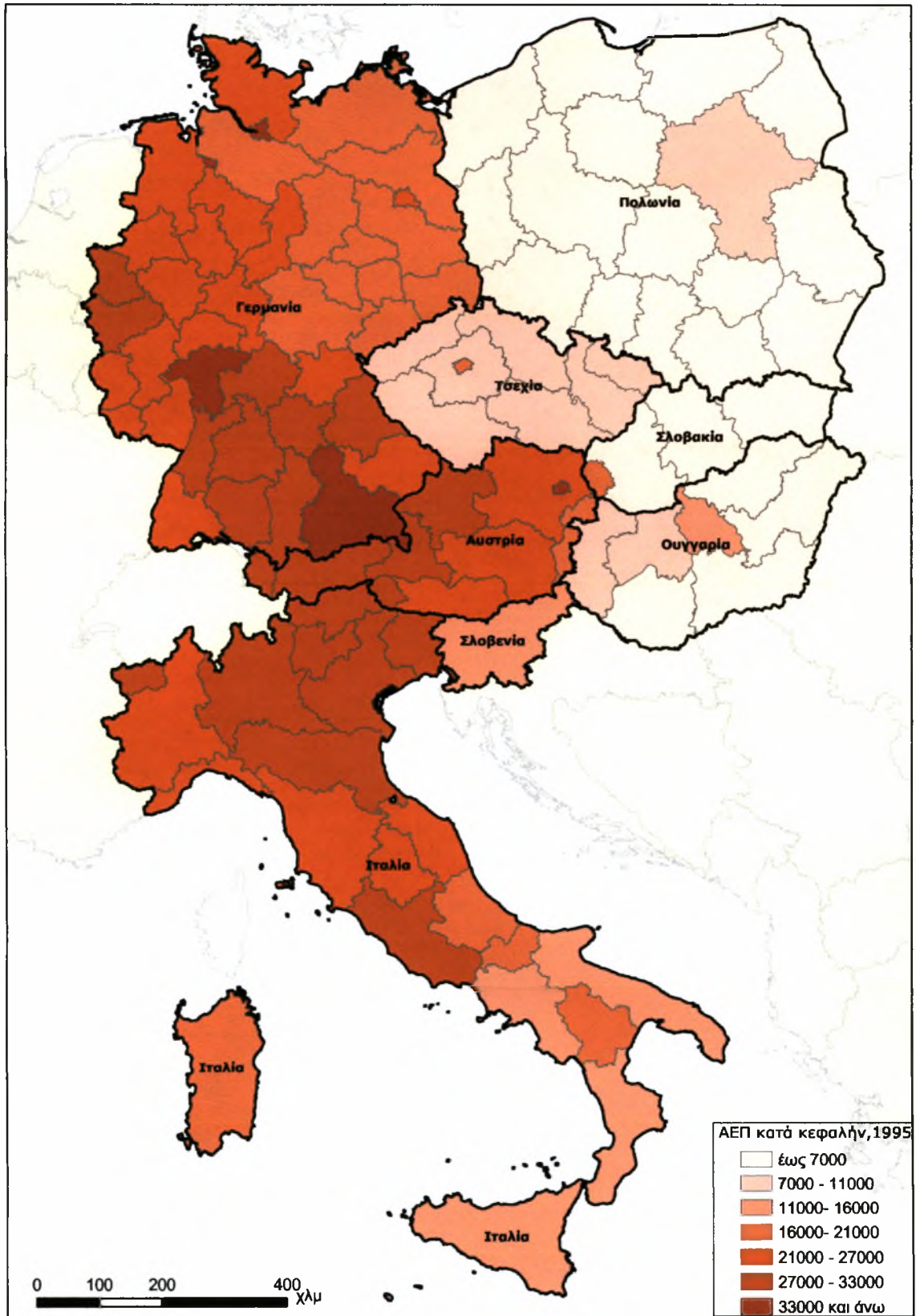

Χάρτης 17: Μεταβολή πληθυσμού 1995-2006 των χωρών μεταξύ ΕΕ-15/ΧΚΕ

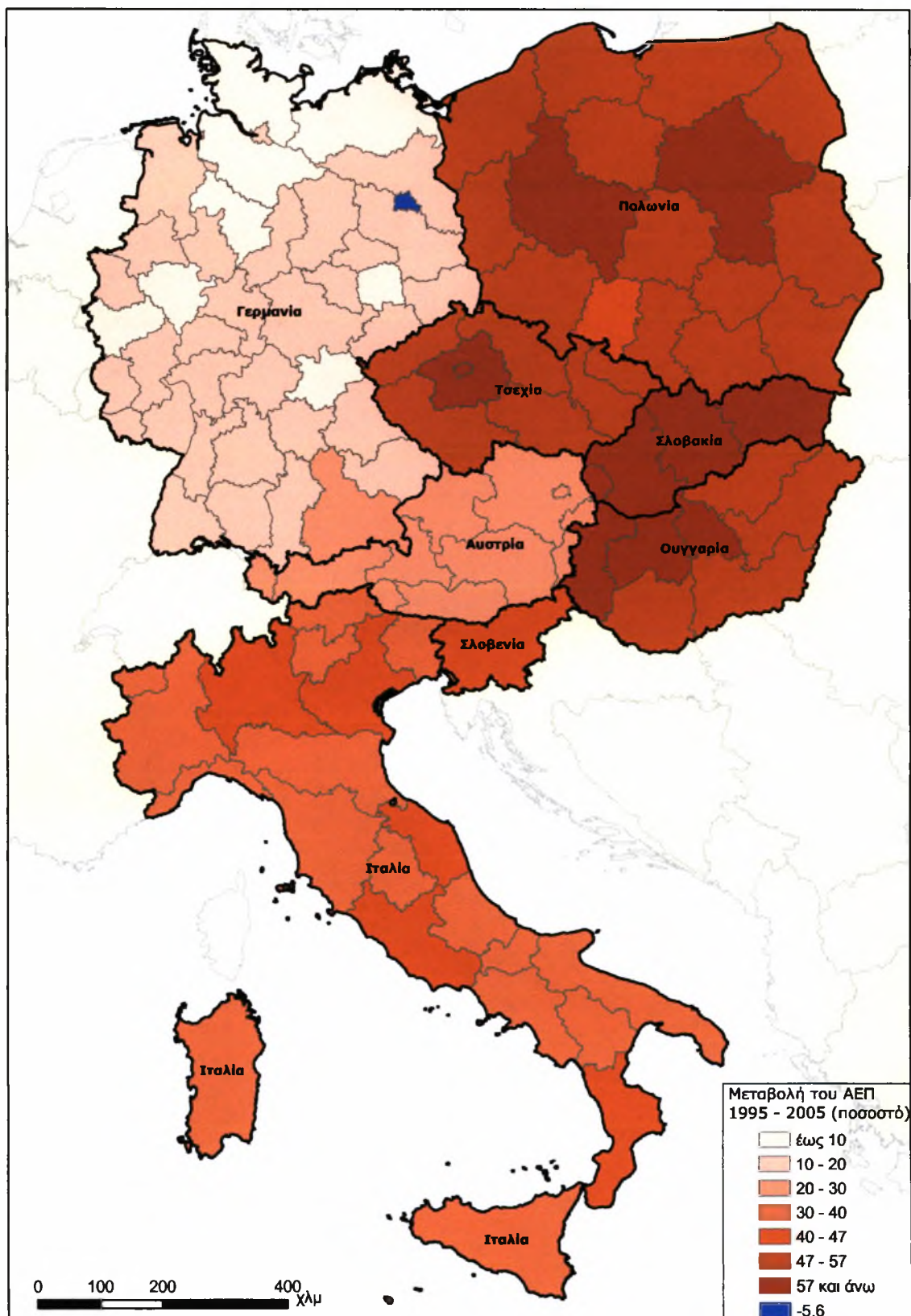

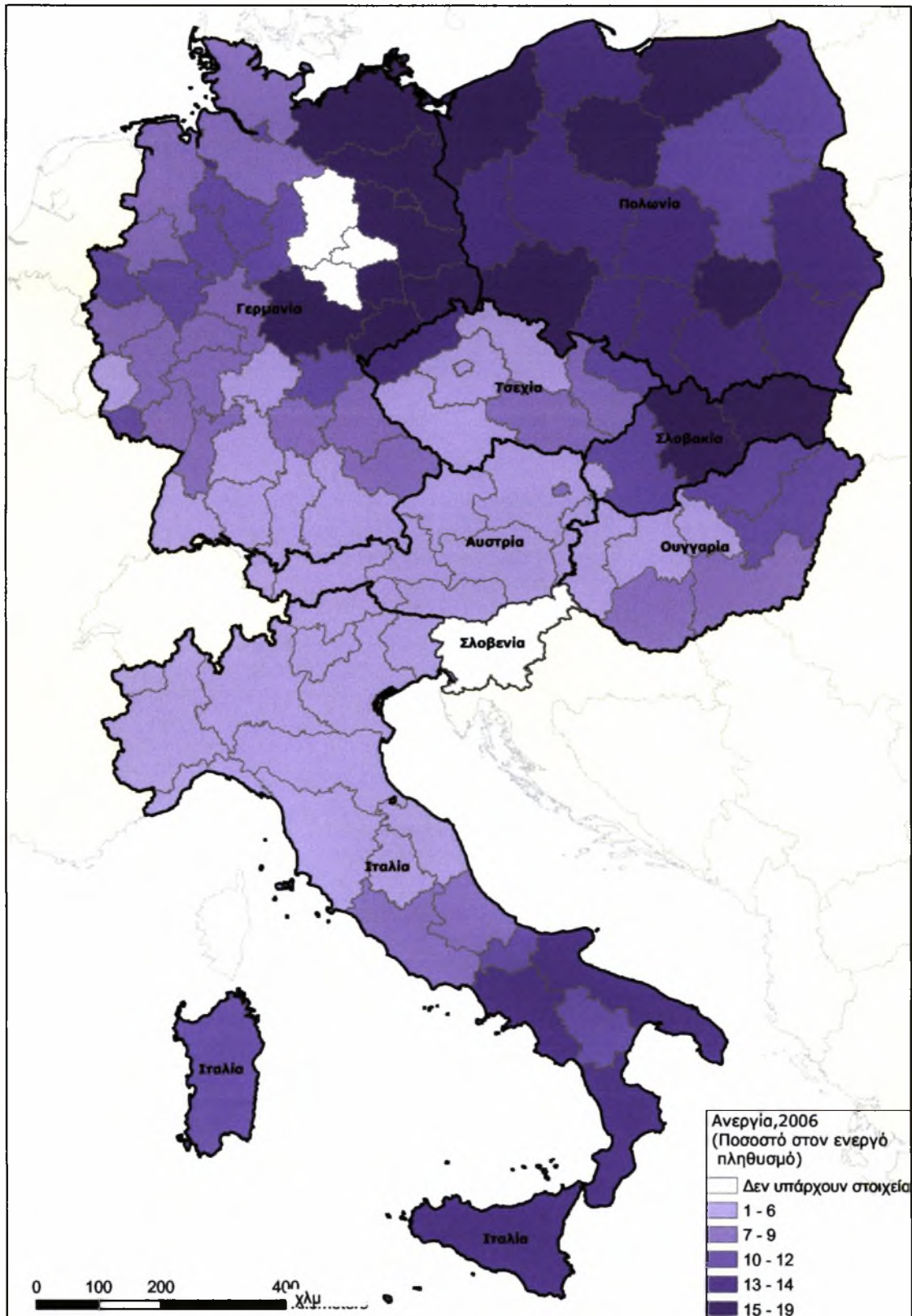
Χάρτης 18: ΑΕΠ κατά κεφαλήν, 2005, των χωρών μεταξύ ΕΕ-15/ΧΚΕ

Χάρτης 19: Μεταβολή του ΑΕΠ 1995-2005, των χωρών μεταξύ ΕΕ-15/ΧΚΕ

Χάρτης 20: Ανεργία 2006

Χάρτης 21: Μεταφορικές υποδομές των χωρών μεταξύ ΕΕ-15/ΧΚΕ

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΕΣ ΑΝΑΦΟΡΕΣ

ΒΙΒΛΙΑ

- Καμχής, Μ. (2007) *Η Ενοποίηση του Ευρωπαϊκού Χώρου 1986-2006: Ένα σχεδιαστικό εγχείρημα μεγάλης κλίμακας*, Κριτική
- Λαμπριανίδης, Λ. (2006) *Οικονομική Γεωγραφία: Στοιχεία Θεωρίας και Εμπειρικά Παραδείγματα*, Πατάκη
- Πετράκος, Γ.(επιμ) (2000) *Η Ανάπτυξη των Βαλκανίων*, Πανεπιστημιακές εκδόσεις Θεσσαλίας
- Πετράκος, Γ. και Ψυχάρης, Γ. (2004) *Περιφερειακή Ανάπτυξη στην Ελλάδα*, Κριτική
- Anderson J., O' Dowd, L., M. Wilson T., (2003) *New Borders for a Changing Europe: Cross-Border Cooperation and Governance*
- Strüver, A. (2005) *Stories of the «boring Border»: The Dutch-German Borderscape in People's Minds*, LIT Verlag Berlin-Hamburg-Münster

ΑΡΘΡΑ

- Καλλιώρας Δ., (2007) *Περιφερειακές και Διαρθρωτικές Επιπτώσεις της Διεύρυνσης της ΕΕ τα ΝΚΜ της», Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας*
- Πετράκος, Γ. και Τοπάλογλου, Λ. (2006) *Η Νέα Γεωγραφία Στάσεων και Αντιλήψεων στα Εξωτερικά Σύνορα της Ευρωπαϊκής Ένωσης*, Σειρά ερευνητικών εργασιών, 12:1, 1-26
- Πετράκος, Γ. (2006) *Οικονομική Ολοκλήρωση, Χωρική Συνοχή και Ανάπτυξη: Ζητήματα Θεωρίας και Πολιτικής από την Εμπειρία των Βαλκανίων*, Περιφερειακή Επιστήμη και Πολιτική: Ελλάδα και Βαλκάνια (επιμ.), 3-16
- Τοπάλογλου Λ., (2007) *Σύνορα και ολοκλήρωση: Χώρος- Οικονομία- Πολιτικές*, Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας
- Anderson, J. και O' Dowd, L. (1999) *Borders, Border regions and Territoriality: Contradictory Meanings, Changing Significance*, *Regional Studies*, 33:7, 593-604
- Christiansen, T. και Jørgensen, K.E. (2000) *Transnational governance “above” and “below” the state: The changing nature of borders in the new Europe*, *Regional and Federal Studies*, 10:2, 62-77
- Krätke, S. (1999) *Regional Integration or Fragmentation? The German-Polish Border Region in a New Europe*, *Regional Studies*, 33:7, 631-641

- O' Dowd, L. (2002) *The changing significance of European Borders*, Regional and Federal Studies, 12:4, 13-36
- Petrakos, G. and Topaloglou, L. (2007) *Economic geography and European Integration: The effects on the EU's external border regions*
- Van Houtum, H. (2002) *Borders of Comfort: Spatial Economic Bordering Processes in and by the European Union*, Regional & Federal Studies, 12:4, 37 -58
- Zielonka, J. (2001) *How New Enlarged Borders will Reshape the European Union*, Journal of Common Market Studies, 39:3, 507-536

ΑΛΛΑ

- Ευρωπαϊκή επιτροπή, 2000, ανακοίνωση προς τα κράτη μέλη.
Austria Slovakia INTERREG IIIA/ PHARE cbc, *Joint Programming Document 2000-2006*
- Commission of the European Communities, 2002 *The mid-term evaluation of Structural Fund Interventions –INTERREG III*
- Community Initiative Programme *INTERREG IIIA Italy-Slovenia 2000-2006*
- European Commission, 2000 *Ex-ante Evaluation and Indicators for Interreg*, Working paper 7, Directorate Generale
- European Commission, 2000 *Ex- post Evaluation of the INTERREG II Community Initiative (1994-99)*, General Summary Report
- European Commission, 2002 *Structural Policies and European territory*
- European Commission , 2007 Phare Ex-Post Evaluation, Phase 3, Thematic Evaluations, Cross-Border Co-operation 1999-2003
- Interact, 2005, *A Study of the Mid- Term Evaluations of INTERREG programs- for the programming period 2000 until 2006*
- Interact, 2005a, *Program summary of the Austria- Slovakia Interreg IIIa Program*
- Interact, 2005b, *Program summary of the Austria- Slovenia Interreg IIIa Program*
- Interact, 2005c, *Program summary of the Austria- Hungary Interreg IIIa Program*
- Interact, 2005d, *Program summary of the Austria- Czech Republic Interreg IIIa Program*
- Interact, 2005e, *Program summary of the Italy-Slovenia Interreg IIIa Program*
- Interact, 2006a, *Program summary of the Saxony- Lower Silesia Interreg IIIa Program*
- Interact, 2006b, *Program summary of the Saxony- Czech Republic Interreg IIIa Program*
- Interact, 2006c, *Program summary of the Brandenburg- Lubuskie Interreg IIIa Program*
- Interact, 2007, *Cross-Border Cooperation- Cross-Thematic Study of INTERREG and ESPON activities*

Scott, J. (2006), *EU Geopolitics and Emerging Research Agendas: A Summary Report*,
Eurodimensions

Shotton R., *Co-ordination Between Interreg III and Phare CBC –how it works*

Ηλεκτρονικές σελίδες

www.wikipedia.com

www.interact-eu.net

www.interreg-it-si.org

www.espa.gr

www.crr.cz

www.euroregion-neisse.de

www.eurostat.com

ΣΥΓΓΡΑΦΕΑΣ	
ΤΙΤΛΟΣ	
ΛΗΞΗ	ΟΝΟΜΑΤΕΠΩΝΥΜΟ ΔΑΝΕΙΖΟΜΕΝΟΥ

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ
 ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ
 Τηλ.: 24210 06300-1

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
 ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ

 004000091641